

Odsek za Ljudska Prava i Vladavinu Prava

KOSOVO

**RAZMATRANJE KRIVI NO-PRAVNOG SISTEMA
3 SEPTEMBAR 2000 – 28 FEBRUAR 2003**

SADRŽAJ

OBJAŠNJENJE SKRAĆENICA	3
REZIME	4
DEO 3: PRAĆENJE PRAVNOG SISTEMA	7
I. Mandat Sekcije za Praćenje Pravnog Sistema	7
II. Odnosi sa drugim Stubovima	7
III. Pravo na Pravično Suđenje	8
IV. Prioritetni Predmeti	9
DEO 2: VAŽE I ZAKON	32
I. Značajni Pomoci u Važećem Zakonu	32
II. Pitanja iz Prethodnog Pregleda koja se ponavljaju	33
III. Radna Grupa za Primenu Prve Revizije SPPS Krivičnog Zakona	35
DEO 3: PRITVOR	37
I. Vansudski Pritvor	37
II. Vremenska Ograničenja Pritvora i Produženje Pritvora u Fazi pre Suđenja	20
III. Pritvor Duševno Bolesnih Lica	24
IV. Maloletnici u Pritvoru	27
DEO 4: SUDOVI: I. STRUKTURNA PITANJA	30
I. Pristupi za Davanje Pravnog Obrazloženja	30
II. Proceduralni Problemi	34
III. Pravo na Efikasno Pravno Zastupanje	35
IV. Kursevi, Obuke	37
DEO 5: SUDOVI: II. SPROVOĐENJE PRAVDE	39
I. Istražni Mehanizmi, Forenzike Mogućnosti i Pozivanje Svedoka	39
II. Zastrahivanje Sudstva	43
III. Pravosudje	46
DEO 6: ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA	50
I. Žrtve zločina povezanih sa trgovinom belim robljem	53
II. Seksualna Krivična dela	55
DEO 7: ŽRTVE NASILJA U PORODICI	60
I. Nasilje prema Ženama u Kući	60
II. Potreba da se Maloletne Žrtve Zaštite od Porodičnog Nasilja	63
DEO 8: RATNI I ETNIČKI MOTIVISANI ZLOČINI: NEPRISTRASNOST SUDOVA	68
I. Uredba UNMIK-a 2000/64	68
II. Slučaj Ljuljzima, Bajrama i Agima Gašija	72
III. Suđenja za Ratne Zločine i Etnički Motivisane Zločine	73
IV. Nepravde u prošlosti: Status žalbe/revizije	78
DEO 9: OPTUŽBE ZA GENOCID	82
I. Genocid po Domaćem Zakonu	82
II. Optužnice /Suđenja	82
III. Kurs Obuke o Međunarodnom Humanitarnom pravu	87

OBJAŠNJENJE SKRA ENICA

OEBS	Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju
UNMIK	Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu
SPGS	Specijalni Predstavnik Generalnog Sekretara UN
SPPS	Sekcija za Praćenje Pravnog Sistema
UN OPP	Odeljenje UN za Pravosudne Poslove
EKLJP	Evropska Konvencija o Ljudskim Pravima
MKGPP	Meunarodna Konvencija o Građanskim i Političkim Pravima
ZKP SRJ	Zakon o Krivičnom Postupku Savezne Republike Jugoslavije
KZ SRJ	Krivični Zakon Savezne Republike Jugoslavije
KZK	Krivični Zakon Kosova
VPS	Vanredni Pravosudni Sistem
ZSV	Zajedničko Savetodavno Veće za Privremena Naimenovanja u Pravosuđu
SKP	Savetodavna Komisija za Pravosuđe
NATO	Organizacija Severno-Atlantskog Pakta
KOMKFOR	Komanda Kosovskih Vojnih Jedinica pod Vođstvom NATO
KFOR	Kosovske Snage
OVK	Oslobodilačka Vojska Kosova
KPS	Kosovska Policijska Služba
KESODŽ	Konvencija o Eliminaciji svih Oblika Diskriminacije Žena
KPD	Konvencija o Pravima Deteta
SSR	Služba za Socijalni Rad

REZIME

Ovaj pregled je drugi javni izveštaj o krivi nopravnom sistemu koji je pripremila *Sekcija za Praenje Pravnog Sistema* (SPPS) UNMIK-ovog Stuba III (*Organizacije za Evropsku Bezbednost i Saradnju – OEBS-a*). Izveštaj pokriva period od 3. Septembra 2000, do 28. Februara 2003.

SPPS je pratila 62 od 359 su enja okružnih sudova koja su završena u ovom periodu (38%). Od su enja završenih u ovom periodu, 383 optuženih je osu eno, a 63 je oslobo eno (stopa osuda od 75%). Ovaj izveštaj tako e spominje izvestan broj su enja koja nisu završena do 28. februara 2003. Ukupno, tokom proteklih dvanaest meseci, SPPS je pratila 339 su enja okružnih sudova (50%). Od svih završenih su enja u ovom periodu, osu eno je 323 optuženih, a 92 je oslobo eno (stopa osuda od 78%).

Misiji Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) data je sva izvršna i zakonodavna vlast, koju sprovodi Specijalni Predstavnik Generalnog Sekretara (SPGS). UNMIK ima mandat da upravlja pravosudnim sistemom na Kosovu, a Administrativno Odeljenje Pravde (AOP) je odgovorno za ukupno vo enje pravosudnog sistema i kaznenopopravne službe. OEBS, kao deo UNMIK-a, deli odgovornost koju je dao Savet Bezbednosti Ujedinjenih Nacija “*da osigura da se pitanja zaštite i promocije ljudskih prava rešavaju preko ukupnih aktivnosti misije.*”

Ovaj javni izveštaj pruža ukupni pregled krivi nih dela u okružnim sudovima sa stanovišta zakona o ljudskim pravima. Svrha ovog izveštaja, prema *Rezoluciji 3244 Saveta Bezbednosti* i istaknuta u pismu Generalnog Sekretara Ujedinjenih Nacija Savetu Bezbednosti UN od 32. Jula 1999., jeste da “*razvije mehanizme koji osiguravaju da policija, sudovi, administrativni tribunali i druge pravosudne strukture [rade] u skladu sa me unarodnim standardima za krivi no pravo i ljudska prava.*” U skladu sa ovim mandatom, izveštaj podržava razvoj krivi nopravnog sistema identifikuju i konkretne probleme i pružaju i strategiju za njihovo rešavanje na koherentan i sveobuhvatan na in.

U 1999, UNMIK se našao pred ogromnim i teškim zadatkom da uspostavi krivi nopravni sistem koji je po injao ni od ega, uz ne samo nov pravni okvir, ve i sa novim u esnicima. Zbog obespravljenja zna ajnog broja pripadnika lokalnog pravosu a tokom više od deset godina, gotovo sve sadašnje sudije i javni tužiocci nisu imali prilike da koriste svoje pravno znanje ili da nastave svoje pravno obrazovanje. Pored toga, me unarodni zakoni o ljudskim pravima nisu poštovani u lokalnom pravnom okviru do dolaska UNMIK-a. Shodno tome, do tog trenutka, pripadnici lokalnog pravosu a nisu bili izloženi ovim zakonima niti drugim modernim evropskim zakonima i procedurama. Štaviše, infrastruktura sudova je mahom bila loša.

S obzirom na ove prepreke, UNMIK i pravosudni službenici su postigli mnogo u proteklih dvanaest meseci. Okružni sudovi su nastavili da rade na zna ajnom broju krivi nih su enja. Uprkos problemima identifikovanim u ovom izveštaju, mnogi krivi ni slu ajevi rešavaju se na pravi an na in, to jest, osloba aju e presude ili kazne su zasnovane na dovoljnim dokazima.

Od proteklog izveštaja, došlo je do zna ajnog razvoja. Ve e u eš e me unarodnih sudija i tužilaca je jedna od najzna ajnijih promena. Kao odgovor na zabrinutost zbog stvarne ili percepirane pristrasnosti u krivi nopravnom sistemu na štetu Kosovskih Srba, nedavna uredba

dozvoljava da strane zatraže prenos krivi nog slu aja krivi nom ve u u kojem ve inu ine stranci. Po etno sprovo enje ove uredbe, me utim, imalo je razli ite rezultate. Ovo je najviše zbog nedostatka jasne politike o tome koji slu ajevi opravdavaju me unarodno ve e što je, delimi no, dovelo do zabune me u pravnicima, i indignacije me u pripadnicima pravosu a.

U skladu sa zabrinutoš u zbog pristrasnosti, prethodni izveštaj je istakao kako je nedostatak bilo kakvih efikasnih nadzornih i disciplinskih mehanizama omogu io da nedoli no ponašanje pravosudnih organa prolazi bez mnogo straha od kazne. Na osnovu ovoga, ustanovljena je jedinica za pravosudnu inspekciju pri AOP, i sada se bavi pritužbama na nedoli no ponašanje pravosudnih organa. Kao odgovor na kritike koje je uputila Savetodavna Komisija za pravosu e, struktura jedinice se sada revidira kako bi se osigurali efikasni disciplinski mehanizmi. Nedavni slu ajevi i dalje ukazuju na predrasude protiv Kosovskih Srba i ovakvi slu ajevi zahtevaju istragu. Dva slu aja nedoli nog ponašanja sudija, koja su istaknuta u prethodnom izveštaju, *Mom ilovi* i *Berisha*, tek treba da se razmotre.

Uprkos naglasku stavljenom na prava pritvorenih u prošlom izveštaju, i nastavlja se odsustvo bilo kakvih *habeas corpus* procedura (kojima bi pritvoreni mogao da ospori zakonitost pritvora) i procedura kojima bi se osigurao efikasan pristup pritvorenog advokatu. Odsustvo *habeas corpus* procedure posebno zabrinjava u svetlu slu ajeva vansudskog pritvora koji sprovode izvršne vlasti i vojno prisustvo.

Tokom proteklih šest meseci, najve i broj zatvora je došao pod kontrolu Kaznenopopravne Uprave UN. Kaznenopopravna Uprava UN je uložila napore da osigura da se maloletnicima u pritvoru omogu e odgovaraju i obrazovni programi, kao i razvoj institucije obrazovnih mera u okviru Kaznenopopravnog doma u Lipljanu. Upotreba alternativa pritvoru pre su enja za maloletnike od strane suda, me utim, i dalje je suviše retka. U slu ajevima pritvora mentalno obolelih, postoji potreba za mehanizmima koji e osigurati pravo na odgovaraju e le enje i pravi no su enje. U ovom pogledu, nedostatak odgovaraju e ustanove za le enje mentalno obolelih u fazi pritvora pre su enja, i zatvora posle su enja, izaziva ozbiljnu zabrinutost.

Prethodni izveštaj je istakao probleme u kašnjenju postupka protiv pritvorenih osumnji enih lica i optuženih. Strukturni i proceduralni problemi s kojima se sudovi suo avaju nastavljaju da ometaju njihovu sposobnost da vode efikasan postupak, pogotovo posle podizanja optužnice. Na primer, su enja esto kasne zbog propusta da se obave forenzi ki testovi, proceni mentalna sposobnost okrivljenog ili pozovu svedoci. U mnogim slu ajevima, sudovi još uvek nisu snabdeveni neophodnim oru em da pravi no i efikasno dele pravdu. Stalni problemi sa odgovaraju im upu ivanjem sudskog poziva su jedan primer. Štaviše, posao policije se esto vidi kao neefikasan i nekonsistentan, pogotovo u prikupljanju dokaza. Odsustvo osnovnih uslova za vešta enje dovodi do neuspeha u efikasnoj istrazi i gonjenju teških zlo ina.

Opšti nedostatak podrške žrtvama/svedocima, službi za pomo i zaštitnih mehanizama nepovoljno su uticali na su enja. Prethodni izveštaj bio je usmeren na ova pitanja u kontekstu slu ajeva seksualnih krivi nih dela. Ovi problemi se nastavljaju u slu ajevima seksualnih krivi nih dela (uklju uju i dela vezana za promet ljudskim bi ima) i slu ajevima porodi nog nasilja (uklju uju i zloupotrebu dece). Glavna institucija odgovorna za maloletnike u krivi noppravnom sistemu, ili za one koji su bili izloženi zloupotrebi, jeste Centar za Socijalni Rad pri Odeljenju za Zdravstvo i Socijalni Rad. Ova institucija bi trebalo da igra klju nu

ulogu u svim slu ajevima koji ukljuuju nasilje u porodici i maloletnike u sukobu sa zakonom. Kako ova institucija ne funkcioniše, policija i sudovi nisu u stanju da na odgovaraju i na in rešavaju slu ajeve krivi nih dela koja ukljuuju maloletnike i slu ajeve porodi nog nasilja.

Za razliku od drugih jurisdikcija zasnovanih na rimskom pravu, ovaj inkvizitorijalni sistem bi trebalo da se razvije kako bi uspešno savladao izazov me unarodnih i regionalnih zakonskih rešenja. Ostaju stalni problemi krivi nog postupka na polju neadekvatnog ispitivanja svedoka, prihvatanju irelevantnih ili neprihvatljivih dokaza, neprecizne istrage i sudskih dosijea, i potrebe za razjašnjenjem sudskog ispitivanja injenica. Sli no tome, advokati nastavljaju da igraju pasivnu ulogu u zastupanju svojih klijenata. Da bi se ovi problemi rešili, neophodna je obavezna edukacija koja bi se usmerila na usavršavanje suštinskih pravnih veština.

Tokom proteklih meseci, UNMIK je reagovao odlu no na mnoge od kontinuiranih nedostataka u pravnom sistemu Kosova. Zaista, u razvoju ovakvog sistema pravosu a, rešavanje problema postaje dnevna neophodnost. Me utim, pored toga, treba razviti sistematski, strateški pristup kako bi se rešila pitanja koja se nalaze u osnovi problema.

Štaviše, postoji nepotrebna percepirana tenzija izme u me unarodnih zakona o ljudskim pravima i potrebe da se osigura zakon i red. Dilema sa kojom se trenutno suo ava pravosudni sistem nije konflikt izme u bezbednosti i pravde, ve pre predstavlja fazu u stalnom izazovu da se na u procedure i politika kako bi se odgovorilo na stvarne potrebe sudova i organa za sprovo enje zakona – istovremeno garantuju i okrivljenima pravi an proces i konsistentnost postupka. Pokušaj da se ograni e važe i me unarodni zakoni o ljudskim pravima verovatno ne e rešiti probleme pravosudnog sistema, niti e efikasno rešiti postoje e pitanje bezbednosti. Stvaranje celovite, koordinirane i jasno planirane strategije da bi se zadovoljile dugoro ne potrebe pravosudnog sistema, istovremeno garantuju i pravi an proces, i dalje predstavlja ozbiljan izazov za UNMIK.

Ovaj izveštaj ne bi bio mogu bez pomo i pravosudnog personala i pravnika. OEBS bi želeo da izrazi zahvalnost osoblju sudova koje je pomoglo SPPS u obavljanju njihovih zadataka. OEBS bi isto tako želeo da se zahvali upravnicima kaznenopopravnih centara, policiji UNMIK-a i KFOR-u.

DEO 3: PRA ENJE PRAVNOG SISTEMA

I. Mandat Sekcije za Pra enje Pravnog Sistema

U Rezoluciji 3244 Saveta Bezbednosti UN, Savet Bezbednosti UN ovlastio je Generalnog Sekretara UN da uspostavi me unarodno civilno prisustvo na Kosovu iji je cilj da obezbedi privremenu upravu. Jedna od glavnih odgovornosti me unarodnog prisustva bila je “zaštita i unapre enje ljudskih prava” (stav 33 (j)).

Generalni Sekretar UN je, u svom izveštaju Savetu Bezbednosti UN od 32. jula 3999., OEBS-u dodelio vode u ulogu u okviru UNMIK-a u izgradnji institucija, i ozna io da e jedan od zadataka Stuba za izgradnju institucija (Stuba III), biti pra enje poštovanja ljudskih prava i razvoj stru nih sposobnosti.

U izveštaju Generalnog Sekretara UN upu enom Savetu Bezbednosti UN 32. Jula 3999., UNMIK-u je odre eno da razradi koordinirane mehanizme sa ciljem da lakše prati poštovanje ljudskih prava i ispravno funkcionisanje pravosudnog sistema, i dodao da se izveštavanje mora sprovoditi na koordinisani na in da bi se lakše dobijali povratni odgovori stru nih službi, a naro ito:

“UNMIK e imati jezgro posmatra a i savetnika za ljudska prava koji e imati *nesmetani pristup* svim krajevima Kosova sa ciljem da ispituju zloupotrebe ljudskih prava i da obezbede da se zaštita i unapre enje ljudskih prava sprovodi u svim aktivnostima misije. Posmatra i za ljudska prava e, preko zamenika Specijalnog predstavnika za izgradnju institucija, izveštavati Specijalnog predstavnika o svojim nalazima. Nalazi posmatra a za ljudska prava redovno e se objavljivati i, po potrebi, bi e stavljeni na raspolaganje i ostalim mehanizmima za ljudska prava pri UN, uz konsultacije sa Kancelarijom Visokog Komesara UN za Ljudska Prava. UNMIK e obezbediti koordinisano izveštavanje i povratne odgovore stru nih službi.” (stav 87)

U pismu o saglasnosti, datiranom 39. Jula 3999., izme u podsekretara za mirovne operacije UN i predstavnika predsedavaju eg OEBS-a, kaže se da Stub III, tj. OEBS, treba da razvije mehanizme kojima bi se obezbedilo da sudovi, administrativni tribunali i ostale sudske strukture rade u skladu sa me unarodnim standardima za krivi no pravo i ljudska prava. Štaviše, shodno *Uredbi 2000/35 ‘O Osnivanju Administrativnog Odeljenja za Pravosu e’*, od 23. Marta 2000., dobijena je potvrda od Administrativnog Odeljenja Pravosu e o tome da je OEBS organizacija odgovorna za nezavisno pra enje pravosudnog sistema i kaznenopopravne službe.

II. Odnosi sa drugim Stubovima

Odeljenje OEBS-a za ljudska prava i vladavinu prava, koje ini deo Stuba za izgradnju institucija, tesno sara uje sa organizacijama UN kao što su Kancelarija Visokog Komesara UN za Ljudska Prava, UNHCR i UNICEF. Odeljenje je klju ni inilac i u radnoj grupi za manjine, koju je ustanovio UNHCR, kao i u radnoj grupi UNICEF-a za maloletni ku delinkvenciju. Odeljenje tako e sara uje i sa lokalnim i me unarodnim organizacijama kao što su Savet Evrope, Me unarodni Komitet Crvenog Krsta (ICRC) i Ameri ka Asocijacija Pravnika/Pravna Inicijativa za Srednju i Isto nu Evropu (ABA-CEELI).

Dok Odsek za Vladavinu Prava u okviru Odeljenja aktivno podržava Administrativno Odeljenje za Pravosuđe u razvoju pravosuđa, njegov Odsek za Ljudska Prava ima jedinstven položaj u okviru Stuba za Civilnu Upravu (Stub II). Iako je po strukturi deo UNMIK-a, njegov mandat zahteva gotovo nezavisnu ulogu u nadgledanju poštovanja ljudskih prava na Kosovu, uključujući i od strane pravosudnog sistema kojim upravlja Stub II.

Kao deo Stuba III i UNMIK-a u celini, mandat Sekcije OEBS-a za praćenje pravnog sistema obuhvata tako i neposredno izveštavanje u okviru UNMIK-a o:

- i. tekućoj statistici u vezi sistema krivičnog pravosuđa,
- ii. sistematskim kršenjima međunarodnog prava, i
- iii. teškim kršenjima standarda pravičnog suđenja u pojedinim slučajevima koja se moraju odmah otkloniti.

U skladu s tim, SPPS, kao deo Odseka za Ljudska Prava, održava dosledne i kooperativne odnose sa ostalim Stubovima i međunarodnim agencijama³. On dobija zahteve od AOP, i kancelarije SPGS, da da informacije o raznim pitanjima u vezi stanja u sistemu krivičnog pravosuđa kao što su stanje tekućih predmeta, pritvor pre suđenja maloletnih lica, i informacije o optuženim licima. Slučajevi sistematskih kršenja, zapaženi trendovi, problemi pojedinaca i pitanja koja SPPS identifikuje saopštavaju se ostalim odeljenjima i agencijama u okviru UNMIK-a. Mnoga od ovih odeljenja i agencija imaju odgovornost da pronađu u konkretna rešenja i da otklone kritične probleme (npr., pomoć potrebnu sudstvu, bezbednosna pitanja, loš rad pravosuđa i da organizuju obuku za, *inter alia*, pravne stručnjake).

III. Pravo na Pravično Suđenje

Međunarodni standardi za ljudska prava su deo važećeg zakona preko, *inter alia*, Uredbe 3999/24, koja obavezuje lica na javnim funkcijama na Kosovu da se pridržavaju međunarodno priznatih standarda ljudskih prava. Pored toga, Savezna Republika Jugoslavija je potpisnica mnogobrojnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, uključujući i *Međunarodnu Konvenciju o Građanskim i Političkim Pravima (MKGPP)* koja, s druge strane, obavezuje sve organe vlasti na datoj teritoriji da osiguraju ova prava građanima Kosova.

SPPS analizira domaći zakon i sudsku praksu radi utvrđivanja da li su u skladu sa međunarodnim standardima za ljudska prava u pogledu pravičnosti krivičnih postupaka. Međunarodni standardi su detaljno opisani, *inter alia*, u članovima 9, 30, i 34 MKGPP i članovima 5 i 6 *Evropske Konvencije za Zaštitu Ljudskih Prava i Osnovnih Sloboda (EKLJP)* i u ostalim neugovornim standardima UN. Domaći zakon, prvenstveno *Zakon o Krivičnom Postupku SRJ (ZKP SRJ)* i *Krivični Zakon Kosova (KZK)*, čine osnovu analize SPPS. Analiza 'pravičnog suđenja' po međunarodnim standardima za ljudska prava počinje od momenta kada neko lice bude uhapšeno i/ili pritvoreno od strane nadležnih organa, pa sve do konačne odluke o datom slučaju.

SPPS prati predmete koji se vode u okviru sistema krivičnog pravosuđa, i to od momenta hapšenja i/ili pritvora do suđenja i ulaganja žalbe. SPPS prati predmete koji se vode za teške zločine, većinu kojih je SPPS označio kao prioritetne predmete, u nadležnosti okružnih sudova. Takođe, mogu se pratiti i predmeti u opštinskim ili sudovima za prekršaje ako spadaju u prioritetne predmete, kao što su predmeti koji se vode protiv pripadnika manjina, maloletnika i žena.

Pre prisustvovanja zvani su enju, i gde je to prakti no, nadzornici SPPS istražuju slu aj da se uvere da e biti u mogu nosti da reše sva pitanja vezana za prava pritvorenika u predkrivi noj fazi. Ovo istraživanje obrazuje osnovu za analizu samog procesa su enja od strane nadzornika SPPS. SPPS sakupljaju ove informacije tako što pregledaju predmet, ako je dostupan, i intervjuišu osumnji eno/pritvoreno lice, policiju/KFOR, advokata, javnog tužioca, istražnog sudiju i ostala lica. Nadzornici SPPS prisustvuju su enjima i izveštavaju o postupcima u predkrivi noj i fazi su enja, u svetlu doma ih i me unarodnih standarda.

IV. Prioritetni Predmeti

Iako su prioriteti za proteklih dvanaest meseci ostali isti, SPPS je proširila svoje aktivnosti u okviru ovih prioriteta. U okviru pra enja pojedinih slu ajeva obuhva ena su pitanja pristupa, i efikasnosti advokata, kao i nepropisno postupanje tužilaca i sudija. Ovo je teku i proces budu i da SPPS daje odgovore na pitanja koja se javljaju kako se razvija pravni sistem:

- i. ratni zlo ini
- ii. etni ki motivisani zlo ini
- iii. politi ki motivisani zlo ini
- iv. postupanje prema maloletnicima
- v. žrtve seksualnog nasilja uklju uju i i žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine belim robljem
- vi. postupanje prema mentalno bolesnim licima
- vii. pritvor

SPPS prati rad centara za pritvor budu i da su oni povezani sa pitanjima “pristupa pravdi”. SPPS ne nadzire uslove pritvora ili loše postupanje pošto to spada u nadležnost rada OEBS-ovog osoblja za ljudska prava i MKCK.

³ Tj. OHCHR, UNHCR, UNICEF i MKCK

PODACI IZ OKRUŽNIH SUDOVA (3 SEPTEMBAR 2000 – 28 FEBRUAR 2003)

	Su enja	Pra eno	Okrivljeni	Nevini	Povu ena optužnica	Etni ka pripadnost
Priština/ Prishtine 64 optuženih	49	24	46	30	8	Okrivljeni: Svi K/A, osim 3 K/S Žrtve: Svi K/A, osim 3 K/S
Gjilan/ Gnjilane 47 optuženih	36	7	30	33	4	Okrivljeni: 33 K/A, 3 K/S, 3 K/R Žrtve: Svi K/A, osim 5 K/S
Prizren 34 optuženih*	37	33	25	9	3	Okrivljeni: Svi K/A, osim 3 K/S, 2 K/M Žrtve: Svi K/A, osim 2 K/M
Pe /Peje 66 optuženih	36	9	53	29	Nijedna	Okrivljeni: 62 K/A, 3 K/S, 2 albanske nacionalnosti Žrtve: svi K/A
Mitrovica/ Kos. Mitrovica 32 okrivljeni*	23	33	33	2	Nijedna	Okrivljeni: 27 K/A, 5 K/S Žrtve: Svi K/A, osim, 5 K/S, 2 me unarodna lana

* Obuhva eni su okrivljeni koji su optuženi za više od jednog krivi nog dela

PR: Ubistvo: 35 osuda, 2 osloba aju e presude; **Pokušaj ubistva:** 2 osude, 3 osloba aju a presuda; **Silovanje:** 8 osuda, 3 osloba aju e presude, 2 optužnice povu ene; **Pokušaj silovanja:** 3 osuda, 2 osloba aju e presude; **Oružana plja ka:** 4 osude; **Pokušaj plja ke:** 3 osude; **Droga:** 3 osuda, 4 povu ene optužnice; **Izazivanje opšte opasnosti:** 3 osuda; **Nezakonito posedovanje oružja:** 9 osuda, 3 osloba aju a presuda, 2 povu ene optužnice; **Plja ka:** 3 osloba aju a presuda; **Falsifikovanje:** 3 osuda; **Teška telesna povreda:** 3 osuda.

GN: Ratni zlo ini: 3 osuda; **Ubistvo:** 9 osuda, 5 osloba aju ih presuda; **Silovanje** 3 osloba aju a presuda; **Droga:** 32 osuda, 3 osloba aju e presude; **Oružje:** 8 osuda, 4 povu ene optužnice; **Izazivanje opasnosti:** 3 osloba aju a presuda; **Prinuda:** 2 osloba aju e presude; **Kra a:** 3 osloba aju a presuda.

PZ: Ubistvo: 5 osuda, 3 osloba aju e presude; **Pokušaj ubistva:** 2 osude, 3 osloba aju a presuda; **Pokušaj teške kra e:** 2 osude; **Silovanje:** 3 povu ena optužnica; **Oružje:** 6 osuda; **Ugrožavanje bezbednosti:** 3 osuda; **Falsifikovanje dokumenata:** 3 osuda; **Laka telesna povreda:** 3 osuda; **Izazivanje opšte opasnosti:** 3 osloba aju a presuda; **Sau esništvo u oružanoj plja ki:** 6 osuda, 4 osloba aju e presude; **Prikrivanje:** 3 osuda.

PE: Ubistvo: 3 osude, 3 osloba aju a presuda; **Pokušaj ubistva:** 2 osude; **Protivprirodni blud:** 3 osuda; **Silovanje:** 3 osloba aju a presuda; **Pokušaj silovanja:** 3 osloba aju a presuda; **Oružana plja ka:** 5 osuda; 2 osloba aju e presude; **Pokušaj plja ke:** 2 osude; **Teška kra a:** 3 osuda, 3 osloba aju e presude; **Teška telesna povreda:** 3 osuda; **Laka telesna povreda:** 4 osude; **Kra a:** 3 osuda; **Falsifikovanje:** 2 osude; **Oružje:** 25 osuda, 23 osloba aju a presuda; **Posredovanje u prostituciji:** 3 osuda; **Pokušaj kidnapovanja:** 3 osuda; **Ometanje službenog lica u vršenju dužnosti:** 3 osuda.

MI: Genocid: 3 osuda; **Ratni zlo ini:** 3 osuda; **Ubistvo:** 4 osude; **Sau esništvo u ubistvu:** 3 osuda, 3 osloba aju a presuda; **Pokušaj ubistva:** 3 osude; **Silovanje:** 7 osuda; **Kidnapovanje:** 3 osuda; **Sau esništvo u kidnapovanju:** 2 osude; **Seksualni in sa licem mla im od 34 godina:** 3 osuda; **Napad na službeno lice:** 2 osude; **Oružje:** 3 osude; 3 osloba aju a presuda; **Droga:** 3 osuda; **Oružana plja ka:** 3 osuda; **Posredovanje u prostituciji:** 3 osude.

A. Prose na dužina kazne:

- i. **Ubistvo:**
PR: 7 godina i 3 meseca; **GN:** 9 godina i 8 meseci; **PZ:** 33 godina i 8 meseci; **PE:** 9 godina; **MI:** 7 godina i 6 meseci;
- ii. **Silovanje:**
PR: 4 godine; **MI:** 3 godina i 3 meseca;
- iii. **Oružana pljačka:**
PR: 3 godina; **PE:** 3 godina i 6 meseci;
- iv. **Nezakonito posedovanje oružja:***
PR: 9 meseci; **PZ:** 5 meseci; **GN:** 32 meseci; **PE:** 32 meseci

* Većina optuženih etničkih Albanaca osuđeno je uslovnom kaznom

B. Vrhovni sud Kosova

Uložene žalbe

Uloženo je 32 žalbe

36 presuda iz prvostepenih sudova je preinačeno:

4 presuda preinačeno je zbog žalbi od strane tužioca
33 presuda preinačeno je na osnovu žalbi branioca
(jednu žalbu uložile su obe strane)

33 presuda iz prvostepenih sudova bilo je potvrđeno

3 presude iz prvostepenih sudova bile su dopunjene:

3 žalbe koje su uložili branioci bile su uvažene i presuda ili kazna su dopunjene
(kada se odlučivalo o dužini kazne i pravnoj kvalifikaciji krivičnih dela).

3 žalba javnog tužioca bila je povučena kao “nedozvoljena ili okončana”.

3 žalba branioca vraćena je prvostepenom sudu radi dopune predmeta.

C. Ostala statistika

- i. Za ovaj izveštaj SPPS je intervjuisao 338 optuženih lica;
- ii. SPPS je pratila 62 od 359 okončanih suđenja u Okružnom sudu (38%);
- iii. U 359 suđenja bilo je uključeno 242 optuženih;
- iv. 383 optuženih je osuđeno (stopa osuda od 75 %);
- v. 63 okrivljeni je oslobođeno;
- vi. 33 optužnica je povučeno;
- vii. Manjine: **Okrivljeni:** 33 kosovskih Srba, 3 kosovski Rom, 2 kosovska Muslimana (svi su osuđeni, osim dva K/S). **Žrtve:** 33 kosovskih Srba, 2 kosovska Muslimana, 2 stranca.

DEO 2: VAŽE I ZAKON

I. Značajni Pomaci u Važećem Zakonu

U proteklih šest meseci koje obuhvata ovaj pregled bilo je nekoliko značajnih pomaka u važećem zakonu, od koji su neki izloženi u daljem tekstu.

UNMIK-ova Uredba 2000/64, o Određivanju Međunarodnih Sudija i Tužilaca i/ili Promeni Mesta Suđenja.

Uredba UNMIK-a 2000/64 prvenstveno nastoji da razvije sistem određivanja međunarodnih sudija i tužilaca za date slučajeve i da reši potrebu za sudskim veštacima koja bi se sastojala veštacima inoim od međunarodnih članova kako bi se otklonila zabrinutost u vezi pristrasnosti. Uredba predviđa da ovlašćene stranke, uključujući i tužilačke branioce, mogu da se obrate AOP da bi se dati slučaj dodelio međunarodnom tužiocu i veštacima u sa veštacima inoim delom međunarodnih sudija. Konačna odluku u vezi određivanja sudija donosi SPGS, na preporuke AOP.

SPPS je ovu uredbu povoljno ocenila kao efikasni instrument za otklanjanje zabrinutosti zbog pristrasnosti u pravosuđu.

Uredba UNMIK-a 2000/62, o Udaljavanju Nekih Lica na Određeno Vreme da bi se Obezbedio Javni Red, Mir i Bezbednost.

Uredba UNMIK-a 2000/62 doneta je 30. Novembra 2000. Uredba daje pravo nadležnim organima za sprovođenje zakona da izdaju naloge o pritvaranju do trideset dana gde postoje "osnove za sumnju...da je lice bilo ili je umešano u izvršenje, pripremu ili podstrekivanje nasilnih dela koja mogu da utiču na javni red i mir na ili izvan teritorije Kosova."

Uredba ide dalje tako da obezbeđuje da lice koje je podvrgnuto ovakvom nalogu o pritvaranju ima pravo da pokrene nezavisnu reviziju naloga o pritvaranju kod međunarodnog sudije. SPPS je pozdravila uvođenje sudske revizije u uredbu i insistira da bi slična odredba trebalo da se unese u amandman *Uredbe 3999/26*.

Uredba UNMIK-a 2003/3, o Zabranama Suđenja u Odsustvu za Teška Kršenja Međunarodnog Humanitarnog Prava.

UNMIK-ova Uredba 2003/3 obezbeđuje zaštitu protiv suđenja *in absentia* što ide dalje od mnogih nadležnosti. I ova Uredba je dobrodošla jer je ona obezbediti raspodelu oskudnih sredstava na tekućem slučaju gde su okrivljena lica veštacima u pritvoru.

UNMIK-ova Uredba 2003/2, kojom se dopunjuje UNMIK-ova Uredba 2000/6 sa Dopunama, o Naimenovanju i Razrešenju Dužnosti Međunarodnih Sudija i Međunarodnih Tužilaca

Doneta 32. Januara 2003, *UNMIK-ova Uredba 2003/2* proširuje opseg slučajeva u kojima međunarodni tužilac može da interveniše. Koriste i odredbe ZKP SRJ u vezi prava na sprovođenje privatne tužbe, Uredba omogućava međunarodnim tužiocima da nastave gonjenje gde je javni tužilac odbacio predmet ili je odlučio da nema osnova za dalje gonjenje. Proširenje ovlašćenja u ovom smislu je dobrodošlo, naročito zbog toga što obezbeđuje

dodatnu zaštitu kad se premeti odbacuju usled pristrasnosti. Što se ti e predmeta koji su napušteni pre donošenja ove Uredbe, me unarodni tužilac može ponovo da pokrene predmet shodno Uredbi, ali samo u roku od 30 dana od njenog donošenja.

UNMIK-ova Uredba 2003/4 o Zabrani trgovine ljudima na Kosovu

UNMIK-ova Uredba 2003/4, inkriminiše aktivnost ili organizovanje trgovine ljudima, što nosi mogu u kaznu od dve do dvanaest godina zatvora. U slu ajevima gde su žrtve mla e od osamnaest godina, postoje otežavaju e okolnosti tako da je maksimalna kazna petnaest godina zatvora. Lica koja svesno koriste seksualne usluge žrtava trgovine ljudima tako e e se suo iti sa kaznom zatvora do pet godina.

Uredba ide dalje tako da ima posebnih odredbi u vezi istrage i konfiskacije imovine ili zatvaranja poslovnih prostorija koje su povezane sa ovakvom trgovinom. Stavlja se zabrana u vezi prihvatanja dokaza o ranijem lošem karakteru ili li noj istoriji navodne žrtve. Takvi dokazi se, me utim, mogu prihvatiti nakon izvo enja relevantnih dokaza na *zatvorenom* saslušanju.

U cilju rešavanja onih slu ajeva gde se žrtve trgovine ljudima deportuju, Uredba izri ito navodi da tamo gde je okrivljeno lice žrtva trgovine ljudima, osude za prostituciju ili nezakonit ulazak u zemlju ne smeju biti osnova za deportaciju.

II. Pitanja iz Prethodnog Pregleda koja se ponavljaju

Jedan od centralnih problema u vezi važe eg zakona koji su identifikovani u prvom pregledu SPPS bio je nedostatak jasno e po pitanju koji zakon i na koji na in treba primenjivati.

Polaze i od rastu e kontradiktornosti u vezi prvenstva zakona o ljudskim pravima, SPPS je preporu ila da SPGS izda pisana uputstva u kojima bi ozna io da zakoni o ljudskim pravima imaju prednost u odnosu na sve druge zakone, da sudije i tužioc i ne treba da primenjuju sporne odredbe doma ih zakona i da se zakoni o ljudskim pravima mogu primeniti da bi se ispunile praznine u doma im zakonima. Posle objavljivanja, ova preporuka bila je prihva ena i od strane AOP i od strane lokalnog i me unarodnog sudstva. U vreme pisanja ovog izveštaja još nije izdato objašnjenje u vezi s tim.

Potreba za zvani nim objašnjenjem u vezi primene ovog zakona, u stvari, nije pomenuta na po etku kada su donošeni novi zakoni ili kada su vršene izmene postoje ih zakona. Uredbe esto unose dodatnu konfuziju u važe i zakon, ili zbog nedovoljnog objašnjenja u samom tekstu ili zbog injenice da neke uredbe same krše odredbe o ljudskim pravima.

Ovi problemi su, bar jednim delom, simptomi ni za zakonodavni proces. Izrada nacrt i proces konsultovanja u vezi izrade novih zakona i dalje se odvija na *ad hoc* na in. Naro ito, nema zahteva da novi zakoni imaju obavezu da daju objašnjenje u vezi svog predmeta i svrhe, ili uputstva u vezi primene. Lokalno sudstvo i ostale klju ne grupe u pravosu esto se ne konsultuju u vezi izrade novih zakona, niti pak postoji efektivan proces izveštavanja javnosti o tome. Nacrti novih zakona nisu sistematski podložni reviziji stru njaka za ljudska prava ili komponenti UNMIK-a koje se bave ljudskim pravima o uskla enosti sa standardima za zaštitu ljudskih prava.³

U kontekstu pravosudnog sistema Kosova, gde su i meunarodni akteri uključeni u doma i pravosudni sistem, od vitalne je važnosti da se zakoni brzo prevedu. Međutim, i kada se izglasaju, zakoni se ne prevode odmah i nisu dostupni, što sprema njihovo sprovođenje. Prema informacijama kojima raspolaže SPPS u vreme pisanja ovog izveštaja, nijedna uredba koja je donešena 2003 još nije zvanim prevedena ni na albanski ni na srpski jezik. Osim toga, bilo je primedbi na kvalitet zvanim prevoda uredbi, što naglašava potrebu za kvalifikovanim prevodiocima koji raspolažu odgovarajućim poznavanjem pravne terminologije.

Zajednički Savetodavno Veće za Zakonska Pitanja (ZSV) primenjuje konsultativni i kooperantski proces izmeđunarodnih organizacija (UN, OEBS i Savet Evrope) i lokalnih pravnika po pitanju dugoročne pravne reforme. ZSV je bilo uključeno u opsežni pregled i reviziju krivičnog postupka i krivičnog zakona. Revidirani i osavremenjeni krivični zakon privodi se kraju. ZSV je nedavno održalo konferenciju radi razmatranja svog rada, u kome je jedno od glavnih pitanja bio na in da se podstakne šire učešće u procesu reforme pravnog sistema.

Nedostatak *Habeas Corpus*

Nedostatak bilo kakvog efikasnog mehanizma kojim bi mogla da se ospori zakonitost naloga za pritvor, koji se isto pominje kao mehanizam *habeas corpus*, i dalje predstavlja osnovni, ali i kritični nedostatak važećeg zakona. Izričita odredba u vezi ovog mehanizma izražena je u članu 5(4) EKLJP i 9(4) MKGPP, a obrazloženje za to je da se obezbedi da pritvorena lica mogu da ospore zakonitost svog pritvora i da preispitaju osnove svog pritvora kada postoje znatne izmene okolnosti. Svi nalozi za pritvor, uključujući i izvršne naloge i “zadržavanje” od strane “KOMKFOR-a” moraju biti predmet takvih preispitivanja. Uredba 64, kojom je predviđeno vešinsko prisustvo meunarodnih sudija u sudskim većima, ublažila je, bar u izvesnoj meri, zabrinutost u vezi pristrasnosti sudija.

Uprkos osnovnog karaktera takvog postupka, važeći zakon još uvek ne sadrži nikakav mehanizam *habeas corpus* za preispitivanje predmeta i pritvorena lica ne mogu blagovremeno da pokrenu preispitivanje potrebe ili zakonitosti svog produženog pritvora. Problem nedostatka *habeas corpus* postupka još više je pojačan UNMIK-ovom Uredbom 3999/26. U izveštaju SPPS br. 6, *Produženje roka pritvora i prava pritvorenih lica: Nezakonitost Uredbe 3999/26* od 29. Aprila 2000., istaknuto je da je UNMIK-ova Uredba 3999/26 prekršila zakon o ljudskim pravima zbog toga što ne omogućava preispitivanje naloga za pritvor. Ovo pitanje izneto je u prvom izveštaju SPPS. Uprkos vremenskom razmaku od skoro dvanaest meseci od prvog izveštaja, Uredba 3999/26 još nije izmenjena.

Nedostatak pristupa efikasnoj odbrani

Neodgovarajuće odredbe domaćeg zakona i neprimenjivanje meunarodnih zakona o ljudskim pravima imali su značajnu ulogu u smanjenju adekvatne i efikasne odbrane. Branioči koje određuje sud i dalje se naimenuju na prvom istražnom saslušanju, a okrivljena lica već su saslušana od strane policijskih organa bez prisustva pravnog zastupnika. Informacije koje su dobijene tokom takvih saslušavanja obrazuju osnovu za oslobađanje, odnosno pritvor osumnjičenog lica, pokretanje istrage i otkrivanje ostalih dokaza koji će se upotrebiti u istrazi. Štaviše, uprkos odredbama koje govore o suprotnom, praksa pokazuje da se informacije koje je sakupila policija isto koriste na suđenjima.

Sudije i dalje primenjuju odredbe ZKP SRJ koje su u suprotnosti sa zakonima o ljudskim pravima i imaju znatnog uticaja na mogućnost okrivljenog lica da pripremi odbranu. Član 74 ZKP SRJ dozvoljava istražnom sudiji da kontroliše i ograniči komunikacije između okrivljenog lica i njegovog branioca. Uprkos tome što je SPPS kritikovala ovu odredbu u svom prvom izveštaju, član 74 ZKP SRJ još uvek se primenjuje. U jednom ispitivanju 43 pritvorenika u Gnjilanu/Gjilan, od 26 lica koja su odgovorila na to pitanje, 33 je tvrdilo da nisu mogli da komuniciraju privatno sa braniocem. Većina je rekla da je tokom njihovih razgovora obično bio prisutan stražar. U Prištini/Prishtine 30 od 28 pritvorenih lica rekli su da nisu mogli da imaju privatne komunikacije. U Kosovskoj Mitrovici/Mitrovice, pre podizanja optužnice, sve komunikacije se vrše pod nadzorom suda. Takođe, postoje vremenska ograničenja za posete branioca, gde su razgovori obično ograničeni na 5 – 30 minuta. U Pećini i Mitrovici/Mitrovice za sve posete potrebno je odobrenje suda.

Dana 28. Septembra 2000. AOP je izdalo Pravosudni dopis/2000/37 u vezi *Dodatnih uslova za Sudski Naimenovane Advokate*. U dopisu se kaže da ako je lice okrivljeno za prekršaj za koji je propisana kazna od šest ili više meseci, onda i takva lica imaju pravo na branioca od prvog ispitivanja. Za prekršaje za koje je predviđena kazna do šest meseci, okrivljeni i imaju pravo na branioca tamo gde to zahtevaju interesi pravde. U dopisu se ne kaže da li okrivljeno lice ima pravo na branioca pre prvog saslušanja, uključujući i tu i policijsko ispitivanje. AOP obaveštava SPPS da za takve odredbe više odgovara da se uključe u uredbu.

Pitanja koja se odnose na pristup efikasnoj odbrani nisu nova i u stvari već su opisana u izveštajima SPPS br. 7 i 8 *O pristupu Efikasnoj Odbrani*, od 23. Maja i 20. Jul 2000.² Napredak u rešavanju raznih pitanja koja su identifikovana u ovim izveštajima, međutim, bio je izuzetno spor. Radna grupa u vezi "pristupa" ustanovljena je Avgusta meseca 2000. sa predstavnicima OEBS-a, SPGS, Zatvorske Uprave UN, UNICEF-a, Kancelarije Visokog Komesara za Ljudska Prava i AOP. Paket nacrt zakona predstavljen je radnoj grupi Oktobra 2000, gde su obrađena osnovna pitanja u vezi pristupa braniocu prilikom hapšenja ili pritvora, privatne komunikacije i pristupa relevantnim sudskim dokumentima. Posle razmatranja u okviru radne grupe, pripremljen je konačni nacrt 3 Decembra 2000. Ovaj paket zakona još nije realizovan i čini se da je AOP preduzelo dalje ispravke nacrt zakona. Novi nacrt nastoji da umanji opseg prava koja su predviđena za okrivljeno lice, uključujući i vremensko ograničenje za privatne komunikacije i ulogu branioca tokom ispitivanja. SPPS je obavestena da je konačni nacrt uraditi Kancelarija pravnog savetnika.

III. Radna grupa za Primenu Prve Revizije SPPS Krivih Zakona

Kao odgovor na prvu reviziju SPPS pravosudnog sistema, OEBS i AOP su ustanovili radnu grupu koja treba da preispita preporuke i predloži odgovarajuće mere nadležnim organima gde je to potrebno. Iako radna grupa, sama po sebi, nije odgovorna za zakonodavne i ostale pravne reforme, ova inicijativa naišla je na jaku podršku, naročito u svetlu činjenice da su uključeni organi i akteri za sprovođenje ovih mera bili uključeni u proces konsultacija.

Od Februara 2003. rad zajedničke grupe je, između ostalih stvari, obuhvatao:

- Predloženu reviziju odredaba ZKP SRJ u smislu usklađenosti sa međunarodnim zakonima o ljudskim pravima. Do danas je urađen "Priloznik" u kome su data objašnjenja u vezi domaćeg zakona i međunarodnih standarda.

- Ura ena je administrativna direktiva/razjašnjenje u vezi davanja prednosti zakonu o ljudskim pravima. Radna grupa trenutno razmatra različite pristupe u vezi s tim kako da se predstaviti koncepti.
- Radna grupa je predložila osnivanje kontakt grupe koja će razmotriti puteve po pitanju mehanizma *habeas corpus*. AOP je informisalo SPPS da postoji razlika u pogledima koji pristup primeniti.
- Izradjen je nacrt uputstava za komandire pritvornih centara u vezi zakonitosti pritvora. Pored toga, Zatvorska uprava UN takođe je predložila da se izradi nacrt postupaka kojima bi se obezbedilo da se lica ne pritvaraju nezakonito.
- AOP je izdalo Pravosudni dopis/2000/27 od 30 Decembra 2000., kojim se sudije podsećaju da sve odluke u vezi pritvora moraju da donesu na bazi potpuno obrazloženog pisanog rešenja.

Ostali pomoci:

- Preduzete su mere da se ustanovi “Centar za podršku odbrani u krivim delima”, nakon rasprave sa relevantnim međunarodnim i lokalnim organizacijama i faktorima, naročito sa Advokatskom komorom Kosova. Kancelarija bi trebalo da radi kao centar za obuku i obezbeđenje kadrova, sa mogućnošću da ponudi direktnu pomoć kada je to potrebno.
- Nacrt Uredbe o zabrani nasilja u porodici dostavljen je ZSV. Nacrt ima za cilj da se pokrene gonjenje i višestrani pristup pitanjima nasilja u porodici. ZSV trenutno nastoji da nađe načine na koje bi rešilo probleme na pitanja koja su pokrenuta s tim u vezi.
- Kosovski institut za pravosuđe održao je kurseve obuke za nove sudije i tužioce Novembra meseca 2000. Na ovim seminarima razmatrani su članovi 5 i 6 EKLJP. Dodatni kursevi obuke u vezi ZKP SRJ za lokalne i međunarodne sudije i tužioce održani su Marta 2003.
- Uredbe 2003/8 ustanovila je Pravosudni Savet Kosova, koji će zameniti Pravosudnu Savetodavnu Komisiju. Ovaj devetolani savet “uključuje i međunarodne i lokalne predstavnike”.
- Radna grupa trenutno radi na reviziji domaćeg zakona u vezi pritvora mentalno bolesnih lica. Ona je konsultovala razne međunarodne zdravstvene i pravne stručnjake i predložila da se u nacrt uredbe unese i povelja o pravima pacijenata.
- Ustanovljena je i radna grupa koja će raditi na zaštiti žrtava i svedoka.

³ Na primer, Jedinica SPGS za Ljudska prava i poslove zajednice ne vrše sistematsku reviziju novih zakona.

² Izveštaj SPPS br. 6, *Pristup efikasnoj odbrani: Od hapšenja do prvog saslušanja u pritvoru (23 maj 2000.)*, Izveštaj SPPS br. 8, *Pristup efikasnoj odbrani: Istražna saslušanja do podizanja optužnice (20 jul 2000.)*.

DEO 3: PRITVOR

Uvod

Zabrana proizvoljnog hapšenja i pritvora osnovni je deo meunarodnog zakona o ljudskim pravima. Kako je već rečeno u delu o važećem zakonu, uprkos znatnom naglasku koji je dat u vezi pitanja proizvoljnog pritvora u prošlom izveštaju, UNMIK je preduzeo malo mera u cilju rešavanja ovog opšteprisutnog problema. Nedostatak mehanizma *habeas corpus* naročito je zabrinjavajuć, budući da se u poslednjih 6 meseci povećao broj slućajeva u kojima je primenjen vanskudski pritvor i gde su prekoraćeni rokovi zakonitog pritvora. Pored toga, u nekim slućajevima lica u pritvoru i dalje su izložena velikim odlaganjima uglavnom zbog lošeg rada sudske administracije. U takvim slućajevima sudovi moraju povećati svoje napore kako bi obezbedili da se ovi slućajevi hitno rešavaju. U slućajevima gde je vanskudski pritvor preduzet od strane izvršnih ili vojnih organa, potrebna je posebna hitnost u rešavanju ovih postupaka.

Pritvor mentalno bolesnih lica i dalje ostaje ozbiljna briga jer ne postoji odgovarajuća ustanova za lećenje i pritvor takvih lica koja su umešana u sistem krivićnog pravosućja. Nedostatak ustanova daje sudovima i redovnim centrima za pritvor malo opcija. Sada postoje psihijatri koji posećuju ustanove za pritvor, ali još ne postoji mehanizam kojim bi se obezbedilo, tamo gde je to odgovarajuće, da se sudovima saopšti dijagnoza i mentalno stanje pritvorenika. Potrebno je izvršiti reformu zakona u vezi bezbednosnih mera tako da mentalno bolesna lica ne budu podvrgnuta beskonaćnom pritvoru.

Veliki broj maloletnika umešan je u sudske postupke za teška krivićna dela. Maloletnici su i dalje lišeni svojih prava dok se nalaze u policijskom pritvoru. Bez funkcionisanja socijalne ustanove koja se stara i štiti decu, čini se da sudovi nisu voljni da odrede brojne alternativne mere u vezi pritvora koje su predvićene zakonom. U slućajevima gde je maloletnicima potrebna zaštita ili udaljenje iz njihovog porodićnog doma, u ovom trenutku nema takve ustanove za njihov smeštaj, osim centra za pritvor i "vaspitno-popravne ustanove". Nastojanja da se obezbedi da se prema maloletnicima u krivićnom pravosućju u postupaću u skladu sa meunarodnim standardima o ljudskim pravima i da sprećvanje maloletnićkog kriminala bude efikasno trenutno je osujećeno usled nepostojanja ustanove za socijalnu zaštitu i brigu o deci.

I. Vanskudski Pritvor

Izvršni organ, SPGS, i vojno prisustvo, KFOR, i dalje pritvaraju pojedince bez sudske postupke. Slućajevi vanskudskog pritvora koji su razmotreni u ovom izveštaju obuhvataju korišćenje izvršnih i vojnih organa za pritvaranje lica koja su bila osloboćena po sudske nalogu, ili koja su trebala da budu osloboćena jer njihovi predmeti nisu više bili u sudske sistemu. I EKLJP i MKGPP propisućju da niko ne bi trebalo da bude lišen slobode osim na osnovu i u skladu sa postupcima koji su zakonom ustanovljeni. Štavišće, svako ko je lišen slobode treba da ima pravo da ospori zakonitost svog pritvora na sudu. U slućajevima kada sud ustanovi da je neko lice nezakonito pritvoreno, to lice ima zakonsko pravo na obešćenje. U ovakvim slućajevima nisu ispunjeni zahtevi meunarodnog zakona o ljudskim pravima.

Izvršni nalog o pritvoru

SPPS je svesna da SPGS po vanrednom osnovu, kada su sva druga pravna sredstva iscrpljena, upotrebljava svoje izvršno ovlašćenje o pritvoru pojedinaca.

SPPS je obavještena da su smernice koje se prate u vezi izdavanja izvršnih naloga o pritvoru sledeće:

Prvo, *argumenti u vezi slušanja* moraju biti dovoljno jaki da opravdaju izvršnu intervenciju. Ovo zahteva informacije ili dokaze koji će podržati odluku izvršnog organa da pojedinac treba da bude pritvoren zbog odgovarajućeg kriminalnog ponašanja.

Drugo, postoje osnove za procenu da bi oslobođenje osobe iz pritvora predstavljalo *opasnost* po javnu bezbednost uzimajući u obzir ozbiljnu prirodu navodnog dela.

Treće, postoji osnovano uverenje da je izvršna intervencija neophodna da bi se ispravila ili sprečila *manipulacija* u gonjenju dela od strane pravosudnih ili drugih organa, koja vodi zloupotrebi pravde iz razloga pristrasnosti, nedoličnog ponašanja ili iz bezbednosnih razloga.

Nalog ne sadrži više od uopštenih osnova za odluku, a to je nedovoljno.

Postoji osnovana zabrinutost da ne postoji mehanizam dostupan osumnjičenom ili njegovom advokatu kojim bi se primenom osporila osnova za izdavanje izvršnog naloga. Trenutno zapravo, izdavanje izvršnih naloga je arbitrarno, bez ikakvih argumenata ili standarda. Fundamentalni je aspekt meunarodnog zakona o ljudskim pravima da osoba lišena slobode ima mogućnost da ospori zakonitost svog pritvora. Sudska revizija pritvora po izvršnom nalogu omogućila bi da ovaj postupak ne bude arbitran.

Nedavno, u slučaju tri osumnjičena, izvršni nalozi o pritvoru su izdati uprkos odluci veća u sastavu meunarodnih sudija, u slučaju koji je gonio meunarodni tužilac, po kojoj nije postojala vrsta osnova za pritvor pomenutih lica. U ovim slučajevima, nije moguće znati kako je zadovoljen treći zahtev, mogućnost ili pretnja sudske manipulacije slučajem.

Jasno je da vanredna upotreba izvršnog naloga o pritvoru ne treba da se koristi za beskrajni period ili nedefinisane pravno zasnovane ciljeve. Pomenuti slučaj konačno će morati proći kroz pravosudni sistem. Ovo je izazvalo zabrinutost u slučaju pritvorenog koji je bio podložan izvršnom nalogu uprkos činjenici da su nadležni okružni sud, uključujući i meunarodnog sudiju, i Vrhovni sud, uključujući i meunarodnog sudiju, potvrdili da nema dovoljno dokaza kako bi meunarodni tužilac nastavio sa gonjenjem. *Uredba 2003/32* je izdata, makar delimično, kako bi se izmenio važeći zakon i dozvolilo da se ponovo preduzme slučaj protiv pritvorenog, uprkos ovim odlukama.

Izvršni nalog o pritvoru preduzima se, dok traje zakonita policijska ili sudska istraga, omogućavajući da se osumnjičeni pojavi na sudu, ukoliko je optužen, i da ne bude u stanju da tokom ovog perioda počinje druga krivična dela. Konačno, meunarodni nezavisni sud će svakako odlučiti o krivici ili nevinosti pritvorenog i odgovarajućeg osuditi ili naložiti njegovu oslobođenju. Na primer, u jednom slučaju, izvršni nalog je izdat obesnaživši odluku Vrhovnog suda, uključujući i meunarodnog sudiju, o oslobođenju.

U svetlu injenice da se jasno priznaje intruzivna i vanredna priroda izvršnih naloga o pritvoru, ini se da bi slu ajevi osoba podložnih takvim nalozima trebalo da se rešavaju po najhitnijem postupku. Sudovi i policija uklju eni u istragu ovakvih slu ajeva trebalo bi da imaju jasnu dužnost da ih tretiraju kao najvažniji prioritet tako da se izvršni nalog izdaje na najkra i rok neophodan da se slu aj vrati pravosudnom postupku. Ovo izaziva zabrinutost u jednom slu aju gde je zahtev, prema *Uredbi 2003/2*, za ponovnim otvaranjem istrage bio uspešan, ali osnova pritvora nije razrešena. Iako je osoba u pritvoru deset meseci, ve ina ovog vremena provedena je na osnovu vanredne mere izvršnog naloga, a me unarodni tužilac još uvek nije podigao optužnicu.

Štaviše, zbog prirode ovakvih naloga, njihovu upotrebu treba pomno pratiti i redovno vršiti njihovu reviziju. Ovo je predmet zabrinutosti u slu aju jednog pritvorenog, gde je izvršni nalog o pritvoru istekao 32 Februara 2003, a nije izdat novi nalog. Ovo pritvoreno lice nije oslobo eno uprkos injenici da se nije nalazilo ni pod kakvim nalogom o pritvoru. Kao rezultat, ova pritvorena osoba držana je osam dana bez ikakvog osnova.

Pored toga, kada se izdaju izvršni nalozi, sve relevantne informacije koje se ti u odluke treba da se daju osobi koje se se ti u, kao i njenom advokatu. Ovo uklju uje i samu odluku. U ve ini slu ajeva, ovo se nije doga alo. Znanje i posed svih relevantnih informacija u nalogu, i razložna osnova za izdavanje naloga u svakom posebnom slu aju je neophodno kako bi pritvoreno lice i njegov advokat mogli da ga ospore.

Pritvori KOMKFOR-a

U poslednjem izveštaju, SPSS je navela da je praksa KFOR-a da pritvori pojedince uprkos zakonitom nalogu sudije o osloba anju jasno kršenje odredbe o zabrani proizvoljnog pritvaranja. Kada pripadnici KFOR-a uvedu lica u sistem civilnog krivi nog pravosu a, oni su dužni da poštuju odluke sudstva koje se donose u skladu sa postupcima koji su zakonom propisani. *Rezolucija UN 3244* ne daje KFOR-u ovlaš enja da krši me unarodne standarde o ljudskim pravima. U stvari, kao vojna sila pod okriljem Ujedinjenih nacija oni su obavezni da se pridržavaju standarda UN.

Me utim, KOMKFOR i dalje vrši pritvaranja i u slu ajevima gde je sudija zakonski odredio da se neko lice oslobodi. Osam lica, od kojih je jedan maloletnik od oko 35 godina, još uvek su pritvorena od strane KFOR-a iako je istražni sudija odredio osloba anje istih. Budu i da su ova lica pritvorena uprkos nalogu o njihovom osloba anju, to zna i da se oni trenutno nalaze u samovoljnom pritvoru KFOR-a.

Devetorka iz Obili a/Obiliq

U jednom slu aju, lan izvršnog tela, pod okriljem SPSS, usmeno je odredio pritvor za neka lica, izvan pravosudnog sistema.

Dana 27 Novembra 2000 devet osumnji enih lica bilo je uhapšeno pod sumnjom za ubistvo i pritvoreno u Centru za pritvor u Prištini/Prishtinë. Dva dana kasnije, policijski dosije je dat me unarodnom tužiocu. Nijedan od ovih pritvorenika nije izveden pred sudski organ ni za 24 niti za 72 sata od njihovog hapšenja, što je kršenje zakona. Na osnovu li ne procene dokaza, me unarodni tužilac nije zahtevao od suda da pokrene istragu niti pak produženje pritvora osumnji enih lica.

Sedam dana po hapšenju, oslobođena su četiri od devet pritvorenika, svi maloletnici. Do 5 decembra 2000. preostalih pet muškaraca se još uvek nalazilo u pritvoru, a da ih istražni sudija do tog trenutka još nije saslušao. Tog dana, policijski komesar je poslao dopis Centru za pritvor narajući i njihovo oslobađanje. Nisu oslobođeni jer je prema dopisu UNMIK policije Glavni zamenik SPGS-a naredio da jedan od pritvorenika ostane u pritvoru zbog "lekerskog i psihijatrijskog pregleda", a da ostali pritvorenici treba da se oslobode 7. Decembra 2000.

Pošto su pritvorenici oslobođeni, data im je na uvid *Uredba 2000/62* o Naredbama o Udaljavanju. Službenik UN je izjavio pred SPPS da su ove naredbe bile potpisane od strane Glavnog zamenika, uprkos činjenici da zakon predviđa a da ovlašćenja za ovakve naredbe mogu izdati samo organi za sprovođenje zakona (KFOR i UNMIK policija). Ovaj slučaj ilustruje neodgovarajuće mešanje izvršnih organa u rad organa za sprovođenje zakona i u nezavisnost sudova.

II. Vremenska Ograničenja Pritvora i Produženje Pritvora u Fazi pre Sudjenja

Zabrana samovoljnog pritvora obuhvata, delimično, i obavezu nadležnih organa da lice ne drže u pritvoru duže od roka koji je zakonom predviđen. Zakon na Kosovu u vezi ograničenog roka u pritvoru kaže sledeće: prvo, svako pritvoreno lice mora da se izvede pred sudiju u roku od 24 sata od momenta hapšenja (ili do 72 sata u izuzetnim okolnostima); drugo, odrasla osumnjičena lica ne mogu biti duže u pritvoru od 32 meseci a da se ne podigne optužnica protiv njih; i treće, ako se lica nalaze u pritvoru pre sudjenja (istražnom pritvoru), moraju se, ili blagovremeno saslušati, ili biti oslobođena. Domaći zakon od sudija zahteva da sa izuzetnom hitnošću u rešavaju predmete u kojima se okrivljena lica nalaze u istražnom pritvoru.

(a) Pravo lica da blagovremeno bude izvedeno pred sudske vlasti

U svom poslednjem izveštaju SPPS je detaljno razmatrala i domaći i međunarodni zakon u vezi ovog prava i pojasnila da se zakon u tom pogledu skoro univerzalno ignoriše na Kosovu. Domaći zakon nalaže da organi za sprovođenje zakona osiguraju da se pritvoreno lice izvede pred istražnog sudiju u roku od 24 sata od njegovog hapšenja. Međutim, izuzetna odredba u domaćem zakonu, naročito član 396 ZKP SRJ, koji omogućava policiji da drži lice u pritvoru do 72 sata pre izvođenja pred sudske vlasti, postala je opšte pravilo. Ovo je posebno zabrinjavajuće jer je od Decembra 2000. Ustavni Sud Jugoslavije proglasio član 396 u ZKP SRJ neustavnim, pošto on omogućava da i policijski organi odrede pritvor, a ne samo sud.

Novi policajci UNMIK-a sada se posebno obaveavaju u pogledu granice policijskog pritvora od 24 sata i AOP je izjavilo da su oni ustanovili spisak sudija koji će stalno biti na dužnosti upravo iz tog razloga. Međutim, uprkos činjenici što je komesar UNMIK policije izdao dopis sa objašnjenjima zakona u vezi s ovim, problem se i dalje javlja.

Pored toga, SPPS je zapazila da se čak i "pravilo od 72 sata" u mnogim slučajevima krši. Slučajevi koji su opisani u poslednjem izveštaju pokazali su da organi za sprovođenje zakona često ne dovode pritvorena lica pred sudske vlasti u roku od 72 sata, zbog toga što su dobili usmene naredbe o produženju pritvora od strane javnih tužilaca i istražnih sudija. Takvo kršenje važećeg zakona i dalje se dešava. Na primer, u Prizrenu SPPS je dokumentovala deset takvih slučajeva gde su lica bila držana u pritvoru više od 72 sata, u većini slučajeva 5 dana, u periodu od Decembra do Februara 2003. U stvari, Centar za Pritvor u Prizrenu

potvrdio je SPPS da se praksa produženja pritvora od 72 sata po nalogu sudija ili javnih tužilaca i dalje redovno primenjuje i da se "uvek primenjivala". Iako je u poslednjem izveštaju preporu eno da se centrima za pritvor daju uputstva o osloba anju lica za koja ne postoji zakonski nalog o pritvoru, ovakva politika se primenjivala samo u Martu 2003. Politika navodi da se zatvorenici takozvane A kategorije ne mogu osloboditi ukoliko AOP ne da svoj pristanak.

(b) Pravo na osloba anje po doma em zakonu

Kada sud ne postupi u okviru rokova koji su predvi eni zakonom, a naro ito kada se protiv osumnji enog lica u pritvoru ne pokrene optužnica u roku od 32 meseci, zakon nalaže osloba anje. Me utim, u ovim slu ajevima takav pravni lek nije iskoriš en uprkos injenici što sud nije ispunio pravne zahteve niti je blagovremeno izdao naloge o osloba anju. Kao što je napred navedeno, centri za pritvor ne oslobaaju lica za koja ne postoji zakoniti nalog o pritvoru.

Prizren

Ljulzim, Bajram i Agim Gaši pritvoreni su 7 Oktobra 1999. Shodno *Uredbi 3999/26* oni su držani u pritvoru 32 meseci pre podizanja optužnice. Uprkos injenici da Gašijevi nisu bili optuženi u roku od 32 meseci, sudsko ve e Okružnog Suda u Prizrenu, uklju uju i i me unarodnog sudiju, produžilo je njihov pritvor do 33 Oktobra 2000.

Stojan Jovanovi i Bogoljub Miši pritvoreni su 33 Januara 2000. Iako je njihov 32-mese ni period pritvora pre podizanja optužnice istekao 33 Januara 2003., i uprkos tome što nije pokrenuta optužnica u tom roku, ipak nisu oslobo eni. Optužnica u slu aju *Jovanovi a* pokrenuta je 3 Februara 2003., a optužnica za *Miši a* nosi datum 5 Februar 2003, i obe su stigle su u Okružni sud u Prizrenu 6 Februara 2003.

Enver Bužalja pritvoren je 2 Novembra 2000 sa nalogom za pritvor od mesec dana do 2 Decembra 2000, kako zakon propisuje. Izdat je drugi nalog o pritvoru od 3 dana, koji je isticao 6 Decembra 2000. Dana 8 Decembra 2000 branilac i Centar za Pritvor primili su novi nalog o pritvoru za *Bužalju* koji je glasio od 6 Decembra 2000 do 6 Februara 2003. Predsednik Okružnog Suda je u to vreme potvrdio da je nalog izdat po diktatu me unarodnog sudije dana 8 Decembra ali je antidatiran na 6 Decembar 2000. ZKP SRJ propisuje da nalog za produženje pritvora posle isteka od mesec dana može da se produži na još maksimalno dva meseca, ali od strane sudskog ve a.³ Nalogom za pritvor od tri dana zajedno sa antidatiranjem naloga za pritvor od dva meseca prekršen je ovaj vremenski rok.

Agim i Aslan Gaši pritvoreni su 4 Decembra 2000. Saslušani su od strane istražnog sudije 7 Decembra 2000. Iako je njihov nalog o pritvoru nosio datum 7 Decembar 2000., SPPS je zapazila da sudija, ne istražni sudija, diktira nalog o pritvoru koji nosi datum 8 Decembar 2000. Spisi Centra za pritvor potvr uju da je ovaj nalog izdat tog dana. Izgleda da je ovaj nalog antidatiran da bi se ispunili zakonski uslovi.

Mitrovica

Neka lica držana su u pritvoru mnogo dana nakon što je izdat sudski nalog o njihovom osloba anju usled komunikacionih problema izme u Okružnog Suda u Mitrovici/Mitrovici i Centara za Pritvor u Dubravi i Lipljanu. *Slu aj dva maloletnika u istražnom pritvoru* primer

je za ovakve probleme pošto su isti ostali u pritvoru još dodatnih **devet** dana zbog toga što nalog o njihovom oslobađanju nije blagovremeno dostavljen Centru za Pritvor. Nemogućnost da se obezbedi delotvoran sistem dostavljanja naloga za oslobađanje širom regiona doveo je do nezakonitih pritvora.

(c) Pravo na blagovremeno suđenje ili oslobađanje iz pritvora

Važe i zakon propisuje da pritvoreno lice ima pravo na blagovremeno suđenje ili na oslobađanje iz pritvora.² Prilikom donošenja zaključaka o tome da li je period u istražnom pritvoru racionalan ili ne, država mora da pokaže "posebnu marljivost" u sprovođenju sudskog postupka.³ Slične odredbe iznete su i u ZKP SRJ, gde se kaže da "trajanje pritvora mora da se ograniči na najkraće neophodno vreme" i da država mora da vodi postupak sa "posebnom hitnošću" ako se lice nalazi u pritvoru.⁴ Domaći zakon takođe zahteva od suda da odredi datume suđenja u roku od dva meseca od podizanja optužnice. U praksi dolazi do opšteg i veoma raširenog kršenja svih ovih odredbi, kao što se često dešava da okružni sudovi neažurno postupaju i ne završavaju krivične suđenja. Na primer, predmeti se često odlažu zbog toga što nisu sprovedeni/zahtevani forenzički testovi, i to mnogo meseci posle podizanja optužnice.

Besim Hasani pritvoren je **33 Oktobra 1999.**, a optužnica za ubistvo podignuta je 22. Marta 2000. Avgusta meseca 2000. određen je datum suđenja za 32. Decembar 2000. Toga dana suđenje je odloženo zato što je odbrana prigovorila na prisustvo predstavnika oštećene strane u sudu i drugo, forenzički testovi nisu bili završeni. Suđenje je završeno Februara 2003.

Dragan Sekulić bio je pritvoren od **34 Oktobra 1999.** a optužnica za ubistvo njegovog sina podignuta je 7. Januara 2000. On je ranije bio osuđen za težak napad na svoju ćerku. Okružni Sud u Prištini/Prishtine mnogo puta je odložio datume za suđenje. Navodeni su razni razlozi, uključujući i nedovoljan broj sudija i nedolazak svedoka na suđenje. Dva svedoka saslušana su 30. Novembra 2000. pred sudskim veštom sa jednim međunarodnim sudijom. Posle daljih odlaganja suđenje je ponovo zakazano za 7. Februar 2003. Toga dana suđenje je odloženo bez ikakvih zvaničnih objašnjenja. Iako je sud očekivao dolazak međunarodnog sudije, on se nije pojavio na sudu, niti je objasnio zbog čega nije došao na suđenje. Međunarodni sudija je kasnije obavestio SPPS da je u privatnom razgovoru sa braniocem, sudija rekao da je zahtevao forenzički izveštaj. Da bi pružio svoju pomoć u ovome, branilac je ponudio da uzme izveštaj o autopsiji iz niške bolnice. Lekarski izveštaj u vezi uzroka smrti ranije je već bio urađen od strane KFOR-a. Ovaj izveštaj dostavljen je sudu 30. Novembra 2000. Suđenje je završeno Februara 2003.

Zoran Stanojević pritvoren je **34 Avgusta 1999.** i optužen 9. Maja 2000. za teško ubistvo Kosovskog Albanca u incidentu koji se dogodio u *Rak* Januara 1999. Prvo suđenje zakazano je za 25. Jul 2000., ali je odloženo na neodređeno vreme pošto predstavnik oštećene strane i svedoci nisu došli u sud. Drugo suđenje (pred novim sudskim veštom) održano je 24. Januara 2003., ali je odloženo zbog nestanka struje. Suđenje je odloženo za 6. Februar 2003., kada je zbog proceduralnih razloga, ono opet odloženo na neodređeno vreme zbog toga što javni tužilac nije obavestio dve navodne žrtve da su njihovi navodi izbačeni iz optužnice. Suđenje je ponovo pokrenuto 30. Februara 2003. ali je odloženo zbog toga što okrivljeno lice nije dovedeno u sud. Suđenje sada treba ponovo da se pokrene.

Suđenje za genocid *Igoru Simiću*, koji je pritvoren Avgusta 1999. i optužen Juna 2000., počelo je 5. Decembra 2000. I ono je više puta odlagano zbog raznih razloga:

neodgovaraju eg grejanja u sudnici, kvara opreme za prevo enje i nedolaska osoblja UN i svedoka na su enje, prvenstveno iz bezbednosnih razloga. Pošto je su enje po elo, novi svedoci tako e su došli i svedo ili da je *Simi* u estvovao u zlo inima za koje je bio optužen, što je dodatno odlagalo su enje. 34 Februara 2003 predsedavaju i sudija obavestio je sud da su prevodi u istražnim saslušanjima bili tako loši da bi moralo da se izvrši ponovno prevo enje, što je dovelo do novih odlaganja. U Aprilu 2003, me unarodni tužilac je odustao od optužnice. *Simi* je oslobo en.

Baškim Hajdari pritvoren je **33 Decembra 1999**. Optužnica je izdata 38 Jula 2000 Iako je njegovo su enje po elo 20 Novembra 2000, ono je odloženo do 39 Januara 2003 i ponovo odloženo zbog nedostatka lekarskog izveštaja. Od tada su enje je ponovo odloženo do 9 Marta 2003. da bi lekar sudske medicine sa inio analizu lekarskog izveštaja o incidentu koji se desio Novembra 1999 Dana 9 Marta 2003 slu aj je ponovo odložen zbog nedostatka tražene analize.

Agron i Osman Mezinoli bili su pritvoreni **30 Septembra 1999**., a optužnica je podignuta 30 Decembra 1999. u Okružnom Sudu u Prištini/Prishtine. Njihovo su enje po elo je 3 Novembra 2000. a osu eni su Decembra 2000.

Igor Stanimirovi bio je u pritvoru **od 27 Marta 2000**. On je optužen 23 Aprila 2000. za oružanu plja ku, prekršaj koji je priznao. Tu je bilo stalnih odlaganja jer me unarodni sudija nije želeo da odredi datum su enja dok policija UNMIK-a nije potvrdila, u pismenoj formi, da je saoptuženika pobegao iz pritvora Septembra 2000. ZKP SRJ dozvoljava vo enje posebnog krivi nog postupka “*zbog bitnih razloga ili zbog hitnosti*”.⁵ Datum nije odre en.

Haljit Guri pritvoren je **9 Jula 1999**. a “predlog za bezbednosne mere”, zbog toga što je on bio mentalno bolestan, izdat je 20 Decembra 1999. Iako je su enje u njegovom slu aju po elo 33 Marta 2000., ono je bilo odloženo zbog dodatnih psihijatrijskih izveštaja o okrivljenom do 38 Oktobra 2000. Su enje je ponovo krenulo ali javni tužilac nije imao svedoke na raspolaganju, osim lekarskog izveštaja o duševnom stanju osumnji enog lica. Pošto klju ni svedok, kosovski Srbin, nije dao svedo enje pred istražnim sudijom, javni tužilac je tražio da se na sudu pro ita izjava svedoka pred policijom. Iako je branilac prigovorio, sudsko ve e je usvojilo predlog. Kada se sud ponovo sastao 37 Decembra 2000., sudsko ve e je povuklo ranije usvajanje zahteva javnog tužioca. U tom trenutku postupak se nije nastavio zbog toga što je javni tužilac izjavio da e se žaliti na odluku sudskog ve a. Prema javnom tužiocu, Vrhovni sud je usvojio njegovu žalbu. Uprkos dve psihijatrijske ocene koje je izvršila Prištinska bolnica, me unarodni tužilac je naredio da se izvrši nova lekarska ocena. Su enje se nastavlja.

Žalbe na naloge za pritvor znatno odlažu istrage slu ajeva što stvara uvreženi podsticaj kod pojedinaca da ne ulažu žalbe na takve naloge. U Gnjilanu/Gjilan **originalni spisi predmeta** poslani su Vrhovnom Sudu u Prištini/Prishtine zbog žalbi na naloge o pritvoru od strane sudskih ve a okružnih sudova. Kao posledica toga, spisi predmeta ne mogu da se rade dok se ne vrata. U slu aju jednog maloletnika branilac se žalio na nalog o pritvoru krajem Novembra 2000. Predmet nije vra en u okružni sud sve do 7 Januara 2003., a pritvorena lica su potvrdila SPPS da su branioci savetovali svoje klijente da se ne žale, jer e tako imati ve e šanse da budu ranije oslobo eni.

III. Pritvor Duševno Bolesnih Lica

Izgleda da najveći broj lica koja su izložena samovoljnom pritvoru čine upravo ona za koja se sumnja da su duševno bolesna, koja uglavnom nisu obuhvaćena krivičnim sistemom. Više od 280 lica pritvoreno je u Specijalnoj ustanovi u Štimlju/Shtime, a najmanje 20 lica na slici an na in je spremljeno da napusti Dom za starija lica u Prištini/Prishtine. Obe ustanove su u nadležnosti Odeljenja UN za zdravstvenu i socijalnu zaštitu. U svim slučajevima, iako su lica pritvorena, sud nikada nije saslušao njihove predmete i oni ostaju u pritvoru po odluci samih ustanova. Međutim, ustanova u Štimlju/Shtime sada preduzima mere da sve predmete iznese na sud radi revizije pritvora, i u tu svrhu ona je dostavila četiri predmeta sudu u Uroševcu/Ferizaj. Ove slučajeve je sud odbio, tvrdeći da za njih nije nadležan. AOP i OEBS aktivno rade na tome da se ovo pitanje reši, kao i da se osigura da veliki broj ovakvih slučajeva prođe kroz sudski sistem. U ovim slučajevima, biće neophodno da se osigura da svi pritvoreni imaju pravnog zastupnika.

Pritvor duševno bolesnih lica ostaje ozbiljan problem u sistemu krivičnog pravosuđa, naročito zbog toga što nema odgovarajuće ustanove za pritvor i lečenje i pre i posle suđenja. Princip 20 u *Principima UN za zaštitu duševno obolelih lica* kaže da lica koja izdržavaju kaznu zatvora zbog krivičnih delata, ili koja su na neki drugi način pritvorena tokom krivičnih postupaka ili istrage “imaju pravo na najbolju raspoloživu duševno-zdravstvenu negu”. Ona lica koja su duševno bolesna “moraju se tretirati na humani način i sa poštovanjem zbog urođenog dostojanstva ljudskog bića”. Nadležni organi imaju obavezu da stvore sistem preko koga će se eventualno duševno bolesna lica identifikovati, naročito zbog onih koji se nalaze u pritvoru, sa ciljem da se obezbedi odgovarajuće lečenje i pravi nosu enje.

Postoje četiri problema u vezi sa duševno bolesnim licima u krivičnim postupcima. Prvi problem je da li dotično lice može da izdrži suđenje, tj. da razume i učestvuje u sudskim postupcima protiv sebe. ZKP SRJ ne obrađuje ovo pitanje direktno, ali ima odredaba o ukidanju ili privremenoj suspenziji krivičnog postupka u slučajevima duševne bolesti.⁶ U slučajevima duševno bolesnih optuženih lica SPPS je zapazila da se slučajevi ne ukidaju u ranoj fazi čak i ako okrivljeno lice ne može ni da razume sudski postupak, već se predmet nastavlja do istrage ili suđenja. Zato, potrebna je reforma domaćeg zakona u ovom delu.

Drugi problem je da li je lice u vreme navodnog krivičnog ponašanja bilo u potrebnom *mens rea*, mentalnom stanju, u kome je bilo sposobno da razume posledice svog ponašanja. U domaćem zakonu ovo je predviđeno.⁷ Okrivljena lica koja ne podležu krivičnoj odgovornosti treba da se oslobode krivičnog ponašanja po članu 350(2) ZKP SRJ.

Treći problem je u slučaju kada se neko lice može smatrati krivično odgovornim za svoje ponašanje, ali ono ima neku duševnu bolest koja ublažava krivicu i tako to može uticati na odluku o kazni. Domaći zakon takođe na odgovarajući način obrađuje ovo pitanje, i to tako što predviđa umanjenu kaznu u slučajevima ograničene sposobnosti.⁸ Lica za koja se ustanovi da su bila krivično odgovorna za svoje ponašanje, ali su duševno bolesna, imaju pravo da im se obezbedi lečenje u pritvoru.

Konačno, četvrti problem je kad lice ispunjava ove kriterijume, tj. nije krivično odgovorno za svoje ponašanje, ili je njegova krivica umanjena, ali ono predstavlja pretnju sebi i drugima, onda je potrebno da se preduzmu mere da se ono pritvori radi lečenja. U takvim slučajevima, krivični sudovi imaju ovlašćenja da odrede “bezbednosne mere” po ZKP SRJ koje obuhvataju

“obavezno psihijatrijsko lečenje i nadzor u medicinskoj ustanovi”, i “obavezno psihijatrijsko lečenje izvan zatvora”.⁹ Postupak za primenu bezbednosnih mera izražen je u članovima 493 – 498 ZKP SRJ.

(a) Primena “bezbednosnih mera”

Doma i zakon u vezi primene bezbednosnih mera nije uskladjen sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima zbog toga što krivi ni sud može da odredi *beskona ni* pritvor duševno bolesne osobe.³⁰ Po ECHR, lica koja su pritvorena zbog toga što su duševno bolesna, t. j. što predstavljaju pretnju za sebe ili druge, moraju biti podvrgnuta redovnoj reviziji njihovog pritvora, i pritvorena lica bi morala da imaju pravo da pokrenu takve revizije.

Za sada doma i zakon ne ispunjava ove standarde zbog toga što ne predviđa obaveznu reviziju bezbednosnih mera već stavlja naglasak na medicinske ustanove da one obaveste sud kada je okončano lečenje takvog lica. Sud, međutim, ima obavezu da nadgleda primenu ovih mera na neki način. Za sada, ne postoji medicinska ustanova koja je zakonom predviđena da obezbeđuje odgovarajuće lečenje i obaveštava sud o toku lečenja.³³ U većini slučajeva, takva lica su pritvorena u Ustanovu za pritvor u Lipljanu koja je predviđena za maloletnike, žene i duševno bolesna lica.³²

Zenel Beriša optužen je za ubistvo osmogodišnjeg dečaka. Incident se navodno dogodio tako što je grupa mladih dečaka zadirkivala optuženika. Od 23. Jula 1999.g. *Beriša* je držan u Centru za pritvor US KFOR-a, sa dijagnozom kliničkog psihologa KFOR-a da je šizofrenik. Međutim, doktor je ocenio da je *Beriša* ipak mogao da shvati prirodu svog zločina i da je mogao da razlikuje ispravno od pogrešnog. Na zahtev javnog tužioca tokom sudjenja izdato je naredjenje da *Beriša* bude pregledan u Neuro-psihijatrijskoj klinici u Prištini. U izveštaju iz Neuro-psihijatrijske klinike tvrdi se da *Beriša* u vreme izvršenja zločina “nije shvatao značaj svog dela i nije mogao da kontroliše svoje ponašanje”. Izveštaj je dalje zaključio da je on predstavljao pretnju za društvo i da treba da bude smešten u ustanovu. Sud je naložio da *Beriša* bude pritvoren radi “obaveznog psihijatrijskog lečenja i nadzora u medicinskoj ustanovi” kao mera bezbednosti. *Beriša* je konačno bio premešten iz pritvora US KFOR u Lipljan.

Fljorim Doma i je optužen za prouzrokovanje opšte opasnosti i teška dela protiv opšte sigurnosti zbog toga što je zapalio dve kuće, uključujući i kućanstvo svoje porodice. Tokom sudjenja *Doma i* je svedeo ali njegova izjava je bila nedosledna i konfuzna. Doktor sa neuro-medicinske klinike svedeo je na bazi svog pregleda *Doma i* i na bazi lekarskog dosijea sa psihijatrijske klinike u Nišu gde je ranije bio smešten, zaključivši da *Doma i* pati od paranoidne-šizofrenije i da predstavlja opasnost i za sebe i za druge. On je preporučio da se *Doma i* uva u zatvorenu psihijatrijsku ustanovu, jer je pobeo iz drugih ustanova. Za *Doma i* je odredjen pritvor kao bezbednosna mera i obavezno lečenje u medicinskoj ustanovi. On se trenutno nalazi u ustanovi u Lipljanu.

Vojislav Stević optužen je zbog bacanja granate u sobu gde su se nalazile njegova žena, snaja i tašta i naneo im teške povrede. Doktor u US KFOR je svedeo da je po njegovom mišljenju *Stević* bio duševno bolestan i da nije shvatao svoje radnje u to vreme. Kada je *Stević* upitan da li želi da svedoči ili da se brani utanjem on je odgovorio da ne zna. Činilo se da jedva razume pitanja koja mu se postavljaju i njegove izjave su bile konfuzne. Na jednom mestu tvrdio je da želi da se ubije bacanjem granate ali isto tako i da veruje da njegova snaha truje

njegovu hranu. Sud je odredio da se *Stevi* podvrgne obaveznom psihijatrijskom le enju u okviru izvan-ambulantnog programa le enja i da bude otpušten. Nije jasno da li postoji takav program.

Ze ir Baša optužen je za ubistvo svoje žene. Kada je pozvan da svedo i na sudjenju on se složio sa svojim braniocem da ne e da daje izjavu, ali je onda nastavio da je “u tom momentu, izgubio svest. Mogla je to da bude i ve a katastrofa, to jedino moje srce zna”. U oceni *Baše* na neuro-psihijatrijskoj klinici kaže se da je optuženika, u vreme zlo ina, prolazio kroz “emocionalni haos i njegova sposobnost da kontroliše svoja dela bila je znatno umanjena”. Oni su zaklju ili da je *Baša* bio opasnost i za sebe i/ili druge i, zbog toga, treba da bude smešten u ustanovu. Sud je odredio da se *Baša* podvrgne bezbednosnoj meri obaveznog psihijatrijskog le enja u medicinskoj ustanovi. I predsedavaju i sudija i veštaci su tokom sudjenja u sudu tvrdili da nema odgovaraju e ustanove za optuženika.

Pošto nema odgovaraju e ustanove, duševno bolesna lica mogu se osloboditi. U jednom slu aju, *Mirsadu Kurtešiju* je sudjeno zbog napada na policajca i na bazi izveštaja neoro-psihijatrijskog stru njaka njemu je određeno da se podvrgne bezbednosnim merama. U izveštaju se tvrdilo da je *Kurteši* agresivni i impulsivni tip li nosti, i da pokazuje anti-socijalno ponašanje za koje on nije odgovoran. Uprkos nalogu za obavezno le enje u medicinskoj ustanovi *Kurteši* je oslobođen do ulaganja žalbe. On je sada optužen za ubistvo i pokušaj ubistva koje je izvršio posle oslobadjanja, t. j. kada nije bio stavljen u pritvor.

(b) Pravo na Le enje u Pritvoru

Kao i kod nekih gore navedenih slu ajeva, radnici u postoje im centrima za pritvor priznaju da se može desiti da su osumnji ena lica u istražnom pritvoru duševno bolesna. *Standardna minimalna pravila UN za postupanje sa zatvorenima* predviđaju da u svakoj ustanovi treba da postoji najmanje jedan medicinski radnik sa izvesnim poznavanjem psihijatrije. Treba da postoji psihijatrijska služba za ustanovljenje dijagnoze, i gde je to mogu e, le enje “abnormalnosti”. Lice koje obezbeđuje medicinske usluge u zatvoru treba da izveštava direktora te ustanove “kadgod on smatra da ... duševno stanje zatvorenika je, ili e biti pogoršano usled produženog pritvora ili bilo kog oblika zatvora”. Zatvorska uprava UN angažovala je 2 psihijatra da u tom cilju obilaze centre za pritvor u Prištini i Prizrenu, uprkos injenici što postoji vrlo malo stru njaka iz ove oblasti na Kosovu.

Ne postoji ustanovljen mehanizam preko koga bi centri za pritvor mogli da saopštavaju sudovima, gde je to potrebno, svoje ocene o duševnom stanju pritvorenika, sa ciljem da se obezbedi odgovaraju e le enje i da na taj na in sudovi budu upoznati sa zdravstvenim stanjem optuženika. Nedostatak odgovaraju e ustanove za duševno obolela okrivljena lica predstavlja veliki problem. U svim slu lajevima koji su opisani u ovom delu duševno obolela lica su pritvorena u uobi ajene centre za pritvor sve do sudjenja. U ve ini slu ajeva javni tužilac je tek na kraju sudjenja izjavljivao da ta lica ne podležu krivi noj odgovornosti, ve bi trebalo da se podvrgnu bezbednosnim merama. Razume se, uobi ajeni centri za pritvor nisu u mogu nosti da obezbede onu vrstu nege koja je neophodna za duševno obolela lica.

Dragan Miloševi je optužen za ubistvo koje je izvršio pucaju i na dva kosovska srbina u kafi u posle tu e. Na istražnom saslušanju *Miloševi* je priznao da on obi no puši marihuanu i da je to u inio i te no i. Tvrdio je da se ne se a šta se dogodilo nakon što je napustio kafi i otišao ku i da bi uzeo automatsku pušku. Dok je bio u Centru za pritvor u Prištini pokazivao je znake ozbiljnih problema u ponašanju i pregledan je od strane doktora. Prema dijagnozi

doktora u Centru za pritvor *Miloševi* je bio “psihoti na li nost”. Iako su u Centru za pritvor priznali da su primetili da se njegovo stanje pogoršava u pritvoru, oni ipak nisu obavestili ni sud niti javnog tužioca o njegovom stanju u pritvoru. Nijednog trenutka tokom procesa sudjenja nije pokrenuto pitanje njegovog duševnog stanja, osim od strane branioca u njegovoj završnoj reči. On je tvrdio da je *Miloševi* mogao biti privremeno lud budući da je konzumirao velike količine alkohola i droge u noćnim incidentima. Iako konzumiranje alkohola i droge ne predstavlja odbranu od krivične odgovornosti po zakonu, sud bi mogao da odredi odgovarajuće kazne u takvim slučajevima. *Miloševi* je osuđen i kažnjen sa 34 godina zatvora.

Ismailj Avdilji optužen je za ubistvo svog oca tako što ga je udario u glavu francuskim ključem. Njegova braćina su svedeli da je posle incidenta *Ismailj* bio u stanju šoka i nije bio svestan okolnosti. U policijskom izveštaju, označeno je da je optuženi imao teško srčano oboljenje i morala je da se izvrši zamena njegovog pejsmejkera. Iako je izdat nalog da se izvrši i psihijatrijski pregled, činilo se da on nije obavljen. Na kraju sudjenja javni tužilac je ublažio optužnicu od ubistva na “ubistvo u afektu”. Iako je u optužnici pomenuto svedečenje braćine nije pomenut psihijatrijski pregled. Posle sudjenja, sudija je izjavio pred LSMS da je bilo psihijatrijskog izveštaja u kome se tvrdi da je *Ismail* bio sposoban, ali ovaj navodni izveštaj nije bio u spisima predmeta i nikada nije ušao u sudski zapisnik.

Adem Namilji je uhapšen zbog podmetanja požara u svojoj kući i zbog povredjivanja članova svoje porodice. Iako je policija pokušala da uruči predmet javnom tužiocu u opštinskom sudu on je to odbio tvrdeći da je taj slučaj stvar za socijalnu službu a ne za sud za krivične predmete. *Namilji* je bio pritvoren u Prizrenskoj bolnici na psihijatrijskom odeljenju gde su ga uvalili policajci. Nije postojao nalog za pritvor niti pak postupak za njegovo pritvaranje zbog duševne bolesti. Doktor psihijatrijskog odeljenja bolnice obavestio je LSMS da on može da pritvori *Namilji* zbog duševnog zdravstvenog stanja bez ikakvog sudskog procesa. U stručnoj analizi *Namilji* tvrdi se da je on bio duševno bolestan i opasan za društvo. Javni tužilac konačno je preuzeo predmet i *Namilji* je bio premešten u Prištinsku bolnicu.

Kadri Krasni je osumnjičen od strane Opštinskog suda u Kamenici za težak napad na članove njegove porodice. On je smešten u Centar za pritvor u Gnjilanu. LSMS je pokušao da intervjuiše *Krasni*, međutim, usled njegovog duševnog stanja, bilo je nemoguće da se komunicira sa njim. I njegova sestra i sam *Krasni* smrdeli su na njegov izmet. Sud je naredio da se *Krasni* podvrgne bezbednosnim merama u ustanovi za duševno obolela lica.

IV. Maloletnici u Pritvoru

U svom poslednjem izveštaju LSMS je istakao pitanja u vezi maloletnika koji se drže u pritvoru pod sumnjom da su izvršili krivična dela. Medjunarodni standardi za ljudska prava propisuju da maloletnici koji su došli u sukob sa zakonom treba da se drugačije tretiraju od odraslih, tako da sve mere koje nadležni preduzimaju treba da imaju u vidu najbolji interes maloletnika. Pored toga, pritvori za maloletnike treba da se koriste kao krajnja mera. UN DJA je izdao tri dopisa u vezi ovih slučajeva, a u poslednjem se sudije obaveštavaju da se vreme u istražnom pritvoru mora uzeti u obzir kada se određuje revizija vaspitno-popravnih mera.

Iako je ostvaren napredak i obezbeđeno je da dužina istražnog pritvora za maloletnike bude uskladjena sa zakonskom granicom od tri meseca, zabrinutost u vezi pritvora maloletnika i

dalje je prisutna zato što maloletnici esto dospevaju pred lice pravde. U proteklih 32 meseci 380 maloletnika optuženo je za teška krivi na dela u okružnim sudovima. 63 predmeta u koja su uklju eni maloletnici okon ana su. Budu i da je bilo 434 optuženika kojima je sudjeno u ovom periodu, a 272 predmeta je okon ano, maloletnici su bili uklju eni u 23 % svih slu ajeva. Maloletnici obi no vrše lakša krivi na dela i iako statistika za niže sudove nije dostupna, racionalno se može pretpostaviti da je maloletni ki kriminal veliki problem.

UNMIK policija sistematski ne uspeva da obezbedi da se maloletnici ispituju u prisustvu roditelja i pravnih zastupnika. Od 36 maloletnika koje je intervjuisao LSMS, 34 su izjavila da njihovi roditelji nisu bili prisutni pri njihovom ispitivanju. Ovi maloletnici su se žalili da ih ni policija ni istražni sudija nisu obavestili da imaju pravo da ne odgovaraju na pitanja. Jedan maloletnik se žalio da je istražni sudija vikao na njega kada je on rekao da ne želi da da izjavu.

Tokom policijskog ispitivanja sedmoro maloletnika žalilo se LSMS-u da su bili izloženi zloupotrebi, kao što je udaranje, šamaranje ili vezivanje za stolicu od strane KPS policajaca. Ve ina ovih izveštaja stizalo je iz Gnjilanskog regiona i ovaj problem je pokrenut kod regionalnog komandanta. U nekim slu ajevima intervenisali su međunarodni policajci, a u drugim međunarodni policajci nisu bili prisutni.

Pored pritvora maloletnika na osnovu toga što su bili osumnji eni da su izvršili krivi na dela, maloletnici su takodje pritvarani od strane US KFOR pod sumnjom da su lanovi pobunjeni ke grupe. Ovi maloletnici podvrgnuti su potencijalnom beskona nom pritvoru bez ikakvog mehanizma sudske revizije. Otrilike 36 maloletnika od 35 do 38 godina bilo je pritvoreno po ovom osnovu od sredine Decembra 2000 do kraja Februara 2003. U dva slu aja, za te maloletnike izdati su nalozi o izuze u na bazi Uredbe 62, bez prisustva njihovih roditelja ili pravnog zastupnika. US KFOR smatra da su ovi maloletnici izloženi opasnosti i da bi bilo bolje za njih da su uklju eni u gradjanski program socijalne zaštite. Medjutim, takav program ne postoji, budu i da ustanova koja je nadležna za staranje o deci, Centar za Socijalni Rad, ne radi na tom planu.

Kao što je istaknuto u poslednjem izveštaju u vezi navodnih maloletnih prekršioca koji su optuženi za genocid, objavljivanje identiteta maloletnika koji su umešani u krivi ne postupke je kršenje kako doma eg tako i međunarodnog zakona. Ovakvi problemi nastavili su se i u proteklih 6 meseci. Jedan novinar iz lokalnih novina uspeo je da udje u Centar za pritvor u Lipljanu i da objavi imena i slike maloletnika u pritvoru.³³ Pored toga, mediji su više puta objavljivali identitet de aka koji je nedavno optužen za ubistvo vojnika ruskog KFOR-a, kao i za ostale krivi ne prekršaje.³⁴

Primena pritvora, naro ito istražnog pritvora, u slu ajevima sa maloletnicima na izvesno vreme ini se da je još uvek standardna praksa, a ne izuzetak. Istražni pritvor još uvek se primenjuje u slu ajevima gde su maloletnici osumnji eni i za lake prekršaje, kao što je mala kradja. Za sada ne postoji alternativna ustanova u ovoj sredini za pritvor maloletnika kojima je potrebna zaštita ili udaljenje iz njihove porodi ne sredine.³⁵ Primena mnogih drugih oblika alternativnog pritvora i raznih mera koje su predviđene zakonom još uvek je vrlo retka.³⁶

U važe em zakonu se kaže da je mera pritvora osudjenog maloletnika kao kazna izuzetak i mora da traje najmanje godinu dana u slu ajevima u kojima su umešani stariji maloletnici, t.j. oni od 36 do 38 godina starosti u vreme izvršenja krivi nih dela.³⁷ Sud za prekršaje u Vitini u dva slu aja je odredio pritvor od nekoliko dana ili nedelja za maloletnike zato što nisu platili

novane kazne. U takvim slučajevima, sudije moraju priznati da specijalni zakoni za maloletnike isključuju primenu ove mere, i da kao alternativu za pritvor preporučuju zapošljavanje i učešće u omladinskim grupama, što bi bila prikladnija mera.

Nespremnost sudija da primene alternativne mere umesto pritvora kako je zakonom propisano može poticati, barem jednim delom, zbog nedostatka rada odgovarajućeg Centra za Socijalni Rad (u okviru Odeljenja za Zdravstvenu i Socijalnu Zaštitu). Ova društvena ustanova trebalo bi da igra ključnu ulogu u krivičnim postupcima u kojima su umešani maloletnici i da vrši nadzor maloletnika u alternativnom pritvoru. Opšte je prihvaćeno mišljenje da za maloletnike koji su u okviru zajednice uključeni u programe socijalizacije i reintegracije postoji manja verovatnoća da će ponoviti krivično ponašanje. Međutim, Centar za Socijalni Rad ne raspolaže dovoljnim finansijskim sredstvima, osobljem, stručnim kadrovima, pa čak ponekad i posvećenošću da se ispune neke zakonske obaveze u vezi dece koja dodju u sukob sa zakonom. Bez znatnih reformi i razvoja ove ustanove postoji mala mogućnost da će se dostići međunarodni standardi po pitanju maloletničkih delinkvenata, odnosno da se sprema i maloletnička delinkvencija.

³ Videti čl. 397 (2) ZKP SRJ

² čl. 5(3) ECHR i čl. 9(3) ICCPR

³ *Tomasi protiv Francuske*, 27. Avgust 3992, 243-A Ser. A stav 84

⁴ član 390 (2) ZKP SRJ

⁵ čl. 33(3) ZKP SRJ

⁶ Videti čl. 343, čl. 369(3), (4) čl. (3) (2) ZKP SRJ

⁷ član 32(3) KZ SRJ kaže: "lice koje je izvršilo krivično delo ne smatra se odgovornim ako u vreme izvršenja krivičnog dela nije bilo u stanju da razume značaj svoga dela niti da kontroliše svoje ponašanje usled trajne ili privremene duševne bolesti, privremenih duševnih poremećaja ili mentalne zaostalosti".

⁸ U članu 32(2) KZ SRJ kaže se da ako su usled trajne ili privremene duševne bolesti ili mentalne zaostalosti, "sposobnost prekosica da razume značaj svoga dela ili njegova sposobnost da kontroliše svoje ponašanje bile znatno umanjene, onda sud može odrediti blažu kaznu".

⁹ čl. 63 i čl. 64 KZ SRJ

³⁰ Iako određivanje pritvora za duševno bolesna lica od strane krivičnog suda stvara konfuziju u vezi osnove za pritvor, u smislu da li je to kazna zbog krivične aktivnosti ili je to zbog zaštite i lečenja duševne bolesti, ovo ipak nije strogo uzevši povreda standarda ljudskih prava.

³³ Radna grupa trenutno radi na nacrtu uredbe za reformu zakona u vezi određivanja i revizije bezbednosnih mera

³² Međutim, Zatvorska uprava UN izjavila je da ovo nije sada odgovarajuća ustanova za lica koja se podvrgavaju bezbednosnim merama

³³ Zatvorska uprava UN izjavila je da će oni obezbediti da mediji nemaju pristupa maloletnicima u pritvoru

³⁴ "Optužnica" u krivičnom postupku protiv maloletnika zove se "predlog za vaspitno-popravne mere". Videti čl. 74 KZ SRJ

³⁵ Videti čl. 473 ZKP SRJ

³⁶ Alternative za vaspitno-popravne mere u ustanovi su one koje se vrše pod nadzorom roditelja, druge porodice ili "starateljskog organa" (Organ starateljstva SSR) kako je izloženo u čl. 37 KZK

³⁷ Videti čl. 77 i čl. 78 KZ SRJ

DEO 4: SUDOVI

I. STRUKTURNA PITANJA

Uvod

U proteklih šest meseci videli smo da okružni sudovi i dalje rade na velikom broju krivi nih sudjenja.³ Mnogi krivi ni predmeti rešavaju se na pravi an na in, to jest oslobadjaju e i osudjuju e presude bazirane su na dovoljnom broju dokaza. Medjutim, pitanja koja su identifikovana u prethodnom izveštaju i dalje se javljaju širom Kosova i ona su složene prirode. Ovde je obuhva eno neodgovaraju e ispitivanje svedoka, prihvatanje nerelevantnih i neprihvatljivih dokaza, neta nosti u istražnim i sudskim spisima, i potreba da se razjasni sudsko ustanovljenje injenica.

Usled toga što je veliki broj lokalnih sudskih službenika bio isklju en iz rada u pravosudju preko deset godina, skoro svi sadašnji sudije i tužioci nisu imali prilike da koriste svoje pravno znanje i da nastave sa svojim pravnim obrazovanjem. Pored toga, medjunarodni zakoni o ljudskim pravima nisu postojali u okviru lokalnog prava sve do dolaska Privremene administracije UN. Sledstveno tome, sve do ovog trenutka lokalno pravosudje nije primenjivalo ove zakone niti ostale savremene Evropske zakone i postupke. Oktobra meseca 2000 predsednik Okružnog Suda u Mitrovici obavestio je LSMS da ovi standardi nisu deo važe eg zakona i da ih njegove sudije ne e primenjivati.

I. Pristupi za Davanje Pravnog Obrazloženja

(a) Istražnim sudijama i sudijama u sudovima potrebni su kursevi obuke u pravnim veštinama radi ispitivanja svedoka

Nedostatak odgovaraju ih veština pri ispitivanju dovodi do navodjenja nerelevantnih dokaza i neuspeha da se ispitaju relevantna pitanja u datom predmetu. Svedocima se esto postavljaju periferna pitanja u vezi klju nih dogadjaja. Ovakav nedostatak u istražnoj fazi zatim ima uticaja na samo sudjenje budu i da mnoga sudska ve a pitaju svedoke da li ostaju pri izjavama koje su dali pred istražnim sudijom. Ve ina svedoka se drži tih izjava, što ima za posledicu da sudsko ve e ne može da istraži, ili dodje do dodatnih dokaza. Na primer, u Prištini, jedan medjunarodni sudija esto ita raniju izjavu za sudski zapisnik sa vrlo malo, ako uopšte i postavi, naknadna pitanja.

Šaban i Hasan Seljimi optuženi su u vezi sa incidentom u kafi u gde je jedan ovek povredjen a drugom je pre eno. Predsedavaju i sudija obavestio je sud da, pošto medjunarodni sudija ide na odmor, sudjenje bi trebalo da se završi za jedan dan.

Predmet protiv dva oveka odnosio se na svadju u kafi u što je imalo za posledicu da je jedan od optuženika navodno pokušao da ubije jednu od žrtava. Znatan broj pitanja pokrenut je na sudjenju što je obuhvatalo i pitanje ko je bio odgovoran za koju povredu, prirodu pretrpljenih povreda i da li su okrivljena lica delovala u zakonitoj samoodbrani (okrivljena lica su pokrenula pitanje ovakve odbrane pred istražnim sudijom). Ali tokom sudjenja nije na injen pokušaj da se dobije jasnija slika o tome šta se dogodilo tokom tu e. Sledstveno tome, svedocima su postavljena uopštena pitanja u vezi klju nih aspekata dogadjaja koji su doveli do incidenta. Nije bilo istraživanja u vezi navoda tužbe da je okrivljeni pokušao da ubije žrtvu. Niti je bilo pokušaja da se istraži slu aj optuženih lica da su oni delovali u zakonitoj

samoodbrani. Niti je bilo ikakvih pitanja u vezi prouzrokovanja povrede žrtvi. Ovakvo ispitivanje moglo bi da objasni da li bi bila prikladnija optužnica za pokušaj ubistva a ne za tešku telesnu povredu. Nije bilo dokaza o tome da su pretrpljene povrede bile opasne po život. U svojoj o iglednoj žurbi da završi sudjenje za jedan dan predsedavaju i sudija je odbio mnoga pitanja koja su postavili javni tužilac i branilac. Medjunarodni sudija nije postavio nijedno pitanje tokom celog sudjenja.

Na sudjenju trojici maloletnika za pokušaj silovanja bilo je znatnih nedoslednosti izmedju njihovih svedo enja pred istražnim sudijom i na samom sudjenju. Predsedavaju i sudija je upitao pri kojoj izjavi e ostati. Nije bilo daljeg ispitivanja u cilju razjašnjenja njihove nedoslednosti.

Na sudjenju *Refkiju Biti iju* za ubistvo, okrivljeni je priznao da je ubio nekoga koga je znao. Svedoci ubistva nisu mogli da objasne eventualni motiv ubistva. Pitanje motiva uopšte nije istraženo na sudjenju. U psihijatrijskom izveštaju je pisalo da je okrivljeni patio od *lakov stepena mentalne zaostalosti ... (i imao je) sklonosti ka impulsivnosti ...i umanjenu sposobnost da prihvati i razume opasnost svog ponašanja*. Na sudjenju, veštak je svedo io da je odgovornost optuženog bila samo *malo umanjena*. Sudsko ve e, uklju uju i i medjunarodnog sudiju, nije detaljnije ispitalo klju no pitanje krivi ne odgovornosti. U stvari, medjunarodni sudija nije postavio nikakvo pitanje.

Drugi problem u ovom slu aju je u tome što je postupak vodjen na jeziku koji okrivljeno lice nije razumelo. Predsedavaju i sudija je bio bošnjak. Sledstveno tome, sudjenje je prvenstveno vodjeno na bošnja kom uprkos tome što je okrivljeni obavestio sud da on ne govori bošnja ki (ili srpsko-hrvatski) (i tužilac i branilac govorili su bošnja ki). Svedo enje okrivljenog kao i svedo enje albanskih svedoka prevedeno je na bošnja ki i zatim na engleski za medjunarodnog sudiju. Ostali delovi sudjenja nisu prevodjeni na albanski.

(b) Nerelevantni i neprihvatljivi dokazi

U ZKP SRJ jasno se kaže da je “*obaveza predsedavaju eg sudije da obezbedi da se predmetna stvar potpuno ispita, da se pronadje istina, i da se eliminiše sve što produžava postupak a ne razjašnjava stvar*”.² ZKP SRJ posebno propisuje isklju enje pitanja i odgovora koji su nerelevantni i neprihvatljivi.³ Prihvatljivost dokaza je stvar koja treba da se reguliše u nacionalnom zakonu i kao opšte pravilo na doma im sudovima je da izvrše ocenu dokaza koji stoje pred njima. Uprkos ovome, medjunarodni standardi za ljudska prava uzimaju postupak kao celinu, uklju uju i tu i na in na koji se prihvataju dokazi kada se analizira da li je dati postupak bio pravi an.

Znatan broj sudskih ve a u okružnim sudovima dozvoljava da tužilac iznese svedo enje koje je bez ikakve suštinske važnosti, ve je nerelevantno i pristrasno. Ovo dovodi do odlaganja sudjenja i nepravde koja se nanosi optuženiku.

Najo itiji primer desio se u slu aju *Mom ila Trajkovi a* na kome je sudsko ve e (uklju uju i i medjunarodnog sudiju) dozvolilo javnom tužiocu da iznese dokaze o ranijim delima mu enja koja je navodno izvršio okrivljeni u raznim prilikama od 3982-3984, uklju uju i i navod da je bacio oveka kroz prozor. U svedo enju je takodje pomenuto da je sin optuženika, sa policajcima, pretukao ljude u autobusu 3998. Optužnica se odnosi samo na krivi na dela izvršena 3999. Optuženika nije prethodno obavешten da e ovaj dokaz biti predstavljen i

tužilac ni u jednoj fazi nije pokušao da dopuni optužnicu. *Trajkovi* je osuđen na kaznu zatvora od 20 godina.

U sluaju *Bajruš Beriša* sudsko ve e (uključujući i međunarodnog sudiju) dozvolilo je odbrani da iznese peticiju koju je podnelo selo u kome se ubistvo desilo. Branilac je obavestio sud da je "ceo region protiv (žrtvine) porodice i da oni ne žele da oni žive tu zbog njihove saradnje sa srpskim snagama 3998 i 3999". U peticiji, koju je potpisalo 356 seljana, tvrdilo se da su i žrtva i njena porodica bili saradnici Srba. LSMS nije siguran u relevantnost ovog dokumenta. Prema re ima međunarodnog sudije sudsko ve e nije imalo pravo da odbije prihvatanje dokaza koji su se odnosili na porodicu žrtve. LSMS pretpostavlja da je sudija mislio da su dokazi bili prihvatljivi zato što nisu išli na štetu optuženika, t. j. nisu išli na štetu odbrane.

Na sudjenju *Šef etu Rahmaniju* za ubistvo, sudsko ve e je dozvolilo kao dokaz dva pisma u kojima se izražava podrška okrivljenome. Jedno pismo bilo je u vidu peticije iz sela optuženika u kome se isti e dobro ponašanje optuženika. Drugo pismo bilo je od strane saboraca optuženika iz OVK. U njemu se tvrdilo da su, "dve žrtve bili saradnici jugoslovenskog režima i da su oni u inili mnogo zla okrivljenome, budu i da su ga prijavili srpskoj policiji. Okrivljeni je bio pretu en i zastrašivan od strane srpske policije, Ali umesto da saradjuje sa Miuloševi evim režimom on je izabrao da... se pridruži OVK ... I sam OVK je istražio okolnosti ubistva u to vreme i ustanovio da okrivljeni nije kriv".

Na sudjenju *Nebojši Djuki u i Lazaru Vukovi u* za nezakonito posedovanje ve e koli ine naoružanja, predsedavaju i sudija po eo je da ispituje okrivljene u vezi injenica koje su se odnosile na optužbu koja je bila odba ena, naime na pripremu dela terorizma. Branilac je prigovorio i sudija je prihvatio prigovor.

(c) Razjašnjenje pristupa za ustanovljenje injenica

Optužnice, naro ito u krupnim krivim predmetima, ne iskazuju na efikasan i koherentan na in predmet gonjenja. Po pravilu, javni tužioci ne iznose specifi ne detalje navodnog krivog dela. Optužnice obi no prepri avaju incidente, navode da je okrivljeni u estvovao i zatim ne uspevaju da objasne šta je ta no okrivljeni uradio. Ovakvi nedostaci stavljaju odbranu u nepovoljan položaj zato što okrivljeno lice ima pravo da zna, unapred i u pojedinostima, u vezi slu aja za koji treba da odgovara.⁴

Iako je teret na tužilaštvu i za optuženika se pretpostavlja da je nevin, ZKP SRJ dozvoljava da najpre bude ispitan okrivljeni.⁵ Na sudjenjima koja je monitorisao LSMS ini se da postoji slede a praksa. Okrivljeni ispri a svoju pri u, a onda mu se postavlja pitanje da li priznaje prekršaj i, pod pretpostavkom da ne priznaje krivicu, on se ispituje, ali ne uvek, u vezi specifi nih pojedinosti. U složenijim slu ajevima ovakav pristup gubi bilo kakav smisao reda ili koherentnosti.

U sluaju *Save Matia* za ratne zlo ine, optuženi je upitan u vezi svog mesta boravka, ponašanja, i tako dalje, tokom dva sasvim odvojena perioda, Jula 3998 i od Marta 3999 do Juna 3999. Predsedavaju i sudija (međunarodni) nije stavio svoja pitanja u kontekst i pošto su svedoci tužilaštva tek trebali da svedo e, *Mati* je dao odgovore koji su bili uopšteni a ne specifi ni za taj problem. U slu ajevima u kojima je uključ en veliki broj svedoka i incidenata (t.j. *Trajkovi* i *Kolašinac* gde je bilo do 90 svedoka) skoro je nemogu e da se dobije razložni smisao o tome ko je tvrdio šta, kada i gde. Kao što je napred pomenuto, ovaj problem je još

više pogoršan kada sudsko veće upita optuženika samo da li on prihvata ili odbija svedočenje svedoka. Kada se to desi optuženiku se ne daje prilika da proširi i pojasni svoje odbijanje ili da ospori navode svedoka na bilo koji racionalni način.

ZKP SRJ dozvoljava sudskom veću da se udalji od “*uobičajenog redosleda postupka zbog posebnih okolnosti i naročito zbog broja optuženika, broja krivih dela i količine dokaza*”⁶ (naglasak autora). Koherentniji pristup bio bi ako bi tužilac predstavio **sva** relevantna svedočenja na samom početku sudjenja. Ovo bi pružilo priliku optuženiku ne samo da čuje i razume sve navode sa kojima je suočen nego i da odlučiti da li želi ili ne da svedoči i odbije neke ili sve dokaze tužilaštva. Naravno, tokom istražnih saslušanja okrivljena lica, pod pretpostavkom da su prisutna, obaveštavaju se o predmetu za koji su tužena. Ali praksa pokazuje da okrivljena lica obično nisu prisutna i da uopšte nije neuobičajeno da se predmet optužbe sastavi znatno kasnije od podizanja optužnice.

(d) Pravno obrazloženje od strane sudija

Ovakvo obrazloženje osnovno je da se koherentno sastavi i izloži svaki krivini slučaj i manifestuje se, između ostalih stvari, u razmatranju pitanja u vezi pritvora, ispitivanju svedoka, proveru dokaza i određivanju kazne.

Na primer, za **istražni pritvor** po ZKP SRJ potrebna je pisana odluka u kojoj je izložena pravna osnova i “*kratko obrazloženje u kome se posebno pojašnjava po kojoj osnovi je određen pritvor*”.⁷ UN DJA je izdao Pravni dopis/2000/27, od 30 Decembra 2000, u kome se sudije podsećaju da se sva rešenja u vezi pritvora moraju doneti na bazi potpuno obrazložene pismene odluke. Ovaj dopis je, sam po sebi nedovoljan, pošto nema efektivne obuke u vezi s tim, tako da sudovi i dalje ne iznose, u potpunosti, razloge za pritvor. Rešenja o pritvoru i dalje odražavaju opis osnovu za pritvor po ZKP SRJ, a da se ne navode činjenice niti obrazloženje kojim se potkrepljuje odluka da se neko liši slobode.

Pismene presude takodje propuštaju da izražavaju, na razumljiv način, elemente dela. LSMS je zapazio da se većinom izlažu činjenice dela, izražena je odbrana, ako je ima, i izjava o tome da li je optuženika izvršio ili nije izvršio delo. Nema istraživanja u vezi **elemenata** krivih dela.

Dragan Nikolić je optužen kao saučesnik u »teškom« ubistvu.⁸ U optužnici je navedeno da su 5 Aprila 2000 naoružani članovi SRJ i civili u vojnim i policijskim uniformama, ušli u selo tražeći oružje i novac, kao i da su naredili stanovnicima da napuste tu oblast. U jednom trenutku, ova grupa ljudi, uključujući i okrivljenog, ušla je u kuću u Ademija i prinudila porodicu da napusti selo. Dok je porodica izlazila iz kuće, rečeno im je da se okrenu prema zidu, a jedan od članova porodice je odveden i ubijen. Niko nije bio svedok ubistva. Porodica je prepoznala *Nikolića* jer je on bio njihov zubar.

Zakon o saučesništvu izložen je u članu 22 Krivih nog Zakona SRJ. U njemu se kaže da »*ako nekoliko lica zajedno izvrše krivično delo u estvuju i učinu izvršenja ili na neki drugi način, svako od njih će se kazniti onako kako je predviđeno za to delo*«. Posle navodjenja svedočenja na sudu, u opisu presude jednostavno se kaže da je *Nikolić* osuđen zato što je »*bio u grupi sa 7 drugih organizovanih, oni su odlučili ili svi zajedno i delovali su na*« izvršenju ubistva. Uprkos alibiju koji je odbrana pokrenula u ime *Nikolića*, bilo je dovoljno dokaza da je *Nikolić* bio naoružan i sa grupom ljudi prisutan na mestu zločina.

U opisu presude nije detaljno objašnjeno kako je Nikoli ili u estvovao ili »na neki drugi na in« bio sau esnik u zlo inu. Na primer, u opisu presude ne kaže se precizno kako je ta grupa naoružanih ljudi »odlu ila da svi zajedno« izvrše ubistvo. Tokom sudjenja bilo je dokaza za »obrazac ponašanja« grupe, s tim da je izvestan broj seljana svedo io da je ova grupa naoružanih ljudi istila selo, prinudjivala porodice da napuste njihove domove i ubijala muškarce. Ovo bi moglo da se smatra kao dokaz o sporazumu izmedju okrivljenog i ostalih da slede kurs ponašanja koji je doveo do ubistva i da je zbog toga inio deo opisa presude.

(e) Uloga porotnika

Slu ajevi koje je monitorisao LSMS pokazali su da su porotnici nezainteresovani u sudskim postupcima i da imaju samo nominalnu odgovornost u donošenju odluka. LSMS je zapazio da ih profesionalni sudije esto ne konsultuju u vezi odluka koje donose tokom sudjenja. Štaviše, na znatnom broju sudjenja, porotnici su ili stigli kasnije ili su napustili sud tokom trajanja postupka. U slu aju *Igora Simi a* okrivljenog za genocid, jedan porotnik nije stavio opremu za prevodjenje iako je postupak vodjen na engleskom. Potvrđeno je da porotnik nije razumeo engleski. U slu aju *Veselina Besovi a*, jedan od porotnika po eo je razgovor sa tužiocem tokom završne re i branioca. Sudjenje *Ljatifu Zimiju* za ubistvo vodjeno je na Albanskom. Jedan porotnik, Bošnjak, obavestio je LSMS da on slabo govori albanski i da nije mogao da razume postupak, na kome je predsedavaju i bio medjunarodni sudija.

II. Proceduralni problemi

(a) Udaljavanje saoptuženika iz sudnice

Iako je istaknuto u prošlom izveštaju, LSMS i dalje zapaža da sudska ve a još uvek zahtevaju da saokrivljenici napuste sudnicu tokom svedo enja drugog optuženika na sudu. Ovo je dozvoljeno po ZKP SRJ koji dalje obavezuje predsedavaju eg sudiju da "upozna" optuženika sa svedo enjem saoptuženika.⁹ U svim slu ajevima koje je monitorisao LSMS, medjutim, predsedavaju i sudije nisu prepri ali svedo enje saoptuženika. Ova odredba ZKP SRJ krši pravo optuženika "da mu se sudi u njegovom prisustvu."³⁰

(b) Nedostatak doslovnog snimanja sudjenja

LSMS i dalje monitoriše veliki broj slu ajeva u kojima predsedavaju i sudija ita za sudski zapisnik "izvod" svedo enja optuženika/svedoka na sudu, a ne daje doslovni opis. Ve ina zakona u gradjanskom pravu zahtevaju to, uklju uju i tu i ZKP SRJ.³³ Teku a praksa na Kosovu, medjutim, dovodi do neta nosti u izvodima i prevodima zapisa sa istrage i sudjenja. Ovo se naro ito odnosi na slu ajeve gde se koriste tri jezika. Neta ni spisi sa sudjenja ostavljaju sudski proces otvorenim za manipulacije i lišavaju optuženika kriti nog mehanizma kojim bi pripremio svoju žalbu.

Na inicijativu UN DJA pokrenut je probni (pilot) projekat u Okružnom Sudu u Gnjilanu za vodjenje *doslovnih* snimanja sudskih postupaka. Projekat se odnosio samo na slu ajeve u koje je bio uklju en medjunarodni sudija i gde je obezbedjeno simultano predvodjenje svedo enja na kompjuteru. Za sada nema planova da se ovaj projekat prošiti i na druge regione.

Afrim Dželjadini bio je optužen za granatiranje jedne radnje u vlasništvu Kosovskog Srbina u Vitini. Vojnici KFOR-a su posvedo ili da su videli optuženika kako baca granatu i zatim beži u koje vreme su ga oni odmah uhapsili. LSMS je zabrinut zbog okolnosti u vezi datog izvoda

predsedavaju eg sudije u pogledu svedo enja na sudu, budu i da je sudijski izvod izgledao manje inkriminušu i od originalnog svedo anja vojnika KFOR-a. Izvod svedo enja predsedavaju i sudija nije preveo za vojnike KFOR-a. Pred vojnicima KFOR-a sudija je jednostavno izjavio za zapisnik da “*je svedok svedo io kako je navedeno u zapisniku pred istražnim sudijom ovog suda*”. Ovakav pristup ustanovljenju injenica može da uti e na svaku kasniju žalbu, pošto e žalbeni sud biti ostavljen u “mraku” u vezi s tim da li je svedok na sudu proširio ili izmenio onu izjavu koju je dao pred istražnim sudijom. Takvo svedo enje na sudu može biti važno ak i kada su izmene male.

U slu aju *Save Matia*, na sudjenju za ratne zlo ine, medjunarodni sudija je parafrazirao, neta no, svedo enje svedoka za zapisnik i ponekad je u stvari svedo io u ime svedoka. Javni tužilac je pitao svedoka zašto mu je bila potrebna dozvola od srpskih vlasti da ide na teren. Medjunarodni sudija je odgovorio zato što je to bilo po “propisu”. Medjunarodni sudija je zatim izjavio za sudski zapisnik, “*na slede e pitanje tužioca svedok je odgovorio: ovo je u injeno zbog propisa*”. Javni tužilac je zatim upitao svedoka zašto su se seljani bojali da napuste svoje ku e. Medjunarodni sudija je odgovorio da je “*svedok upravo odgovorio da je to bilo zbog propisa*”. Svedok je onda uzviknuo da su oni ostajali u ku ama zato što su se previše plašili paravojnih snaga. Ovo je uneto u zapisnik.

U slu aju *Ljatifu Zimiju* za ubistvo, kratak izvod dokaza koji je unet u sudski zapisnik nije preveden na engleski za medjunarodnog sudiju. Na sudjenju trojici maloletnika za pokušaj silovanja, javni tužilac je pro itao delove svedo enja optuženih lica za zapisnik i zatim dao svoju završnu re , a da sudsko ve e nije stavilo prigovor na to.

(c) Izjave Koje su “ itane” za sudski zapisnik

Nastavlja se praksa da se prilože izjave za zapisnik, a da se izjave ne pro itaju niti se otkrije sadržaj optuženiku. Ovde je takodje obuhva ena i praksa da se svedok pozove da “*da iste dokaze koje je dao pred istražnim sudijom*”, a da se izjava ne pro ita javno na sudu da je uje i okrivljeno lice i porotnici. Izjava svedoka se zatim prilaže u sudski zapisnik. Ovakva praksa može da uskrati optuženiku pravo na pravi no i javno sudjenje.

U Prizrenu, na primer, na sudjenju dvojici maloletnika, iako je svedok prisustvovao saslušanju, on je samo bio upitan ima li išta da doda na svoju izjavu koju je dao pred istražnim sudijom. On je odgovorio sa “ne”. Predsedavaju i sudija je zatim izjavio za sudski zapisnik da je izjava svedoka koju je on dao pred istražnim sudijom pro itana na sudu, iako ona u stvari nije bila pro itana. Sli an incident dogodio se na sudjenju jednom drugom maloletniku kada je javni tužilac predložio da se pro itaju izjave svedoka koji se nisu pojavili na sudu. Branilac je prigovorio. Predsedavaju i sudija je zatim, bez konsultovanja sa porotnicima, diktirao u sudski zapisnik da su izjave svedoka pro itane, iako one nisu bile pro itane.

III. Pravo na Efektivno Pravno Zastupanje

(a) Važe i zakon

Branioци imaju obavezu da zaštite prava svojih klijenata. Oni moraju preduzeti sve one mere koje su neophodne da zaštite prava i interese svojih klijenata, i da pomažu svojim klijentima na sudu. Njihova obaveza obuhvata zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koji su priznati

po doma em i medjunarodnom zakonu. Na Kosovu, relevantni standardi uneti su u ZKP SRJ, uredbama UNMIK-a i medjunarodnim standardima za ljudska prava.

(b) Ponašanje branilaca i efektivnost

Branioци i dalje predstavljaju ulogu koju je branilac imao u ranijem pravnom sistemu, što zna i da su esto pasivni. Branioци esto ne preduzimaju odgovaraju e mere da prekinu produženje istražnog pritvora za njihove klijente. U mnogim slu ajevima, nema uopšte pokušaja da se efektivno istraži slu aj sa strane tužilaštva ili odbrane. ini se da ovo uglavnom poti e zbog malih honorara, jer je veliki broj optuženih lica obavestio LSMS da branioци koji su određeni da ih brane od strane suda traže novac od njih da bi nastavili da rade na njihovim slu ajevima.

(c) Monitorisani slu ajevi

Od 63 slu aja koji su monitorisani, na celom Kosovu za poslednjih šest meseci otkrivena je šema neefektivnosti koja se i dalje javlja. Branioци nastavljaju i dalje da:

- i. ne zahtevaju analizu sudske medicine;
- ii. adekvatno ne istraže, pre sudjenja, slu aj sa strane tužbe i odbrane;
- iii. ne ispituju adekvatno svedoke;
- iv. ne iznesu neki potkrepljuju i dokaz na sudjenju; i
- v. ne prigovaraju na iznošenje neprihvatljivih dokaza.

Priština

U slu aju *Igora Stanimirovi a*, tokom pauze na sudjenju 33 Oktobra 2000 branilac je zamolio svog klijenta da ga podseti u vezi njenica slu aja i same optužnice. U slu aju *Sekuli a*, branilac je posetio svog klijenta etiri puta za godinu dana, i imao sa njim jedan sastanak koji je, prema re ima optuženika, trajao tri minuta. U slu aju *Miloševi a*, branilac je tražio da mu se plati iako je on bio naimenovan od strane suda.

U slu aju *Ze irija*, na sudjenju za pokušaj silovanja, i javni tužilac i branilac napustili su sudnicu, mada ne u isto vreme. Branilac je izašao iz sudnice za vreme svedo enja optuženika. Sudsko ve e nije prekinulo postupak tokom ovih incidenata.

U slu aju *Besarta Muri ija*, optuženi je bio optužen za neprirodna seksualna dela sa detetom od pet godina. Na sudjenju, optuženi je poricao zlo delo iako je priznao pred policijom. Iako je bilo lekarskog dokaza na strani žrtve, nije zatražen psihijatrijski izveštaj za optuženika. Tokom sudjenja, branilac nije govorio. U njegovoj završnoj re i od pet minuta, branilac je zahtevao isklju enje krivi ne odgovornosti ne navode i ništa više.

Fljorim Doma i, duševno bolesno lice, bio je pritvoren 6 Septembra 1999 i izveden na sudjenje 3 Novembra 2000 u vezi sa paljenjem imovine svog ujaka. Pošto je od suda određeni branilac bio odsutan, predsedavaju i sudija je zamolio sudsko osoblje da nadje drugog advokata ija se kancelarija nalazila blizu suda. Sud je ekao da se ovo završi. Novi branilac je stigao i sudjenje je po elo. Novopostavljeni advokat nije pro itao predmet i ništa nije znao o slu aju. Svedo enje optuženika bilo je krajnje nedosledno. U psihijatrijskom izveštaju opisano je da halucinira i da je šizofrena li nost. Tokom sudjenja pojavio se raniji,

sudski određeni branilac, ali je odmah i otišao kada su mu rekli da njegove usluge nisu više potrebne.

Prizren

Medjunarodni sudija je obavestio LSMS da je javni tužilac redovno u estvovao na ve anjima. Na sudjenju *Haljitu Guriju* za ubistvo, sudsko ve e je izašlo iz sudnice da bi ve alo u vezi primenljivosti *Uredbe 2000/37*. Nekoliko minuta kasnije i javni tužilac je izašao iz sudnice i vratio se posle 45 minuta zajedno sa ve em. LSMS dopušta da je ovo moglo da bude koincidencija, ali ipak to daje neprili an izgled.

U slu aju *Save Matija*, javni tužilac je tražio od suda da pro ita u sudski zapisnik dve izjave svedoka, od kojih je jedna umešala optuženika u kradju i “maltretiranje” lokalnog stanovništva. Iako su ovi svedoci svedo ili pred istražnim sudijom, tada nisu bili prisutni ni okrivljeni niti branilac. Uprkos injenici da odbrana nije ranije bila obavještena o njihovim dokazima niti je imala priliku da ih unakrsno ispita na sudjenju, oni nisu stavili prigovor na prihvatanje ovih pristrasnih izjava.

U slu aju *Stojana Jovanovi a i Bogoljuba Miši a*, koji su pomenuti ranije, branilac nije odmah preduzeo mere da ospori zakonitost njihovog pritvora ve je to u inio tek nedelju dana kasnije.

Tokom istražnog saslušanja X i Y, dok su bili ispitivani svedoci, branilac je izašao govore i da “*ima drugo sudjenje*”. U slu aju *Refkija Biti ija*, na sudjenju za ubistvo, branilac je tokom sudjenja razgovarao etiri puta preko mobilnog telefona. Predsedavaju i nije dao nikakav komentar.

Pe

U slu aju *Viktora Prepepaja*, koji je optužen za pokušaj kidnapovanja i druga teška dela, okrivljeni, pošto je bio u pritvoru, nije uspeo da zadrži branioca. Okrivljeni je javio sudu da e dobiti usluge branioca. Na sudjenju, sud je naimenovao novog branioca, i posle kratkog odlaganja sudjenje je po elo. Okrivljeni se žalio da je svog novog branioca sreo samo na pet minuta. Sud je izjavio da je branilac pro itao predmet i da je spreman da nastavi. Tokom sudjenja, branilac se više puta javljao na mobilni telefon.

Gnjilane

Tokom istražnog saslušanja u vezi navodnog posedovanja oružja od strane navodnih lanova U PMB, ukupno 33 optuženika izvedeno je na sud. Određena su tri branioca da ih zastupaju. Nijedan od ovih branilaca nije razgovarao sa svojim klijentima pre istražnog saslušanja. Tokom ispitivanja optuženika, branilac je više puta izlazio iz sudnice, i vra ao se 30-35 minuta kasnije.

IV. Kursevi, Obuke

OEBS je ustanovio Kosovski Institut za Pravosudje (KJI) u cilju organizovanja i izvodjenja kurseva obuke za sudije, javne tužioce i ostalo relevantno pravno osoblje. Seminari obuke za sudije i javne tužioce prvi put su organizovani Novembra 3999.³² Maja meseca 2000 za radnike u pravosudju OEBS je, zajedno sa Savetom Evrope, organizovao seminar u vezi

lanova 5 i 6 ECHR. Sli an seminar održan je Septembra 2000, a kurs obuke za novopostavljene sudije i tužioce održan je Novembra 2000. Na ovim poslednjim seminarima preminjivan je novi model sa radnim grupama i sa više interaktivnim formatom. Marta meseca 2003 KJI je održao kurs obuke u vezi ZKP SRJ za sve radnike u pravosudju, kako za lokalne tako i medjunarodne pravne stru njake. LSMS je posebno pohvalio program obuke za medjunarodne sudije i tužioce.³³

Što se ti e advokatske komore, Septembra 2000 OEBS je, u saradnji sa Ameri kom Advokatskom Asocijacijom i Savetom Evrope, održao probni seminar za braniocce pod nazivom “*Efektivno zastupanje krivi no optuženih lica u kosovskim sudovima*”. Ovaj probni projekat organizovan je i u Pe i i Prizrenu, a u narednim mesecima treba da se održi u Gnjilanu i Mitrovici.

Sektor OEBS-a za podršku pravne zajednice takodje je ustanovio “*Radne reference za braniocce u krivi nim postupcima na Kosovu*”, koje su opisane kao alat koristan za braniocce na sudjenju. Tu su povezani doma i zakoni sa medjunarodnim standardima sa kratkim komentarima evropskih pravnih stru njaka.

Uprkos ovim nastojanjima i dalje postoji potreba za intenzivnim kursevima obuke. Medjutim, obu avanje na bazi teku eg pristupa nije dovoljno efektivno. Imaju i u vidu probleme koji su istaknuti u ovom izveštaju ovaj pristup se mora strukturno izmeniti. Mora se uzeti u razmatranje pristup “povratka na osnovno”, gde bi bilo obuhva eno obu avanje u vezi ispitivanja svedoka i pravnog obrazlaganja, uklju uju i i odmeravanje dokaza. LSMS bi takodje preporu io da se koriste i inscenirana sudjenja.

³ U šestonedeljnem periodu od decembra 2000 do januara 2003, u Okružnom sudu u Prištini vidjen je spisak za 37 sudjenja za ubistva

² lan 292 (2) ZKP SRJ (takodje i l. 322)

³ Videti l. 239, 338, 327 ZKP SRJ

⁴ l. 73(3) ZKP SRJ, l. 34(3)(b) ICCPR, Princip 23 u Osnovnim principima uloge advokata

⁵ l. 336 ZKP SRJ

⁶ l. 292 ZKP SRJ

⁷ lan 392(2) ZKP SRJ “Pritvor se mora odrediti pismenim rešenjem koje sadrži: ime i prezime lica koje se pritvara, prekršaj za koji se tereti, pravna osnova za pritvor, uputstva u vezi prava na žalbu, kratko obrazloženje u kome se osnova za odredjivanje pritvora mora specifi no potvrditi, službeni pe at i potpis sudije koji odredjuje pritvor”.

⁸ l. 30(2) KZK u vezi sa lanom 22 KZK

⁹ l. 339 ZKP SRJ

³⁰ l. 34(3) (d) ICCPR

³³ l. 222 ZKP SRJ

³² Seminari i radionice za novopostavljene sudije i javne tužioce održani su u martu, julu i avgustu 2000 Svim u esnicima dostavljeni su osnovni tekstovi ECHR i materijal iz precedentnog prava (tekst konvencije, kratki vodi u Konvenciju, rezimei slu aja i klju nih izvoda, sve na albanskom jeziku)

³³ U slu aju *Hisena erimaja et al.*, predsedavaju i, medjunarodni sudija, pre ispitivanja svedoka, izjavio je da u njegovoj zemlji svedoci imaju pravo da ne daju odgovore, ali je dodao da nije znao kakav je postupak na Kosovu

DEO 5: SUDOVI

II. SPROVODJENJE PRAVDE

Uvod

U ovom delu razmotreni su problemi u vezi sa sprovođenjem pravde u sudovima i, naročito, sa fokusom na činjenicu da sudovima nisu obezbeđeni odgovarajući i mehanizmi pomoću kojih bi mogli da sprovedu pravdu pošteno i efektivno. Nedostatak forenzičkih stručnjaka osujetio je sudove da sveobuhvatno istraže slušajne. Dalje, sistem službe za sudske pozive imao je za posledicu nedolazak svedoka na sud, i to kako u istrazi tako i na samom sudjenju. Pored toga, postoji zabrinutost da se vrši zastrašivanje sudija i javnih tužilaca.

I dalje je prisutan problem da se obezbedi odgovornost sudskih aktera, s tim što sve do danas, recimo, neprofesionalno ponašanje nije sankcionisano. Međutim, od poslednjeg izveštaja, ustanovljena je Jedinica UN za sudske inspekcije koja trenutno istražuje navode u vezi nedoličnog ponašanja sudskog osoblja.

I. Istražni Mehanizmi, Forenzičke Mogućnosti i Pozivanje Svedoka

(a) Policijske istrage, sakupljanje i analiza dokaza

Jedna od velikih smetnji za efikasno krivično gonjenje bio je kvalitet istrage od strane policije. Delotvorne policijske radnje baziraju se na istražnim veštinama policijskih istražitelja i na postojanju kvalitetne i naučno analize dokaza. Policija UNMIK-a tek treba da usavrši sofisticirane i savremene oblike istrage i sakupljanja dokaza, onih koji obuhvataju mogućnost praćenja i korišćenja doušnika i tajnih policijskih agenata.

Delotvorne policijske istrage i sudski postupci koji ulivaju poverenje u pravosudni sistem snažno se oslanjaju na sakupljanje i analizu fizičkih dokaza. U ovom trenutku nema mogućnosti za ovo i istražni sudije igraju malu, ako uopšte imaju neku, ulogu u preliminarnoj fazi istrage slušajne. Do danas, nema jedinice za "mesto zločina" koja bi sistematski sakupljala forenzičke i ostale fizičke dokaze. Zbog finansijskih i logističkih ograničenja takođe postoji nespremnost pa i odbijanje od strane forenzičkih stručnjaka na Kosovu da pruže svoje usluge, kao što je prisustvo na mestu zločina i svedočenje na sudu. Ovo je ometalo rad sudova.

Jedna regionalna policijska stanica UNMIK-a obavestila je LSMS o problemima u vezi sakupljanja forenzičkih i drugih dokaza. Često nema povratnih odgovora o forenzičkim dokazima koji su poslani na analizu u Bugarsku. Ovo je potvrđeno na mnogim sudjenjima koja je monitorisao LSMS. Zbog nedovoljnih finansijskih sredstava policijske stanice retko kad uzimaju uzorke krvi i daha za analizu. Dalje, oni nemaju dovoljno opreme za kontrolu droge na terenu. Iako postoji terenska oprema za otiske prstiju, za nju nema dovoljno mastila. U ovoj policijskoj stanici imaju dve kamere, međutim, jedna je slomljena i nemaju više filmova i litijum baterija.

(b) Predmeti

Besim Hasani pritvoren je 33 Oktobra 1999 i optužen 3 Marta 2000 za ubistvo starice, Kosovske Srkinje. Datum njegovog prvog sudjenja bio je 33 Decembar 2000 u Okružnom Sudu u Mitrovici. Sudjenje je odloženo zato što forenzi ki testovi na klju nim krvnim dokazima nisu bili završeni i branilac je prigovorio u vezi zastupnika ošte ene strane. Forenzi ki nalaz je bio potreban zato što je krv pronadjena u vozilu optuženika posle njegovog hapšenja. Posle sudskog odlaganja pokazalo se da doktor koji je izvršio autopsiju Oktobra 1999 nije sa uvaio uzorak krvi žrtve. Dok je bio ispitivan od strane policije, bez prisustva branioca, okrivljeni je priznao ubistvo. Na sudjenju, on je tvrdio da je bio prinudjen da prizna i da je neko drugi ubio žrtvu, tako da se pokazalo da bi forenzi ki nalaz odigrao klju nu ulogu u ovom slu aju.

U Okružnom Sudu u Gnjilanu *Šabanu Be iriju i Džemajlu Sejdiyu* sudjeno je za ubistvo dva Kosovska Srbina. Posle ubistva dva o evica obavestili su KFOR da su *Be iri i Sejdiyu* bili krivci. Oni su takodje opisali i ode u i pismo koje je ranije poslao *Be iri* koje je bilo ozna eno kao “*ultimatum... OVK vas upozorava da izru ite oružje do 20.00 h... (u suprotnom) protiv vas e se preduzeti nasilne mere*”. Prema izveštaju KFOR-a, osam do deset sati kasnije KFOR je pritvorio *Be irija*. On je nosio ode u sli nu onoj koju su opisali svedoci, uklju uju i žutu ili zlatnu majicu. *Be iri* je priznao da je bio u OVK.

U sudskim spisima nalazio se i izveštaj KFOR-a, na Engleskom, u kome je pomenuta ode a. Na sudjenju, javni tužilac se uopšte nije osvrnuo na ode u niti pismo. Sudsko ve e (uklju uju i i medjunarodnog sudiju) nije postavilo pitanja u vezi ode e ili pisma.

U slu aju *Mom ila Trajkovi a*, kaže se da je okrivljeni navodno pucao iz oružja na dva Kosovska Albanca u Kamenici. Optuženi je poricao bilo kakvu umešanost. Dan nakon navodnog incidenta, KFOR je našao aure na mestu prekršaja. Više od dva meseca kasnije, KFOR je uhapsio optuženika i uzeo oružje i municiju iz njegove ku e. KFOR je obavestio sud da se oduzete stvari više ne nalaze kod njih tako da forenzi ki nalaz nije mogao da se obavi. Uobi ajena je praksa da US KFOR uništava oružje i municiju koje oduzmu.

U slu aju *Mirtez Starabanja*, optuženi je optužen za ubistvo. Žrtva je ubijena u svojoj ku i hicem koji je ispalio neko ko se nalazio izvan ku e. Tu je postojala svadja u vezi imovine izmedju stranaka. Svedok je video optuženika blizu ku e odmah posle incidenta. aure su nadjene blizu mesta zlo ina ali nije bilo oružja. Optuženi je uhapšen ubrzo posle toga. Skoro mesec dana kasnije, uzet je parafinski otisak sa ruke optuženoga da bi se otkrili ostaci baruta. Prema re ima policijskog stru njaka, koji je svedeo io na sudjenju, testovi su se pokazali bezvrednim jer se otisci moraju uzeti u roku od *tri sata* od momenta pražnjenja oružja.

Muhamet K iku optužen je u vezi sa dva napada granatama na imovinu Kosovskih Srba. U prvom incidentu, UNMIK policija uzela je otiske stopala. Posle drugog incidenta okrivljeni je uhapšen blizu mesta krivi nog dela. Prema navodima UNMIK policije otisci su odgovarali cipelama optuženika. Ovaj izveštaj, koji se nalazio u sudskim spisima, o igledno da nije bio preveden. Javni tužilac nije predstavio ovaj dokaz na sudjenju.

Veselin Besovi , Kosovski Srbin, osudjen je za oružanu plja ku i neovlaš eno posedovanje oružja uklju uju i i posedovanje eksploziva. Pre njegovog sudjenja bilo je mnogo napisa i govora u lokalnim medijima da je on bio ratni zlo inac. Istragom koju je izvršila UNMIK Policija nisu nadjeni takvi dokazi. Slu aj protiv *Besovi a* vrteo se oko rasprave u vezi navoda

o nezakonitostima se i šume. Žrtve su tvrdili da dok su oni sekli šumu na zemljištu koje se graničilo sa zemljištem optuženika, naišao je *Besovi* sa još jednim ovcem nose i oružje i ručnu granatu. Prema izjavama ovih svedoka, optuženi im je onda naredio da se popnu na traktor i prinudio ih da podju sa njim. Oni su na kraju pobjegli, a optuženi je pucao u njihovom pravcu iz automatske puške. Optuženi je onda ukrao njihove traktore, prikolice i motornu testeru.

Optuženi je tvrdio da je uhvatio ta dva ovcaka kako seku drva na njegovoj zemlji, i da je pokušao da ih odvede do KFOR-a kada su oni pobjegli. On je poricao da je bio u posedu vatrenog oružja. On je dalje tvrdio da je odvezao jedan od dva traktora i obe prikolice sa mesta incidenta do kontrolnog punkta KFOR-a u obližnjem selu. Traktor i dve prikolice preuzela je policija UNMIK-a i vratila ih vlasnicima. Obe stranke tvrdile su da su kontaktirale policiju UNMIK-a. Policija UNMIK-a poricala je da je *Besovi* stupio u kontakt sa njima. Optuženi je takodje tvrdio da je stupio u kontakt sa KFOR-om da prijavi incident. Sud nije obezbedio svedoke ni iz policije UNMIK-a ni iz KFOR-a, a nije preduzeo ni mere da se potvrdi da li je okrivljeni odvezao traktor i dve prikolice u selo. Nijedan svedok nije svedeo io u vezi s tim da li je nadjena puška ili ručna granata u kući *Besovi* a. Zahtev branioca da sud ispita mesto incidenta bio je odbijen.

U slučju *Bahtije Be iri*, na sudjenju za ubistvo muža, predsedavajući i sudija ueno je u sudski zapisnik balistički izveštaj iz bugarske. Prigovor branioca na davanje uvodne reči i na bazi netačnosti u izveštaju bio je odbijen. Pošto nije bilo mogući da branilac obezbedi alternativnu analizu, nije ni bilo prilike da se ospori potencijalno ključni dokaz. Branilac je obavestio LSMS da bi oni više voleli da imaju sopstvenog veštaka, ali je dodao da nema forenzičke službe na Kosovu.

(c) Dokazi u slučjevima seksualnog nasilja

Slučjevi u kojima je uključeno seksualno nasilje predstavljaju posebne teškoće za sudove, delimično zbog toga što obično nema drugih svedoka događaja osim okrivljenog i navodne žrtve, a tu su umešana i pitanja kulture i običaja. Kao posledica toga, ključna komponenta u takvim slučjevima za ustanovljenje činjenica je postojanje i kvalitet medicinskih i forenzičkih dokaza. U ovom trenutku, ne postoji posebna ustanova za ispitivanje žrtava silovanja, a postojeće službe mogu se okarakterisati kao ponižavajuće. Pored toga, tekuci i lekarski izveštaji u vezi seksualnog nasilja su izuzetno kratki i bez pojedinosti. Retko kad je pozvan veštak da bi obrazložio nalaze i njihov značaj na sudjenju. U nekim slučjevima uopšte se ne iznosi lekarski izveštaj.

U slučju koji je predviđen za sudjenje u Okružnom Sudu u Prištini, četiri optuženika optuženi su za silovanje jedne žrtve. Žrtvu je navodno jedan od optuženika uz pretnju pištoljem uvukao u kola i zatim je odveo u kafić gde je pokupio i ostalu trojicu optuženika. Žrtvu je zatim navodno silovao svako od njih redom u kući i dvojice optuženika. Posle toga žrtvu su pustili da ide kući i oko 3:00 posle ponoći. Sledećeg dana žrtva je prijavila incident policiji. Optuženici nisu poricali seksualni odnos i priznali su da su bili pijani, ali su tvrdili da se sećaju da je žrtva pristala. Dan posle incidenta policajac UNMIK-a dostavio je izveštaj, »Vizuelni pregled žrtve«. U izveštaju se kaže: « Žrtva je skinula odeću i policajac je pregledao da nadje vidljive modrice na njenom telu. Posle vizuelnog pregleda žrtve nisu zapažene modrice«. Osim ovog »pregleda« nije izvršen pravi pregled žrtve od strane lekara. Uprkos ključnog značaja lekarskog dokaza u takvim slučjevima, istražni sudija uopšte nije naredio obavljanje lekarskog pregleda.

Mnogi slu ajevi koji se odnose na seksualne prekršaje prijavljuju se znatno posle navodnog incidenta što poveća i otežava prirodu ovih slu ajeva za ustanovljenje činjenica. U takvim slu ajevima, lekarski i forenzički dokazi imaju ograničenu korisnost što ostavlja sudije da sami donesu odluke isključivo na bazi procene uverljivosti. Da bi se razjasnile okolnosti i ocenila verodostojnost stranaka, od izuzetne je važnosti da se salušaju svi svedoci koji mogu dati relevantno svedoženje. LSMS je monitorisao mnoge slu ajeve gde potencijalno relevantni svedoci uopšte nisu saslušani na sudu. Na primer, u jednom slu aju žrtva je navela da ju je optuženi odveo u hotel-restoran, pretio joj pištoljem i silovao je tokom te noći. Žrtva je tvrdila da ju je optuženi pod pretnjom, prinudio da ide uz stepenice i u sobu. U policijskom izveštaju, menadžer hotel-restorana izjavio je da se par na neki način svadja. Ovaj svedok nikada nije bio pozvan da svedoži na sudu. Pored toga, žrtva je prijavila da je bila sa prijateljima kada je okrivljeni došao i prinudio je da udje u kola. Ovaj incident nikada nije razjašnjen na sudu. Štaviše, uopšte nije pokušano da se utvrdi da li je optuženi uopšte bio u posedu pištolja.

Na sudjenju *Hasimu Demiriju* za silovanje, optuženi je tvrdio da je imao dugogodišnju seksualnu vezu sa žrtvom, što se odnosilo i na vezu u lokalnom motelu. Žrtva je poricala ovo i tvrdila da je bila devica pre tog silovanja. Predsedavajući i sudija uputio je pismeni dopis motelu zahtevajući i da oni potvrde da je ovo dvoje odselo tamo. Iz motela su odgovorili da je ovaj par zaista odseo jednu noć tamo i ta činjenica je upisana u registar motela. Kopija ovog registra predstavljena je na sudu. Žrtva je žustro osporila ovaj dokument tvrdeći i da u njemu nije bilo njenog potpisa. Iako je optuženi ranije posvedovao da su u motelu radili njegovi prijatelji, i sud i javni tužilac su prihvatili ovaj ključni dokument bez daljeg ispitivanja. Javni tužilac je povukao optužnicu i optuženi je oslobođen.

(d) Pozivanje svedoka

Znatan broj sudjenja u okružnim sudovima odlaže se ili su sudske istrage osujećene zbog toga što pozivi za svedoke ili nisu pravilno dostavljeni ili se uopšte ne dostavljaju. Nedostatak jasnih smernica o procesu dostavljanja poziva i neodgovarajuća koordinacija između sudova i policije često su dovodili do neuspeha u dostavljanju poziva ili su pak pozivi dostavljani na pogrešne adrese. Ovo je opšteprisutni problem koji se desio u mnogim slu ajevima. U slu ajevima u kojima su umešani kosovski Srbi postoje znatni logistički problemi za obaveštavanje svedoka pošto su oni otišli izvan okruga nadležnosti, a oni koji se nalaze ovde odbijaju da dodju u sud bez garancija za svoju bezbednost. Ponekad, sudovi su čak tražili od LSMS da oni dostave sudske pozive.

U slu aju *Trajkovića*, na sudjenju za ratne zločine, svedoci odbrane koji žive u Srbiji odbili su da prisustvuju sudjenju u Gnjilanu zato što sud nije mogao da im garantuje da neće biti uhapšeni. Predsedavajući i (medjunarodni sudija) zastupao je opciju uzimanja svedoženja u sudu druge nadležnosti (Vranje), što je dozvoljeno po ZKP SRJ.³ Zbog toga što se javni tužilac protivio putu u Srbiju ova ideja je odbačena što je dovelo do daljih odlaganja sudjenja.

Mihrije Gaši je pritvorena 5 Oktobra 1999 i optužena za ubistvo mesec dana kasnije. Sudjenje je odloženo tri puta od 5 Maja do 30 Septembra 2000 zbog toga što svedoci i predstavnici oštećene strane nisu došli.

U slu aju *F.H.*, okrivljeni je optužen u vezi silovanja svoje dve kćerke i ubistva dve bebe koje su rodjene kao posledica silovanja. Samo jedna kćerka je pronadjena i bila spremna da svedoži. Prvi poziv bio je poslat na adresu njene firme, a to je bila nevladina organizacija pod nazivom

ADRA. Prema sudskim spisima, poziv nije uru en ve je ona pozvana preko telefona. 33 Marta 2000 poziv je isporu en na adresu njene nove firme, kancelariji SAD u Prištini. Ona je prisustvovala istražnom saslušanju i svedo ila. Navodna žrtva dala je drugo svedo enje 34 Aprila 2000.

Prvo sudjenje po elo je 26 Juna 2000 Poziv svedoku na strani žrtve poslat je na adresu ADRA. Ona nije prisustvovala. Optuženi i svedoci odbrane su svedo ili. Poziv za drugo sudjenje poslat je ADRI 36 Jula 2000 obaveštavaju i svedoka da je datum slede eg sudjenja 24 Jula 2000. Žrtva je stigla u sud ali samo da bi otkrila da je sudjenje odloženo zato što su i predsedavaju i sudija i okrivljeni bili odsutni. Predsedavaju i sudija kasnije je objasnio LSMS-u da je bio obavešten da svedoci nisu mogli da se pronadju tako da je on otišao na ven anje. Branilac se pojavio i u jednom trenutku prišao žrtvi izvan sudnice. Ona je obavestila žrtvu da je produženi pritvor okrivljenog bio štetan po njegovo zdravlje, da je porodica bila uznemirena navodima žrtve i da je njen brat tvrdio da je otac bio nevin. Slede e sudjenje odredjeno je za 8 Decembar 2000. Na dan 29 Novembra 2000 poziv za svedoka poslat je na adresu optuženika u Lipljanu. Žrtva nije došla na sud. Sudjenje je odloženo za 39 Decembar 2000 i poziv je poslat na adresu ADRA. Na dan 39 Decembra 2000 policija je obavestila sud da svedoka nisu mogli da nadju u ADRI i »*zahtevali su više informacija*«. Tog dana vodjenje slu aja preuzeo je novi javni tužilac. Okrivljeni i svedoci odbrane svedo ili su po drugi put, verovatno zbog odlaganja slu aja. Javni tužilac je odustao od optužnice. U opisu presude, jedini osvrt na prebivalište svedoka je da porodica tvrdi da je erka u »*Prištini i radi za ... ADRU*«.

37 Aprila 2000 pucnjava koja se desila u centru Prištine dovela je do smrti poznatog komandira TMK i ranjavanja drugog oveka, H.M. Kaže se da se incident desio kao posledica svadje izmedju H.M. i komandira TMK u vezi imovine.

Dana 22 Maja 2000 krivljeni B pozvan je i prisustvovao je prvom istražnom saslušanju. Pored etiri glavna svedoka koji su bili umešani u svadju pre pucnjave, policija je ispitala najmanje dvadeset drugih svedoka koji su mogli dati potencijalno relevantno svedo enje. Samo neki od ovih detalja svedo enja dostavljeni su sudu. Zatim je iskršlo da UNMIK policija nije dala istražnom sudiji imena svih relevantnih svedoka. Ova greška ispravljena je Jula 2000 Oktobra 2000 sud je saslušao još dva svedoka. Dana 7 Novembra 2000. UNMIK policija je napisala memorandum sudu u kome je navela kontakt informacije koje su oni dobili, uklju uju i i brojeve telefona za svedoke. Dana 33 Novembra 2000 etvoro od ovih osmoro svedoka je svedo ilo.

II. Zastrășivanje Sudstva

Pe

Bajruš Beriša, nekadašnji lan OVK, oslobođen je optužbe za ubistvo ali je osuđen za oružanu plja ku i kažnjen sa 6 godina zatvora na emotivno veoma teškom sudjenju koje je održano Novembra 2000 g. Nekoliko meseci pre sudjenja branilac je obavestio LSMS da je okrivljeni pretio predsedniku okružnog suda i ostalim sudijama. Žrtve su takodje bile izložene napadima i preselile su se u Crnu Goru radi zaštite. Kao posledica toga, sudjenje je odlagano dok nije naimenovan medjunarodni sudija u sudsko ve e.

Sudjenje je održano uz intenzivno obezbedjenje, uz u eš e medjunarodnog sudije kao predsedavaju eg ve a. Drugog dana sudjenje je premešteno u Regionalni štab UNMIK

policije da bi se obezbedila sigurnost svedoka optužbe. Jedan svedok optužbe koji je potvrdio umešanost optuženika bio je gadno pretu en posle svog svedo enja. On je odbio da identifikuje napada a.

Kao što je ranije pomenuto u izveštaju, sudsko ve e je dozvolilo odbrani da predstavi peticiju iz sela žrtve u kojoj se tvrdilo da je porodica žrtve saradjivala sa srpskim snagama 3998 i 3999.

Na sudjenju, dva svedoka su svedo ila da su videla okrivljenog kako puca i ubija žrtvu. Jedan drugi svedok kada je uo pucnjavu stigao je na mesto dogadjaja i video vozilo kako odlazi odatle. Ostali svedoci su tvrdili da kada su stigli na mesto zlo ina o evici su ih obavestili da je okrivljeni izvršio zlo in.

U opisu presude ne daje se osvrt na peticiju koju je predstavio okrivljeni. Drugo, navedene su razne nedoslednosti u svedo enju koje su navele sud da donese oslobadjaju u presudu. Svedok Baškim, star 33 godina, tvrdio je na sudjenju da su on i njegova sestra, Ljulja, 39 godina, bili svedoci pucnjave. Njegova sestra dala je isto svedo enje. Prema opisu presude, Baškim je tvrdio pred istražnim sudijom da je on sam bio svedok pucnjave na žrtvu a da su njegova sestra i ostali stigli nešto kasnije. U svojoj izjavi pred istražnim sudijom Baškim je tvrdio “ *Ja sam bio jedini koji je posmatrao kriti ni dogadjaj... majka i sestra pojavile su se posle dogadjaja*”. Ali on je onda tvrdio da “ *u momentu ubistva ...mogu e je da je i Ljulja mogla da vidi sa te daljine*”.

U sadržaju opisa presude pokazano je da je ova nedoslednost bila zna ajna za sudsko ve e, međjutim, sudsko ve e nije ispitivalo svedoke u vezi nedoslednosti.

U opisu presude takodje se daje osvrt na injenicu da je Ljulja tvrdila na sudjenju da je optuženi “ *ispraznio dva magacina sa metkovima*”. Prema re ima njenog brata i UNMIK policije koja je stigla na mesto incidenta nadjeno je samo devet aura. Ova o igledna greška, prema opisu u presudi, “ *stavlja pod znak pitanja njeno prisustvo kao svedoka na mestu zlo ina*”. U vezi suštinske stvari da li je ona videla optuženika kako ubija žrtvu, njeno svedo enje na sudjenju bilo je dosledno izjavama koje je dala pred istražnim sudijom: ona je bila svedok ubistva. Sudsko ve e nije uopšte pitalo svedoka u vezi aura uprkos zna aju koji su dali tom pitanju u opisu presude.

Posle ubistva žrtva je stavljena u vozilo i odvežena u Pe ku bolnicu. Na putu oni su naišli na konvoj vozila koja je zaustavio KFOR. U konvoju oni su videli optuženoga. Svedoci su rekli da nisu obavestili KFOR zato što nisu govorili italijanski. Prema opisu presude, “ *oni su bili obavezni da prijave slu aj*”, i pošto oni to nisu u inili sud je zaklju io da okrivljeni nije ubica. Kona no, u opisu presude se tvrdi da kada je policija stigla na mesto zlo ina, svedoci koji su bili prisutni, nisu pomenuli ime optuženika. Ali sudsko ve e nije ispitivalo UNMIK policajca u vezi s tim da li je on pitao ko je bio prekršilac, i o emu su razgovarali, ako su uopšte razgovarali. Svedok je tvrdio da je Ljulja, koja je bila prisutna, bila u stanju šoka.

Ovaj slu aj izaziva zabrinutost, jer su bezbednosni problemi možda uticali na presudu.

Prizren

Dana 2 Oktobra 2000 imovina žrtve bila je uništena eksplozivom. Pre eksplozije bombe, okrivljeni X, predsednik politike partije, sa ostalima, navodno je pretio žrtvi, tvrde i da je

imovina njegova. Jedan od prisutnih i navodno onaj ko je pretio bio je komandir TMK. Svedok ovog incidenta bio je i brat žrtve. Pretnje su upućene i radnicima koji su radili na kući. Kasnije, neka lica uključujući i druge članove TMK vratili su se do zgrade i pretili žrtvi. Posle hapšenja X, policija je pronašla uređaj sa detonatorom u njegovom stanu i "gradjevinski" plan u kolima prijatelja koja su bila parkirana na njegovoj imovini, a ključevi ovih kola nadjeni su u njegovoj kući. UNMIK policija je potvrdila da u ovom slučaju nije izvršena forenzička analiza.

Komandir TMK je očigledno bio pozvan ali nije nadjen na adresi koja je data policiji (ovaj komandir TMK sada se nalazi pod istragom od strane UNMIK policije u Prizrenu zbog kidnapovanja dve osobe koje su ucenjivale dva Kosovska Albanca). Sin žrtve, koji je navodno bio svedok kada su optuženi i još jedan ovek stavljali neke stvari u kuću u dva dana pre eksplozije, nije bio pozvan. Medjunarodni sudija je najpre obavestio LSMS da njegovo svedoženje nije bilo relevantno, iako je kasnije tvrdio da nije mogao da se seti ovog dela svedoženja. Medjunarodni sudija je takodje potvrdio da nije preduzeo istražne radnje u vezi stvari koje su nadjenje u kući i X. Što se tiče radnika na kući kojima je navodno prenošeno, medjunarodni sudija je tvrdio da žrtva nije mogla da obezbedi imena i adrese ovih ljudi. Istraga je obustavljena. Javni tužilac je obavestio LSMS da bi pretnje žrtvi trebalo da preispita novi medjunarodni tužilac.

Nakon policijske istrage navodnog silovanja dve žrtve, od 36 i 39 godina starosti, od strane članova PU (vojna policija OVK), dana 36 Novembra 2000 medjunarodni tužilac je zahtevao istragu i pritvor optuženika zbog opasnosti od bekstva, što su mogli da ponove prekršaj i da uti u na svedoke. Ovi osumnjičeni su navodno prinudili žrtve da udju u "policijsku zgradu" OVK i zatim ih seksualno napali. Predsednik okružnog suda je tvrdio da je predmet odmah uručen medjunarodnom sudiji i potvrdio da je to bilo sredinom Novembra 2000. Medjunarodni sudija nije poeo istragu. Februara 2003 on je vratio predmet tvrdeći da je bio prezauzet pošto je radio na pisanju presude u slučaju *Save Matija*.

Što se tiče pretnji i zastrašivanja, jedan lokalni sudija obavestio je LSMS da "moramo da živimo sa tim". Istražni sudija u slučaju oružane pljačke izjavio je pred UN da mu je prenošeno od strane optuženika, njihovih rođjaka i preko anonimnih telefonskih poziva. U jednom drugom slučaju javnom tužiocu je prenošeno smrću ako ne ubrza sudjenje i ne oslobodi optuženika.

Priština

Oktobra 2000 u kancelariju javnog tužioca došao je raniji optuženik. On je bio agresivan i tvrdio da je javni tužilac bio odgovoran zbog njegovog produženog pritvora od osam meseci. On je zahtevao kompenzaciju. Sudski policajci su obavesteni i ovek je udaljen iz zgrade. Drugi javni tužilac obavestio je LSMS da mu je više puta prenošeno smrću preko telefona zbog hapšenja petorice ranijih članova OVK. Tvrdio je da je takodje prenošeno i njegovom osoblju. Jedan javni tužilac podneo je ostavku zbog pretnji.

III. Pravosudje

(a) Proceduralne nepravilnosti

Prizren

U slu aju maloletnika porotnik je napustio sudjenje na pet minuta. U drugom slu aju gde su bila okrivljena tri maloletnika za oružanu plja ku jedan od odredjenih porotnika nije prisustvovao saslušanju. Predmet je nastavljen bez njegovog prisustva.

Na sudjenju *Ze ir Baši* za ubistvo, duševno bolesnom optuženiku, zapaženo je da javni tužilac ita novine tokom sudjenja i u jednom trenutku je izašao iz sudnice da pupuši cigaretu iako je svedok upravo svedo io. On takodje nije prisustvovao izricanju presude.

U ovom slu aju je isto tako bilo odlaganja, zbog ega je sudjenje moralo ponovo da krene iz po etka. Predsedavaju i sudija je zatim izjavio u sudski zapisnik da su optužnica, izjave svedoka i psihijatrijski izveštaj pro itani na sudu, što je u skladu sa relevantnim odredbama ZKP SRJ. Ali to nije bilo ta no jer sudija nije pro itao ovaj materijal za sudski zapisnik.

Gnjilane

U slu aju *Afrima Dželjadinija*, porotnik je stigao sat kasnije kada je svedok svedo io. On je za to vreme bio na drugom saslušanju na drugom kraju zgrade suda. U slu aju maloletnika, istražni sudija je izdao nalog o pritvoru. Branilac se žalio tro lanom sudskom ve u koje je odbilo žalbu. Istražni sudija bio je lan ve a za žalbe,² što predstavlja kršenje ZKP SRJ. U slu aju *Mom ila Trajkovi a*, optuženog za ratne zlo ine, jedan porotnik napustio je sudsko ve e i bio zamenjen drugim, koji je izuzev jednog dana, 24 Novembra 2000 bio prisutan na sudu kao zamena. Ali, sud nije pro itao za novog porotnika svedo enje koje je dato 24 Novembra 2000,³ ime je opet prekršen ZKP SRJ.

Pe

Pravo na utanje tokom ispitivanja i sudjenja implicitno je izneto u dva medjunarodno zašti ena prava: pravu na pretpostavljenu nevinost i pravu da lice ne bude prinudjeno da svedo i ili prizna da je krivo. Pravo na utanje takodje je predvidjeno i u ZKP SRJ.⁴ U slu aju *Veselina Besovi a*, istražni sudija je upu ivao optuženikaa da “*bi za njega bilo bolje da svedo i*”. U slu aju *Nik i*, okrivljeni je obavešten “da je u njegovom najboljem interesu da svedo i”. U slu aju *Šemsi Rugova*, predsedavaju i, medjunarodni sudija, obavestio je optuženika da iako je na njemu da odlu i ho e li svedo iti ili ne, to bi ipak pomoglo sudu da “*ubrza glavni pretres.*”

Na sudjenju *Zef Bedži et al.*, za pokušaj ubistva, javni tužilac je izašao iz sudnice na petnaest minuta da bi prisustvovao sudjenju za pokušaj silovanja *Vilsonu Do i*, gde je pro itala optužnicu. Ona se onda vratila na sudjenje *Bedži*, koje se nastavilo u njenom odsustvu.

Na sudjenju *Šabanu i Hasanu Seljimiju*, pre svedo enja, nijedan od optuženika nije bio obavešten o njihovom pravu na utanje. U stvari, predsedavaju i sudija je obavestio jednog od optuženika da “*morate da kažete šta se desilo.*”

Priština

U slu aju *Hiljmi Ajeti* okrivljeni je pao u nesvest u sudnici na po etku sudjenja. Posle prekida od petnaest minuta doktor je obavestio sud da je okrivljeni patio od niskog krvnog pritiska i da bi morao da bude odveden u bolnicu. Predsedavaju i sudija je obavestio branioca da sudjenje treba da se nastavi. Branilac se složio, sudjenje se nastavilo i okrivljeni je osudjen. Na istražnom saslušanju dva maloletnika istražni sudija je naimenovao branioca za okrivljene, ali je onda nastavio da ih ispituje iako branilac nije bio prisutan. Jedan od maloletnika bio je takodje i bez predstavnika svoje porodice.

U slu aju *Joksimovi a*, na sudjenju za pokušaj ubistva Kosovskog Albanca, sudjenje je po elo 27 Septembra 2000 g. i saslušana je znatna koli ina dokaznog materijala. Sudjenje je odloženo za 37 Oktobar 2000 g. Toga dana, zbog drugih obaveza, medjunarodni sudija je morao da ode i zamenio ga je drugi medjunarodni sudija. Prema važe em zakonu, ako se lanstvo sudskog ve a promeni ili ako je zamenjen predsedavaju i sudija, onda sudjenje mora po eti ispo etka.⁵

U slu aju *Enver Beriše*, sudjenje za nezakonito posedovanje velike koli ine naoružanja po elo je i završilo se iako je jedan od dva porotnika bio odsutan. Isto tako zabrinjavaju a bila je i injenica da kada je javni tužilac pro itao optužnicu on je izašao iz sudnice. U njegovom odsustvu i u njegovo ime, predsedavaju i sudija je dao završnu re i uneo to u zapisnik. Javni tužilac se nije vratio na sudjenje.

U Okružnom Sudu u Prištini bilo je primera komunikacije *ex parte* (na stranu). Sudjenje za silovanje koje je bilo zakazano za 33 Februar 2003 g. odloženo je iako sud nije zasedao. Tri optuženika koji su bili u sudnici pozvani su u kancelariju predsedavaju eg sudije i otišli su posle dogovora o datumu slede eg sudjenja. 34 Februara 2003 sli no se dogodilo sa istim sudijom na sudjenju za silovanje H. M. Sudjenje je odloženo nakon privatnog sastanka izmedju žrtve i sudije u njegovoj kancelariji.

(b) Kompetentnost suda

Oktobra 2000 LSMS je obavešten da tri sudije i javni tužilac u regionu Gnjilana nisu imali potrebne sudske kvalifikacije. Ova tri pojedinca nisu ispunjavali minimalne kvalifikacije za sudije i nisu položili odgovaraju i ispit za pravosudne kadrove kako se to traži u skladu sa Uredbom 3999/7 (koja je otada zamenjena Uredbom 2000/57). Jedan od sudija obavestio je LSMS da je on položio jedan deo pravosudnog ispita ali da ga nije završio. Drugi sudija obavestio je LSMS da je on položio samo stru ni ispit, što ga ini kvalifikovanim samo za sud za prekršaje, dok je on u stvari radio u opštinskom sudu. Tre i je obavestio LSMS da on nije položio ni stru ni ni pravosudni ispit. Javni tužilac takodje nije raspolagao potrebnim kvalifikacijama da bi bio postavljen.

UN DJA je znao za ove podatke od Oktobra 2000 g. Uprkos ozbiljnosti ovog pitanja nisu preduzete nikakve mere da se reši ovaj problem sve dok nije izvršena kontrola sudskih ugovora Decembra 2000. Kada je LSMS obavestio UN DJA u vezi ovog problema oni su odgovorili da još uvek istražuju to pitanje ali da, u svakom slu aju, pošto su doti ni pojedinci položili zakletvu na funkciju, to su onda sva naknadna "sudska dela" zakonita. Dana 22 Decembra 2000 UN DJA je preporu io SIGS-u da gore pomenuta lica ne postavi ponovo na njihova mesta. Tada je ustanovljeno da je ukupno 33 sudskih službenika bilo bez potrebnih

kvalifikacija.⁶ LSMS je obavešten od strane sudova da oni ne mogu da utvrde broj sluajeva na kojima su radila ta lica.

Odluke koje su donete pred sudom koji nije zakonito ustanovljen mogu da dovedu do naknadnog oslobađanja ili da osuda postane nevaže a. Prema članu 2 ZKP SRJ krivi ne kazne može da izrekne samo “kompetentan sud” u skladu sa postupcima koji su ustanovljeni prema zakonu o krivnom postupku. ZKP SRJ zahteva da postupak vode “ovlašćeni tužioci” pred sudskim veštom koje je sastavljeno u skladu sa članom 23 ZKP SRJ.⁷

Odredbe ZKP SRJ koje se bave diskvalifikacijom sudija ne pominju posebno nedostatak odgovaranja ih kvalifikacija. Medjutim, neodgovaraju i sastav suda predstavlja suštinsko kršenje krivnog postupka u smislu ulaganja žalbe.⁸

Zakon o Redovnim Sudovima (3978) ini deo važe eg zakona kojim su regulisani kriterijumi za postavljenje sudija. U članu 69 kaže se da sudije moraju biti jugoslovenski građani i da su završili pravni fakultet. Za sudije na nivou Opštinskih i Okružnih Sudova oni takodje moraju da imaju završen “pravosudni ispit”. Ako se ustanovi da neki sudija ne poseduje odgovaraju e kvalifikacije on mora biti otpušten.⁹ Štaviše, svaki sudija koji je pod istragom mora se suspendovati tokom trajanja istrage.³⁰

Zakon o tužilaštvu (3976) ini deo važe eg zakona koji se bavi postavljenjem i razrešenjem javnih tužilaca. Prema članu 24 javni tužioci na nivou Opštinskih i Okružnih Sudova moraju biti građani Jugoslavije, da su završili pravni fakultet i položili pravosudni ispit. Javni tužioci za koje se ustanovi da ne ispunjavaju ove zahteve moraju se razrešiti, i takodje je predviđena odredba u vezi suspenzije tokom istrage.³³

Kriterijumi za izbor kandidata za sudije i tužioce takodje su izloženi u Uredbi UNMIK-a 3999/7 u vezi naimenovanja i razrešenja iz službe sudija i tužilaca. U članu 6 zahteva se da sudije i tužioci moraju, izmedju ostalih stvari, da imaju univerzitetski stepen iz prava i da su položili pravosudni ispit (ili, za sudije u sudovima za prekršaje, da su položili stručni ispit). Ispunjenje ovih kriterijuma preduslov je za davanje zakletve u službi.

U članu 6(3) ECHR i članu 34(3) ICCPR zahteva se da se sudjenja u vezi krivnih optužbi održavaju pred *nadležnim sudom ustanovljenom po zakonu*. U pravnoj teoriji Evropskog Suda za Ljudska Prava sasvim malo se tuma i zna enje fraze “ustanovljen po zakonu”. Medjutim, sastav suda mora da je uskladjen sa nacionalnim zakonom i, osim toga, sa zahtevima medjunarodnog prava u vezi nezavisnosti i nepristrasnosti.³² U Principu br. 30 u *Osnovnim principima o nezavisnosti pravosudja* zahteva se da lica koja se biraju na pravosudne funkcije moraju biti pojedinci “sa odgovaraju im pravnim obrazovanjem ili kvalifikacijama.”³³

³ 1. 330(3) ZKP SRJ

² 1. 39(5) ZKP SRJ

³ 1. 305(3) ZKP SRJ

⁴ 1. 238(2) ZKP SRJ

⁵ 1. 305(3) & 1. 305(3) ZKP SRJ

⁶ Šest sudskih službenika u opštinskom sudu i sedam u sudu za prekršaje

⁷ član 37 ZKP SRJ

⁸ član 363(3) i 364(3) ZKP SRJ

⁹ član 78(9) ZKP SRJ

³⁰ član 76 i član 95 u vezi porotnika

³³ član 33(9) 42 ZKP SRJ

³² Videti običajno *Belilos protiv Švajcarske* (3988), Serija A br. 332, stav 64

³³ *Osnovni principi o nezavisnosti pravosuđa* (3985), koji su izneti u Rezoluciji Generalne Skupštine 40/32, 29. novembra 1985.g. i 40/346, od 33 decembra 1985.

DEO 6: ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA

Uvod

Važe i međunarodni standardi definišu “žrtvu” kao “lice koje je pretrpelo štetu, uključujući i fizičke i duševne povrede, emocionalne patnje, materijalni gubitak ili znatno pogoršanje svojih osnovnih prava, usled inženja ili ne inženja kojima se krše krivični zakoni.”³ Takve žrtve imaju pravo na pristup pravdi i da zahtevaju obeštećenje za svu štetu koju su pretrpeli. Pristup pravdi i pošteno postupanje sa žrtvama podrazumeva da se obezbedi da one budu svesne svoje uloge i cilja u sudskim postupcima i da se njihovi stavovi i problemi izlože i uzmu u razmatranje.² ZKP SRJ obezbeđuje oštećenim strankama izvesna prava tokom svih krivičnih postupaka. Ova prava obuhvataju da se “tokom ispitivanja skrene pažnja na sve inženje i predlože dokazi” u vezi krivičnih dela i imovinskih zahteva i da se na sudjenju “predlože dokazi, postavljaju pitanja okrivljenima, svedocima i veštacima, i da se daju primedbe i razjašnjenja u vezi njihovih svedočenja, kao i da se daju druge izjave i predlozi.”³ U sluajevima gde su žrtve deca, ZKP SRJ propisuje da se njima mora obezbediti pomoć pravnog zastupnika u svim krivičnim postupcima.

U poslednjem izveštaju naglasili smo potrebu zastupanja žrtve, pružanja pomoći i zaštite u vezi sa seksualnim prekršajima i identifikovali smo znatne probleme koji se odnose na vođenje ovih sluajeva. Posebno je razmotreno ponašanje sudskog osoblja koje ukazuje na diskriminaciju prema navodnim žrtvama seksualnog nasilja i na nedostatak zastupanja žrtve u sudnici. Pored toga, ovi sluajevi su otkrili da nema službe za zaštitu i podršku navodnim žrtvama, postoji problem isključenja javnosti i članova porodice sa sudjenja i da sudstvo ne uspeva da razjasni, na sudu, navode u vezi pretnji žrtvama i/ili razlozima za povlačenje žrtvinih izjava. U izveštaju je istaknuto da bi ustanovljenje službe za zastupanje žrtava, koja bi se sastojala od adekvatno kvalifikovanog osoblja, moglo da obezbedi zaštitu osetljivih žrtava tokom krivičnih postupaka i pomoglo bi da se obezbedi da žrtve daju ključna svedočenja, što bi bilo uravnoteženo sa zaštitom njihovih prava i privatnosti.

U nekim sluajevima, žrtvama i svedocima je potrebna zaštita da bi ispunili svoje pravo i obavezu da učestvuju u krivičnim postupcima. U takvim sluajevima, od nadležnih organa se zahteva da preduzmu “odgovarajuće mere da svedu na minimum neprijatnosti za žrtve, da zaštite njihovu privatnost i, kada je to neophodno, da osiguraju bezbednost porodica i svedoka od zastrašivanja i odmazde.”⁴ Iako je pravo okrivljenog da ispita svedoke protiv sebe jedno od osnovnih prava pravih sudjenja, Evropski Sud je priznao da je u nekim sluajevima neophodno da nadležni organi preduzmu odgovarajuće mere da se zaštite svedoci i žrtve.⁵

U sluajevima teškog seksualnog i porodičnog nasilja, kao i u sluajevima u kojima su umešana deca, postoji potreba za merama da se zaštite žrtve, kao što su video-veze, skriveni prozori ili pregledi “u dvoje”. U posebno osetljivim sluajevima i onima u kojima je umešan organizovani kriminal, od suštinske je važnosti da se obezbede veći i mehanizmi za zaštitu žrtava i svedoka, kao što je obezbeđenje imuniteta i dugoročna zaštita ključnih svedoka (uključujući i tu, na primer, program preseljenja). Za sada, UNMIK još nije formulisao smernice za zaštitu žrtava i svedoka u sudnicama, niti je ustanovio mehanizme ili programe za zaštitu ključnih svedoka. U cilju rešavanja ovih problema ustanovljena je radna grupa pod vodjstvom UNMIK policije.

I. **Žrtve Zločina Povezanih sa Trgovinom Belim Robljem**

Na Kosovu, u većini krivičnih dela povezanih sa trgovinom belim robljem podrazumeva se prebacivanje i prodaja strankinja sa ciljem prinudnog uključivanja u prostituciju.⁶ U većini krivičnih aktivnosti koja podrazumevaju trgovinu belim robljem uključene su grupe ili organizovani kriminalci, što se u izvesnim aspektima inkriminiše i lokalnim zakonom.⁷

Za jedan od prvih takvih slučajeva sudjeno je u Okružnom Sudu u Gnjilanu gde su, 34. Juna 2000. tri optuženika osudjeni za "posredovanje u bavljenju prostitucijom" na bazi izjava četiri žrtava iz Istočne Evrope koje su one dale pred istražnim sudijom. Iako je pažnja međunarodne zajednice bila prvenstveno fokusirana na krijumčarenje žena preko granice, bilo je sudjenja u Okružnim sudovima protiv nekih lica zbog dovodjenja mladih devojaka na Kosovo radi njihovog prinudjivanja da se bave prostitucijom. Od početka UNMIK administracije, čini se da je došlo do nekih izmena tako da se sudovi ne bave samo žrtvama trgovine robljem radi bavljenja prostitucijom, već su pošli da gone i prekršaje koji su povezani sa trgovinom belim robljem.⁸

Konvencija o Eliminaciji Svih Oblika Diskriminacije Protiv Žena (CEDAW) obavezuje UNMIK da "preduzme sve odgovarajuće mere, uključujući i donošenje zakona, u cilju suzbijanja svih oblika trgovine belim robljem i eksploatacije žena prostitucijom." U tom pogledu, UNMIK je proglasio *Uredbu 2003/34 O Zabrani Trgovine Belim Robljem na Kosovu*.

(a) **Neuspeh da se obezbedi svedočenje žrtve na sudu**

U slučajevima u kojima su umešani prekršaji sa trgovinom belim robljem, organizacije koje se bave pružanjem pomoći i žrtvi naglasile su da treba obezbediti da žene koje žele da se vrate u svoju zemlju da im se to što pre omogući. Pošto ne postoji mehanizam zaštite svedoka, to znači da za žrtvu nije bezbedno da ostane duže nego što je neophodno i da treba što pre omogućiti repatrijaciju. Međutim, ova praksa brze repatrijacije navodnih žrtava trgovine belim robljem, u nekim slučajevima, dovela je do toga da sudnici okrivljeni nisu mogli da svedoče enje žrtve. U slučajevima gde su žrtve krivičnih dela povezanih sa trgovinom belim robljem dale izjavu pred policijom bez prisustva okrivljenog ili branioca, a njihovo svedočenje ima prednost, ili samo dokaze za tužioca, predstavljanje takvih izjava na sudjenju dovelo bi do kršenja prava optuženika na pravično sudjenje.

Uredba 2003/34 mogla bi da reši ovaj problem, bar delimično, pošto se po njoj obezbeđuje privremeni bezbedni smeštaj, preduzimaju se mere zaštite svedoka, i pruža se ostala pomoć što bi pomoglo žrtvama trgovine belim robljem dok se nalaze na Kosovu, u smislu tuženja prekršioca ili zaštite žrtava trgovine belim robljem na Kosovu za vreme trajanja sudskog postupka. Međutim, tek treba da se izvrši realizacija pružanja pomoći i zaštite u smislu Uredbe, uprkos činjenici da je pružanje ovakve vrste pomoći bilo razmatrano dosta dugo vreme.⁹

Iako je razumljivo što je stavljen jak naglasak na zaštiti žrtava u ovim slučajevima "naročito gde je protiv njih izvršeno više krivičnih dela" ovakav naglasak je uticao na efektivnost i integritet sudskih postupaka i doveo do nekažnjivosti nekih prekršilaca. Manje pažnje je posvećeno da se obezbedi da se sudski postupci u ovim slučajevima ekspeditivno okončaju, da žrtve imaju bezbedan smeštaj i da se obezbede odgovarajuće mere zaštite žrtava da bi dali svedočenja na sudu uopšte, i naročito, na sudjenju. Pored toga, mali naglasak je stavljen na

upu ivanje suda i policije kako da vode odgovaraju e ispitivanje u ovakvoj vrsti slu ajeva.³⁰ U tom pogledu treba preduzeti odgovaraju e mere.

Mursel Gaši

Septembra 2000 dve žene, sestre bliznakinje iz Moldavije, navele su pred policijom da su prodate oveku pod imenom “N”, koji im je oduzeo pasoše i prinudio ih da rade kao prostitutke u njegovom kabareu-baru u Prištini. Dok su radile u baru one su upoznale drugog oveka, Ramadana, koji im je pomogao da pobegnu iz Prištine u Prizren. Dana 24 Septembra 2000 njih su pronašle tri nepoznate i jedna poznata osoba koji su radili sa “N”. Ove osobe su prinudile dve žrtve i Ramadana da odu u stan koji je pripadao okrivljenome. Žrtve su tvrdile pred policijom da su ova etiri oveka uzeli drogu i silovali ih više puta. Ujutro je, optuženi Gaši, navodno uperio pištolj u jednu od devojaka i silovao je.

Ramadan je rekao policiji da su slede eg dana od njega tražili 5,000 DM za dve žrtve i oduzeli mu pasoš, ru ni sat i dva prstena kao kaparu. Njega su na ulici uhvatila etiri oveka i pretili da e ga ubiti. Ramadan je onda otišao u UNMIK. Samo je okrivljeni bio uhapšen 3 Oktobra 2000 g. dok su ostala etvorica osumnji enih nestali. Dana 4 Oktobra 2000 optuženi Gaši je oslobodjen iz pritvora.

Predmet je iz UNMIK policije dostavljen javnom tužiocu u Okružnom Sudu koji ga je odbio zato što se odnosio na prostituciju. Sud za prekršaje ga je takodje odbio zato što je predmet obradivao krivi ne prekršaje koji su bili u nadležnosti okružnog suda. Dana 33. Decembra Gašija je saslušao istražni sudija, posle njegovog drugog hapšenja. Tokom ovog saslušanja on je rekao ime jednog od etvorice osumnji enih i izjavio da im je dozvolio da odsednu u njegovom stanu te no i. Gaši je poricao da je bio u stanu. Ove dve žrtve nisu bile podvrgnute ni forenzi kom niti lekarskom pregledu.

Tokom ovog perioda, ove dve žrtve su dobrovoljno vra ene u Moldaviju. Kao posledica toga, one nikada nisu dale izjave na sudu. Sud je nastojao da pozove Ramadana, ali osim što je policija ustanovila gde on boravi, nisu u injeni dodatni pokušaji da se on dovede da svedo i. Iako je sud zahtevao da policija ispita etiri ostala osumnji ena lica iz Prištine, policija je odgovorila da nema dovoljno podataka da ih identifikuje, pošto sud nije obavestio policiju da je okrivljeni dao puno ime jednog osumnji enog. Optužnica za okrivljenog zbog silovanja izdata je 30 Januara 2003 uz predlog da sud pro ita policijske izveštaje dve žrtve i Ramadana.

Y, i ostali.

Dana 36 Oktobra 2000 kola UNMIK policije zaustavljena su na putu izmedju Kosova Polja i Prištine od strane tri mlade žene koje su tražile pomo . Ove mlade žene, sve državljanke Rumunije, zajedno sa mladom devojkom iz Moldavije rekle su policiji da je svaka od njih u posebnim okolnostima bila prodana od strane dva nepoznata Srbina iz Beograda dvojici drugih Srbina. Ova dvojica Srbina dovela su ih u Mitrovicu i, jedan od njih, optuženi Y. tukao ih je da bi ih prisilio da imaju seksualne odnose sa “klijentima”. Sve ove mlade žene tvrdile su da ih je Y. dovezao iz Mitrovice u Kosovo Polje u belom UN vozilu, koje je vozio ruski lan UN, i smestio ih u hotel Tejecki. Jedna od devojaka molila je vlasnika hotela da joj dozvoli da radi kao šankerica, ali je Y. nastavio da je maltretira i da preti da e je ubiti. Policija je uhapsila vlasnika hotela, ali je on oslobodjen pošto je izjavio da je samo pokušao da pomogne devojci tako što bi joj obezbedio posao i potvrdio je da je uo kada je Y. pretio devojci.

Ostale tri devojke rekle su policiji da su bile prinudjene od strane Y. i njegove žene, državljanke Moldavije, da idu kod vlasnika radnje, tre eg osumnji enog NT, (protiv koga nije podignuta optužnica) gde bi Y. dovodio “klijente.” One su onda odvo ene na razna mesta da bi imale seksualne odnose. Dve devojke su izjavile da su pokušale da pobegnu mnogo puta, ali da im je Y. oduzeo pasoše. Pasoše je policija našla u ku i Y.

Troje osumnji enih optuženo je za “posredovanje u bavljenju prostitucijom”. Svo troje je poricalo optužbe, žena doti nog Y. je tvrdila da je ona došla na Kosovo kao prostitutka, ali da nije bila umešana kao svodnik u prostituciji. Vlasnik radnje je tvrdio da je znao Y. i da je video devojke par puta u njegovoj radnji, ali da on nije imao pojma šta se dešava. Tre i svedok, konobar u hotelu, potvrdio je da su devojke živele tamo i da je video Y. kako dolazi i odvodi ih iz hotela.

Dana 4 Decembra 2000, pošto je saslušao osumnji ene, istražni sudija je tražio da sasluša i žrtve. Negde izmedju Oktobra i Decembra, tri Rumunke dobrovoljno su vra ene u zemlju, a etvrta devojka je nestala. Istražni sudija je poslao predmet nazad tužiocu a da nije uzeo izjave svedoka. Uprkos ovome, javni tužilac je podigao optužnicu dana 37 Januara 2003.

(b) Adekvatnost istraga u slu ajevima povezanim sa trgovinom belim robljem

ak i u slu ajevima u kojima je žrtva dala svedo anstvo tokom istražnog saslušanja pre sudjenja, i dalje se javljaju problemi u vezi sa adekvatnoš u istraga u delovima povezanim sa trgovinom belim robljem. U ve ini slu ajeva, svedo enje koje je žrtva dala pred istražnim sudijom ita se na sudjenju. Tokom istražnog saslušanja istražni sudije izlažu izvod svedo enja u zapisniku koji se zatim koristi na sudjenju.³³ U dva slu aja, ovakav proces omogu io je potencijalnu manipulaciju ili neta nost zapisnika. Pored toga, rezultat ovog procesa je da žrtve ne prisustvuju na sudjenju da bi svedo ili pred sudskim ve em koje donosi kona nu odluku u vezi presude i kazne. Pošto je u krivi nim delima e sa trgovinom belim robljem obi no umešana i prinudna prostitucija, postoji zabrinutost da i sudsko osoblje može biti sklono nekim predrasudama. Veliki broj optuženih strankinja za prostituciju na Kosovu ini se da potkrepljuje ovu zabrinutost. Kada žrtva nije prisutna još je teže da sudije ocene verodostojnost svedo enja ili da procene uticaj i težinu krivi nog dela nad žrtvom.

Istrage ovih slu ajeva dalje su osuje ene injenicom da ne postoji protokol za lekarski pregled žrtava krivi nog dela u vezi sa trgovinom belim robljem za potrebe suda. Uprkos injenici da ovi slu ajevi obi no podrazumevaju dugoro niju zloupotrebu i ponižavaju e uslove života i rada, LSMS nije upoznat ni sa jednim slu ajem u kome su ove žene bile podvrgnute lekarskim pregledima za potrebe krivi ne istrage. U slu aju koji je gore razmatran, nije bilo lekarskog pregleda ak ni slede eg dana kada su one tvrdile da su bile više puta silovane.

Štaviše, u ove slu ajeve obi no su uklju ene grupe lica koje su u estvovale u raznim nezakonitim aktivnostima uklju uju i tu i trgovinu belim robljem. Iako žrtve u ovakvim slu ajevima identifikuju više prekršilaca ini se da esto nema daljih istraga u tim slu ajevima. U Pe i za mnoge osumnji ene koji su uhapšeni u jednom baru tokom policijske racije, okružni sud je odbacio njihove predmete zato što ih žrtve nisu direktno okrivile za pojedina na krivi na dela.

Deme Nik i

Dana 2 Februara 2003 Nik i je osudjen na osnovu jedne optužbe za “posredovanje u bavljenju prostitucijom”, tri optužbe za silovanje i jednu optužbu za falsifikovanje dokumenata. Predmet protiv Nik ija bazirao se na svedo enju dve žene iz Moldavije koje su, tokom sudske istrage, navele da su bile dovedene u Pe bez dokumenata i prodate Nik iju koji ih je prinudio da rade u njegovom restoranu kao konobarice i da se prostitušu. One su dalje svedo ile da ih je Nik i silovao u nekoliko prilika. Jedna od žena je navela da kada je odbila da se prostituše Nik i ju je pretukao i silovao je da bi je “nau io šta se dešava kada ne radi ono što joj se kaže”. Žene su svedo ile da su im mušterije rekly da su oni pla ali 300-350 DM na sat ili 200-300 DM za no , a taj novac su davali Nik iju.³²

Tokom istražnih saslušanja, uprkos ponižavaju ih i brutalnih okolnosti koje su žrtve pretrpele, što je podrazumevalo opise višestrukih batinanja, silovanja i prinudne prostitucije, istražni sudija je naredio da se ove dve žrtve posebno suo e sa okrivljenim *Nik ijem* i sa njegovim svedo enjem. Suo enje izmedju *Nik ija* i jedne od žrtava preraslo je u vrište i sukob u koji istražni sudija nije intervenisao da bi ga prekinuo i ak se inilo da mu je ovakav rasplet zabavan. Nijedna od žrtava nije izmenila svoj prvi iskaz uprkos suo enja, iako se inilo da su obe žene bile istraumatizirane ovim iskustvom.

U vremenu izmedju istražnog saslušanja i sudjenja dve žrtve iz Moldavije su dobrovoljno vra ene u svoju zemlju. Njihove izjave koje su dale pred istražnim sudijom pro itane su na sudu. Posle sudjenja, jedan od sudija je istakao da je za njega bilo teško da oceni verodostojnost izjava žrtava i da stekne utisak o težini krivi nog delaa zbog toga što žrtve nisu svedo ile na sudjenju. *Nik i* je bio kažnjen sa tri godine i šest meseci zatvora zbog tri silovanja i podvodjenja i oslobođen do ulaganja žalbe.

Landrit Zeka i ostali

Dana 3 Novembra 2000, *Landrit Zeka i Afrim Hoti* optuženi su zbog “posredovanja u bavljenju prostitucijom” a, protiv *Hotija*, i zbog neovlaš ene prodaje narkotika i nezakonitog posedovanja oružja, delimi no, na bazi izjava koje je pred sudom dalo sedam strankinja iz Moldavije i Ukrajine. Jedna od žrtava svedo ila je na istražnom saslušanju o tome kako je ona, zajedno sa tri druge žene, dovedena preko Srbije od strane dva imenovana Srbina do Djakovice.³³ Uprkos injenici da one nisu govorile albanski one su potpisale ugovor po kome su one razumele da e dobijati 3,000 DM mese no za igranje u toplesu, i da e imati zdravstvenu negu i dobre životne uslove. Svedok je svedo ila da nijedan od ovih uslova nije bio ispunjen, ve da su one bile tu ene i nisu bile pla ene, osim nekoliko stotina DM da bi kupile hranu i potrepštine. Kada su ove žene pokušale da pobegnu bile su pretu ene kaišem i zapre eno im je da ako ponovo pokušaju da pobegnu da e biti ubijene.

Žene su dalje svedo ile da dok su radile u baru “Merilin Monro” one su bile prinudjene da se prostitušu sa oko jednog do dva klijenta tokom dana i etiri do pet tokom no i. Cena za njihove usluge bila je oko 200-300 DM na sat i 500-600 DM za no . One su svedo ile da je okrivljeni *Hoti* uzimao novac a da je okrivljeni *Zeka* bio obezbedjenje. Žrtve su ozna ile oveka po imenu *Edmond Canhasi* kao organizatora operacije i onog koji je držao njihove pasoše. *Canhasi* je posebno optužen dana 33 Februara 2003 od strane Okružnog Suda u Pe i.³⁴ Optužbe protiv ostalih pet muškaraca koji su uhapšeni tokom racije u baru odba ene su.

Istražno saslušanje sedam žrtava žurno je obavljeno zbog činjenice da nije bilo bezbedne kuće u okolini Pei i žrtve su morale da budu prebačene u Prištinu. Iako još nije potvrđeno, verovatno, ako ne i sve žrtve verovatno su dobrovoljno vraćene njihovim kućama u domovinu ili su nestale. Sudjenje tek treba da se održi.

Lukovi i ostali.

Dana 32. januara 2003, pet ljudi bilo je optuženo za višestruke krivična dela u vezi trgovine belim robljem. Svi su optuženi zbog »posredovanja u bavljenju prostitucijom« i zbog »falsifikovanja dokumenata«. Trojica od njih optužena su i za silovanje. Optužnica se bazira na izjavama četiri žene, dve iz Moldavije i dve iz Srbije, koje su navele da su okrivljeni bili umešani u kupovinu mnogih devojaka za oko 2,000 DM i da su te devojke prodavali za 4,000 DM. Grupa devojaka koje su radile za okrivljene, a jedna od žrtava je bila oko 34 ili 35 godina stara, bile su prinudjene da se prostitušu u hotelu Hercegovina. Uprkos ovom svedočenju, okrivljeni nisu bili ispitivani povodom optužbi da su se bavili kupovinom i prodajom lica, t. j. »ustanovljenjem robovskih uslova«.

Tokom istražnog saslušanja u Okružnom Sudu u Prištini žrtve su dale opsežna svedočenja u vezi njihovog silovanja kao na ina da budu prinudjene na rad, o velikom broju klijenata, cenama usluga i da su dvojica optuženika bili njihovi šefovi i da su uvalili novac. Jedna od žrtava je takodje opisala transakcije sa vojnicima ruskog KFOR-a radi prostitucije, uključujući i odvođenje devojaka u njihov logor. Ova žrtva takodje je svedočila da su je ova dvojica optuženika tukla. Dve žrtve su tvrdile da im je jedan od optuženih uzeo pasoše i lične karte. Ona je dalje tvrdila da su optuženi koristili drogu i da su drogu davali mnogim devojkaama. Jedna od žrtava u ovom predmetu izjavila je da je ona prvi put bila prodana kada je imala samo 34 godina. Mnoge druge devojke koje su bile prinudjene da se bave prostitucijom od strane ovih optuženika označene su imenima u njihovim svedočenjima.

Dve žrtve iz Moldovije dobrovoljno su vraćene u svoju zemlju nakon što su dale svedočenja na sudu. Za jednu od druge dve žrtve smatra se da je duševno bolesna. Jedna Srпкиnja pojavila se da svedoči na sudjenju uz jako obezbeđenje. Ona je dala doslednu izjavu protiv optuženika. Na nesreću, pošto nema smernica za sudove u vezi zaštite svedoka, ona je zamoljena da da svoju adresu i mesto zapošljenja (što je u skladu sa procedurom). Pored toga, u skladu sa procedurom, okrivljenima je dozvoljeno da je direktno ispituju.

II. Seksualna krivična dela

Od Septembra 2000, bilo je 39 okonanih sudjenja za seksualna krivična dela, u koje je bilo umešano 29 optuženika, i 38 optužnica u kojima je umešano 20 optuženika, koji, do 28. februara 2003 još nisu završeni. Ukupno, bilo je 37 optužnica za seksualne krivična dela, u koje je umešano 49 optuženika, a koji su se vodili u okružnim sudovima u proteklih 6 meseci (32 % od svih završenih predmeta). Slučajevi seksualnih krivičnih dela često se rade površno od strane sudova što pokazuje nepoštovanje ozbiljne prirode takvih slučajeva kako za navodnu žrtvu tako i za okrivljeno lice. Mnogi od problema u vodjenju slučajeva seksualnih krivičnih delaa koji su istaknuti u prošlom izveštaju i dalje su prisutni, a ti problemi su pojava usled činjenice da su u veštini ovih slučajeva i dalje umešane maloletne žrtve.

Zbog nestalosti i složene prirode ovih slučajeva, potreban je sveukupni pristup radi poboljšanja sudskih postupaka što zahteva obuku sudskog osoblja kao i razvoj psiho-socijalne podrške, zaštitnih mera i medicinskih-forenzičkih usluga koje bi pomogle sudovima da u

ovakvim slu ajevima donesu pravi ne presude. Do sada nije bilo prakti nih kurseva obuke za osoblje u sudovima, policiji ili socijalnoj službi u vezi seksualnih krivi nih dela, uklju uju i tu i ve e saose anje prema navodnim žrtvama. U proteklih šest meseci prose na kazna za slu ajeve seksualnog nasilja opala je sa tri godine na godinu dana. Ove kazne šalju poruku društvu i, naro ito žrtvama, u vezi s tim koliko ozbiljno pravosudni sistem uzima u obzir seksualni prekršaj.

(a) Ponašanje koje pokazuje sudsku diskriminaciju prema žrtvama u slu ajevima seksualnih krivi nih dela

U nekim slu ajevima sudski organi pokazali su diskriminacione stavove prema navodnim žrtvama seksualnog nasilja. Ovakva pristrasnost ilustrovana je primedbama na bazi predrasuda koje su sudije izrazili pre sudjenja u vezi valjanosti navoda žrtava, jasno neprikladnim ispitivanjem žrtava, i nepružanjem zaštite žrtvama u vezi nerelevantnih i ponižavaju ih komentara i pitanja od strane svedoka i branioca odbrane.

U jednom slu aju žrtva je izjavila da je bila tu ena i silovana od strane optuženika, sa kojim je išla, u njegovoj spava oj sobi. Tokom istrage, istražni sudija je snimio izjavu svedoka u kojoj se kaže da je on uo da navodna žrtva u ovom slu aju »nije baš ista zato što ona izlazi sa mnogo momaka«. Predsedavaju i sudija u ovom slu aju izjavio je LSMS-u pre sudjenja da *su ve ina slu ajeva silovanja izmišljena od strane žrtava, koje su ili tražile osvetu ili pokušavale da izvrše pritisak na optuženika da ih oženi. On je dodao da, uopšte uzev, žene bi trebalo više da paze kako ne bi dovele sebe u potencijalno opasne situacije.* Tokom sudjenja, predsedavaju i sudija nije intervenisao kada je jedan od svedoka verbalno maltretirao navodnu žrtvu direktno tvrde i da ona nije bila prava žena za optuženika i da je on nikada ne bi oženio. Okrivljeni je proglašen krivim za silovanje i osudjen na godinu dana zatvora.

U jednom drugom slu aju, maloletnica je navela da ju je okrivljeni (koji je bio oženjen) odveo u restoran sa prijateljima, pretio joj pištoljem i silovao je. Tokom sudjenja, predsedavaju i sudija je pitao žrtvu da li je znala zašto ju je odveo gore u sobu gde ju je navodno silovao. Ona je odgovorila da je okrivljeni želeo da je povredi. Predsedavaju i sudija je uzvratio, »Ne, ali zato što on to voli«. U odgovoru žrtva je izjavila, «Želela sam da sko im kroz prozor«. Predsedavaju i sudija je odgovorio u vezi prozora, «ništa ti se ne bi desilo, hotel nije tako visok«. *Pre sudjenja predsedavaju i sudija je izjavio LSMS-u da je on smatrao da je žrtva verovatno izmislila ovaj slu aj jer je on verovao da je ona tvrdila da je bila silovana tek pošto je otkrila da je on oženjen* (uprkos injenici da je u zapisnik ušlo svedo enje stranaka i svedoka u ovom slu aju da je žrtva znala da je okrivljeni oženjen u vreme događaja). Optuženi je osudjen za silovanje i kažnjen sa tri godine zatvora.

U jednom slu aju, maloletnica je navela da je bila prinudjena na seksualni odnos sa dva optuženika u njihovim kolima dok su putovali na jezero. Ona je tvrdila da je jedan optuženika imao nož. Dva branioca ispitivala su žrtvu, jedan je to radio glasnim i autoritarnim glasom, o igledno zastrašuju i žrtvu. Bez intervencije od strane sudskog ve a, drugi branilac postavio je jasno ponižavaju a pitanja žrtvi, kao, »u kojim položajima ste imali seks?«, a sli na pitanja i optuženiku, kao »da li je žrtva doživela orgazam?« i »da li je ona uživala«. U lekarskom izveštaju o pregledu žrtve ubrzo posle događaja piše da je bilo perforacije himena, tragova krvi, što je ukazivalo na nalaze da je seksualni in bio nasilan. Optuženi su osudjeni za silovanje i kažnjeni svaki sa pet godina zatvora.

Tokom sudjenja na kome je žrtva navela da ju je silovao njen verenik, sudski postupak je prekidan nekoliko puta zato što se predsedavaju i javljao na telefon, a tužilac je zahtevao da mu se kažu datumi sudjenja za druge slu ajeve. Ovakvo ponašanje nastavilo se tokom svedo enja žrtve, koja se od tada udala za optuženika, zbog okolnosti što je tadašnji verenik prinudio na seksualni odnos. Žrtva je jasno izjavila da ne želi da se optuženika (njen suprug) tuži. Na kraju saslušanja predsedavaju i sudija je otvoreno upitao, o igledno ironi no, da li je pošteno da zakon inkriminiše samo prinudni seksualni in sa ženskim osobama a ne i sa muškarcima. Optuženi je proglašen nevinim pošto je žrtva povukla optužbe.

(b) Advokati žrtve

Zabrinutost u vezi ponašanja sudskog osoblja i ostalih u esnika u ovim slu ajevima prema navodnim žrtvama ovakvih zlo ina još više je poja ana injenicom da, u ogromnoj ve ini monitorisanih slu ajeva, navodnu žrtvu nije zastupao advokat žrtve. Nedostatak advokata žrtava naro ito je upadljiv u slu ajevima gde je žrtva maloletnica. Pored toga, maloletnice se na sudu pojavljuju bez zakonskog staratelja i, uprkos tome, od njih se traži da svedo e. U nekoliko slu ajeva u kojima su advokati žrtve bili prisutni na sudskim postupcima oni su igrali pasivnu ulogu, što pokazuje da im je potrebno obu avanje da bi mogli da zastupaju žrtve u ovakvim slu ajevima.

ZKP SRJ daje pravo ošte enoj strani da ima zastupnika, koji može da bude prisutan na sudjenju, da u estvuje i postavlja pitanja optuženiku.³⁵ Medjutim, tokom sudjenja, praksa je da se žrtva isklju i da ne bi slušala svedo enje optuženika. Isklju ivanjem žrtve tokom svedo enja optuženika kada one nemaju pravnog zastupnika, žrtvama sud uskra uje pravo na u eš e u ovim slu ajevima. U mnogim slu ajevima, za vreme svedo enja žrtve iz sudnice se udaljavaju i lanovi porodice žrtve. lanovi porodice mogli bi dobrovoljno da daju svedo enje u datom slu aju i zbog toga se isklju uju. S druge strane, pošto slu ajevi u vezi seksualnog nasilja predstavljaju komplikovana pitanja kulture, stida i ugleda porodice, to lanovi porodice mogu ak imati i štetni uticaj na svedo enje žrtve. Iz tih razloga, sudije mogu zahtevati da lanovi porodice napuste sudnicu tokom svedo enja žrtve. Medjutim, ZKP SRJ propisuje da se isklju enje javnosti ne odnosi i na isklju enje zastupnika žrtve. U slu ajevima gde je žrtva maloletnica i ima samo podršku porodice, isklju enje lanova porodice u suprotnosti je sa ovom odredbom. Medjutim, advokati žrtve nemaju suprotnu ulogu u sudnici i time mogu obezbediti zaštitu najboljih interesa žrtve tokom celog postupka.

U jednom slu aju petnaestogodišnja žrtva navela je da ju je grupa mladi a silom odvukla u neki stan gde su je tri mladi a prinudili da sa svakim od njih radi felacio. Na slikama žrtve posle incidenta vide se modrice na njenim grudima kao posledica nasilja nad njom tokom incidenta. Uprkos degradiraju im i ponižavaju im aspektima slu aja, žrtva nije imala svog zastupnika koji bi intervenisao, osim svog oca, koji je bio udaljen iz sudnice tokom njenog svedo enja. Dok je ona svedo ila i sve vreme plakala, tri optuženika su sedela dovoljno blizu nje tako da su se mešali u njeno svedo enje i verbalno je zastrašivali, i kao posledica toga došlo je do tu e izmedju mladi a i žrtve. Tek posle nekog vremena totalnog haosa u sudnici sudsko ve e je umirilo optuženike. Otac se zatim vratio i svedo io da se od ovog incidenta žrtva le i zbog psiholoških problema. Tri optuženika su proglašeni krivim za pokušaj teškog silovanja, dva optuženika su bili stariji maloletnici i kažnjeni su sa jednom godinom zatvora a tre i je bio osuđen na vaspitno-popravne mere.

(c) Psiho-socijalna podrška i zaštita žrtve

Ovi slu ajevi takodje poja avaju zabrinutost u vezi raspoloživosti psiholoških usluga i zaštite za navodne žrtve seksualnog nasilja. Pored obaveze nadležnih organa da obezbede da žrtva dobije odgovaraju u lekarsku i psihološku pomo , i duševno stanje žrtve je bitno za sudski proces, budu i da svedo enje žrtve ini kriti ni deo dokaza u datom slu aju. Po teku em postupku zahteva se da žrtva da izjavu policiji, istražnom sudiji i na sudjenju. Bez obzira na verodostojnost izjave žrtve ovaj proces može ponovo dovesti do trauma ili jako oštetiti ugled navodne žrtve u njenoj zajednici. Psiho-socijalne usluge i zaštitne mere u nekim slu ajevima od klju ne su važnosti za žrtvu da izdrži ovaj proces.

U prvom slu aju koji je napred pomenut, posle navodnog silovanja žrtva je tvrdila da je rekla svojoj majci u vezi silovanja, i da je pokušala da izvrši samoubistvo piju i te nost za pranje i odvedena je u bolnicu. Tokom istražnog saslušanja, jedan od svedoka je tvrdio da su mu rekli da je otac žrtvu tukao metalnom šipkom i da je ona zato popila ovu te nost. Ni ovaj svedok, niti majka i otac žrtve uopšte nisu ispitivani da se razjasne ove okolnosti.

U jednom drugom slu aju u vezi navoda o višestrukom silovanju i ubistvu za koja su okrivljena dva lica, jedna od navodnih žrtava bila je petnaestogodišnja devoj ica. Dok je svedo ila maloletna žrtva je po ela da pokazuje znake duševne bolesti. Kao posledica toga, svedo enje žrtve bilo je veoma konfuzno i znatno je odstupalo od njenih ranijih izjava. U jednom trenutku, žrtva se smejala dok je svedo ila o navodnom silovanju od strane jednog od optuženika dok je bila u kolima sa prijateljicom koja se smejala a druga plakala. Ona je takodje optužila majku mrtve žrtve, svoje prijateljice, da je ubila svoju erku i zatim je tvrdila da je obavestila majku o smrti. Uprkos ovome, saslušanje ovog svedoka trajalo je duže nego što je bilo neophodno, i uz to se jedan profesionalni sudija smejaio dok je postavljao nevažna pitanja svedoku, što ga je o igledno zabavljalo. Ovu navodnu žrtvu na sudu nije pratio ni neki lan porodice niti pravni zastupnik.

U slu aju potencijalno ozbiljnih pitanja zaštite, koji je ranije pomenut u ovom izveštaju, šest devojaka (starosti od petnaest do devetnaest godina) maltretirala je grupa muškaraca koji su bili lanovi vojne policije OVK (PU). Dve devojke su navele da su neki iz grupe pokušali da ih siluju. One su navele da ako bi prijavile incident bile bi ubijene. Iako prema izjavama policije devojke nisu bile voljne u po etku da daju izjave zbog straha za svoju bezbednost, one su to kona no ipak uradile. Uprkos injenici što je medjunarodni tužilac zahtevao trenutni pritvor osumnji enih dana 36 Novembra 2000, delimi no da se zaštite devojke, medjunarodni sudija nije preduzeo mere u ovom slu aju. Teške okolnosti ovog slu aja i strah devojaka (žrtava i svedoka) za njihovu bezbednost ini se da sudija uopšte nije uzeo u obzir.³⁶

³ *Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve krivi nog dela i zloupotrebe ovlaš enja*, Rezolucija Generalne Skupštine (29. novembar 3985).

² Id.

³ lan 59 (3) (2) ZKP SRJ

⁴ *Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve krivi nog dela i zloupotrebe ovlaš enja*, stav 5 (d).

⁵ Videti *Dorson protiv Holandije*, (3996.), 22 ECHR 330

⁶ lan 74 KZK, lan 38, 39 KZK, lan 46 KZK, l. 253 KZ SRJ, l. 355 KZ SRJ. Ostali prekršaji povezani sa trgovinom belim robljem obuhvataju "nezakonito prelaženje državne granice" i ostali (l. 249 (2) KZ SRJ) i "omogu avanje da neko uživa opojne droge" (l. 246 KZ SRJ).

⁷ l. 397 KZK, l. 22 KZ SRJ, l. 396 KZK, l. 24 KZ SRJ

⁸ *UNMIK-ova Uredba 2003/4* možda obradjuje ovaj problem, delimi no, jer ona omogu ava eventualnu odbranu žrtava od gonjenja za prostituciju, pošto ona kaže: "lice nije krivi no odgovorno za prostituciju ili nezakonit ulazak, prisustvo ili rad na Kosovu ako to lice pruži dokaze na osnovu kojih se može racionalno verovati da su on ili ona bili žrtve trgovine belim robljem"

⁹ Na primer, UNMIK tek treba da odredi koordinatora za pomoć žrtvama, što se zahteva u Uredbi

³⁰ Policija je već ustanovila Jedinice za istraživanje trgovine belim robljem i prostitucije u sva pet regiona radi istraživanja ovakvih slučajeva

³³ LSMS je monitorisao slušajevu u kojima nije bilo sudskih prevodioca za prevodjenje sa ruskog na engleski (ili čak sa ruskog na albanski). Ovo je prouzrokovalo probleme u sudskim istragama u slučajevima u Peškim i i čak dovelo do toga da je predsednik okružnog suda izjavio da se izjave žrtava ne mogu prihvatiti na sudu zbog tog razloga

³² Tokom istražnog saslušanja, jedna druga strankinja svedočila je da se zaljubila u okrivljenog i da je on nije povredio niti prinudio na prostituciju. Međutim, ona je takodje izjavila da je videla da okrivljeni tu i druge žene. Ovo svedočjenje nije pročitano na sudjenju niti je ovaj svedok pozvan na sudjenje

³³ LSMS je zapazio da nije bilo branioca tokom istražnog saslušanja ove žrtve. Ako se žrtva ne bi pojavila na sudjenju da da svedočinstvo pred sudom, onda bi se činilo da je povredjeno pravo optuženika da ispituju svedoke protiv njih po čl. 6 ECHR i čl. 34 ICCPR. Videti deo (a) u vezi rasprave o ovom problemu u ovim slučajevima

³⁴ Slučaj protiv *Canhasi-ja* takodje može da pokrene ozbiljne brige u vezi prava optuženika, pošto u vreme kada su žrtve dale izjave pred istražnim sudijom on je bio u pritvoru i nije ga predstavljao branilac

³⁵ čl. 59 (3) ZKP SRJ

³⁶ Navodno, neke devojke su u međuvremenu bile zastrašivane

DEO 7: ŽRTVE NASILJA U PORODICI

Uvod

Medjunarodni standardi o pravima žrtava zločina zahtevaju da država obezbedi odgovarajuću pomoć ovim žrtvama tokom celog pravnog postupka. Takva pomoć treba da obuhvata neophodnu materijalnu, medicinsku, psihološku i socijalnu pomoć, uključujući i pružanje informacija žrtvama u vezi raspoloživosti zdravstvenih i socijalnih usluga i obezbedjenja pristupa tim uslugama.³ Da bi se ovo garantovalo policiji, pravosudju, zdravstvenim i socijalnim službama potrebno je obezbediti odgovarajuću obuku kako bi imali oslanjanje za potrebe žrtava, kao i uputstva kako da se pruži brza i prava pomoć.² Ovi standardi dalje zahtevaju da se posebna pažnja posveti izvesnim kategorijama žrtava, uključujući one koji mogu biti meta diskriminacije usled pola, porodičnog statusa, rođenja ili starosti.

Štaviše, postoji više posebnih medjunarodnih standarda za ljudska prava u vezi diskriminacije žena i prava deteta koji obavezuju UNMIK da preduzme opširnije mere kada su žrtve krivim ponašanjem lica iz ovih kategorija. Oni dalje obavezuju nadležne organe da preduzmu odgovarajuće mere da obezbede da se nasilje nad ženama rešava na nediskriminacioni način i da deca budu zaštićena od nasilja.

Pošto LSMS prvenstveno monitoriše okružne sudove, gde su obradjeni samo neki slučajevi u okviru porodice, to zna i da incidenti nasilja u okviru porodice u svim sudovima nisu sveobuhvatno razmatrani. Međutim, predmeti koji su pomenuti u ovom delu, kao i drugi koji su monitorisani ali nisu razmatrani, podstakli su zabrinutost kojoj je potrebno posvetiti pažnju.

Ishod slučajeva koje je monitorisao LSMS je da su žrtve nasilja u okviru porodice, kako žene tako i deca, ostavljeni bez pravnog leka ili zaštite, s tim da krivim ponašanje protiv njih ostaje ili potpuno nekažnjeno ili nije adekvatno kažnjeno. Sledstveno tome, žrtve se često stavljaju u položaj kada moraju da se vrate kućama u kojima se krivim ponašanje i dalje nastavlja prema njima. Poštena sudska reakcija na ove slučajeve zahteva hitno ustanovljenje socijalne službe i mehanizama podrške da se obezbedi zaštita prava žrtava, kao i izgradnja struktura za smeštaj žena gde bi se one smestile u slučaju raspada porodice. Čini se da je jedan od najtežih problema u vezi ovih slučajeva u ovom trenutku neadekvatan rad državne službe koja bi navodno trebalo da obezbedi pomoć u slučajevima nasilja u okviru porodice, a to su Centri za socijalni rad u okviru Odeljenja za zdravstvenu i socijalnu zaštitu.

I. Nasilje prema Ženama u Kućama

Medjunarodni standardi u vezi polne diskriminacije priznaju da je *de jure* jednakost nedovoljna da bi zaštitila prava žena i da je neophodno da se modifikuje socijalna praksa i socijalne predrasude da bi se ostvarila jednakost žena sa muškarcima, socijalne i kulturne šeme ponašanja muškaraca i žena, sa ciljem da se eliminišu predrasude, običaji i sva ostala praksa koja se bazira na ideji podređenosti ili nadređenosti bilo kog od polova ili na stereotipnim ulogama muškaraca i žena. Kao i u slučajevima silovanja, slučajevi nasilja u okviru porodice predstavljaju posebne teškoće za sudove zbog toga što su ovde umešana pitanja kulture, običaja i tradicionalnih konceptata o ulozima polova u porodici.

U svim zajednicama, uobičajena praksa i kulturne vrednosti igraju značajnu ulogu za način na koji sudovi, policija i socijalne službe shvataju i tretiraju slučajeve nasilja u okviru porodice.

Kao posledica toga, širenje svesti i inicijative u vezi obu avanja od suštinske su važnosti za rešavanje kulturnih i običajnih shvatanja koji utiču na stvaranje da shvate nasilje nad ženama u porodici i, naročito, zloupotrebu dece koja nije krivično gonjena.

(a) Zakon i tuženje

Za razliku od slučajeva seksualnog nasilja koje je opisano u poslednjem delu, u ove slučajeve je umešano krivično ponašanje u okviru porodice. Usled komplikovane kombinacije mnogih faktora, uključujući i tradicionalne predrasude prema ženama, nasilje u porodici često se ne shvata kao krivično delo, mada bi ista dela među strancima svakako činila krivično prekršaj. Postoje tri manifestacije ovog problema. Prvo, zakon može da ne inkriminiše dela između članova porodice, na primer, važe i zakon ne inkriminiše silovanje od strane braćnog partnera. Drugo, zakon može da ne inkriminiše na adekvatan način takva dela. Treće, policija, tužioci, i sudovi mogu da ne terete takva dela po zakonu, ili mogu da tretiraju takve slučajeve na drugačiji način zato što se odnose na nasilje u okviru porodice.

Neadekvatnosti u domaćem zakonu, kao što je nedostatak pravnih mehanizama za zaštitu žrtava od nasilja, identifikovala je i na njihovom rešavanju radi radna grupa za reviziju zakonodavstva.³

Usled činjenice da važe i zakon neadekvatno rešava ovo pitanje teško je da se identifikuju slučajevi namernog nedovoljnog teretjenja takvih krivičnih dela. Međutim, u jednom slučaju, Decembra 2000, muž je priznao pred policijom da je, u pijanom stanju, uhvatio svoju ženu za kosu i izbacio je iz kuće gde ju je ubo u predelu struka nožem na sklapanje. On je priznao da je pomislio da je njegova žena bila mrtva i vratio se u kuću. Sledećeg dana dobrovoljno je otišao u UNMIK policiju da prijavi incident. Predmet je premešten iz okružnog u opštinski sud, jer je javni tužilac okružnog suda odbio da optuži muža za pokušaj ubistva. Javni tužilac opštinskog suda je, krajem Februara 2003, zahtevao istragu na bazi optužbe za »ugrožavanje bezbednosti«. Činilo se da bi, najmanje, trebalo da se pokrene optužba »drugog stepena« za laku telesnu povredu uz korišćenje oružja, za šta je potrebno javno utuženje, ili bi »teška telesna povreda« bila prikladnija u ovakvom slučaju.

U slučajevima koje je monitorisao LSMS, prvenstveni problem nije klasifikacija krivičnih dela već to što sudovi i policija nisu bili u mogućnosti da reše višestruke aspekte nasilja u okviru porodice. Nedostatak rada socijalnih službi ima jako negativne posledice na mogućnost sudova i policije da efektivno i na odgovarajući način istraže, gone i osude izvršioce nasilja u okviru porodice.

(b) Slučajevi

U slučajevima porodičnog nasilja, žene se suočavaju sa izuzetno teškim izborom da rasture klasu definisanu porodičnu jedinicu ili da nastave da žive sa nasiljem. Zbog porodičnih ili pritisaka zajednice, kao i nesigurnosti, žene su prinudjene ili da ostanu pri svojim izjavama ili da odustanu od optužbi. Pošto nema posebnog programa za zapošljavanje ovih žena, a nema ni socijalne pomoći i smeštaja, žene koje požele da napuste svoje muževe normalno je da oklevaju. Postoji vrlo malo skloništa za žene i decu koja su izložena porodičnom nasilju.

Kao posledica nedostatka rada socijalne službe sudovi i policija su igrali neodgovarajuće uloge u ovim slučajevima. KPS i međunarodni policajci, kao i sudije posredovali su u slučajevima porodičnog nasilja, bilo olakšavajući situaciju ili mireći stranke, ili su opominjali

muževе da e njihove žene ostati pri svojim izjavama. Uloga sudija i policije u radu na ovim pitanjima mora biti jasno definisana. Ni u jednom od monitorisanih slu ajeva žrtve nisu imale zastupnika koji bi štitio njihove interese.

Sud za prekršaje

Opštinski Sud za Prekršaje u Pe i teretio je muža za prekršaj tu e svoje žene. Na sudjenju, žena je jedva mogla da hoda u sudnici a njeno lice i ruke bile su pune modrica kao posledica incidenta. U vezi incidenta se kaže da je muž stigao ku i u sitne sate u zoru pijan, tukao svoju ženu i pretio joj nožem što je probudilo njihovo etvoro dece (bliznakinje od dve godine i jedno dete šest a drugo devet godina starosti). Muž je ošamario devetogodišnju erku po ustima i poslao je u kupatilo a ona je bila tako uplašena da je pomokрила svoje ga ice. Posle ovoga, on je izbacio ženu iz ku e vuku i je za kosu. Muž je zatim vozio ženu okolo kolima velikom brzinom i onda je izbacio iz kola i pretio da e je zgaziti. Žena je ostala napolje cele no i bez ode e sve do jutra kada se vratila ku i.

Muž je priznao da je tukao ženu ali je porekao da ju je tukao u kolima. U svojoj odbrani on je naveo da se ona upustila u vanbra nu vezu dok su radili u Nema koj.⁴ Žena je u nekoliko prilika izjavila da ona više ne može da živi sa svojim mužem i da su oni imali »problema« u poslednjih deset godina. Žena je tražila da se stara o deci, ali je rekla da joj je potrebno mesto gde bi živela i pomo da to izvede. U vreme sudjenja, etvoro dece je živelo sa njenim mužem. Sudija je ustanovio da je muž kriv i kaznio ga sa 30 dana zatvora, uprkos tome što je izrazio zabrinutost za dobrobit dece budu i da su ona živela sa ocem. Nisu preduzete nikakve dodatne mere da se ovo pitanje reši. LSMS je zapazio da je radnik KPS-a koji je bio uklju en u slu aj nastojao da olakša situaciju i da pomiri ženu i muža.

Na uloženu žalbu Viši sud za prekršaje preina io je kaznu u nov anu kaznu od 400DM (ili 33 dana zatvora u slu aju nepla anja) na bazi toga što je okrivljeni, muž, živeo sa žrtvom, svojom ženom i da su imali etvoro dece i da je sudskim spisima bilo zapisano da su se oni zaista pomirili. U svojoj žalbi okrivljeni je tvrdio da je vratio svoju ženu i da ne e ponoviti prekršaj. Što se ti e ženinog svedo enja na sudu u kome je tvrdila da više nije želela da živi sa svojim mužem i da je bila zabrinuta u vezi s tim gde e ona i njena deca živeti ini se da sud za žalbe nije bio upoznat sa tim ili da to uopšte nije uzeo u obzir. Dva meseca posle ove odluke žena je prijavila policiji da ju je muž ponovo tukao u pijanom stanju i da joj je slomio ruku. Lekarski izveštaj je potvrdio tešku povredu žene. Muž je opet bio tere en po zakonu o prekršajima i kažnjen sa etrdeset dana zatvora. Žena je pred policijom izrazila želju da se razvede.

Opštinski sud

U jednom slu aju u Prizrenu žena je navela da ju je muž više puta maltretirao i da je tukao njihovo troje dece kaišem (od tri, šest i osam godina). Prvo hapšenje muža desilo se 33 Jula 2000 g. etiri dana posle incidenta u kome je tukao svoju ženu do besvesti, a svoju decu tukao kaišem tako da im je svuda po telu ostavio modrice. Muž je bio tere en za nanošenje »lakih telesnih povreda«, ali su optužbe povu ene zato što je sudija »opomenuo« supruga. O igledno je bilo da je žena tražila da njen muž bude oslobođen.

Dana 23 Oktobra 2000 žena je prijavila policiji da ju je u sred no i njen muž nožem prisilio da gola napusti njihovu ku u i pretio da e je ubiti. Ona je takodje izjavila da se ovakva vrsta zloupotrebe dešavala tokom poslednjih deset godina njihovog braka. Muž je ponovo uhapšen

zbog napada na svoju ženu. Dana 33 Oktobra 2000 žena je otišla u policiju i tvrdila da je oprostila svom mužu i tražila da ga oslobode iz pritvora. Istog tog dana muža je saslušao istražni sudija. On je priznao da je tukao svoju ženu i da je prisilio da napusti stan. On je dalje objasnio da je kaznio svoju ženu zato što je na ulici razgovarala sa drugim muškarcima. Nije bilo naloga za istražni pritvor.

Prema navodima policije, žena je povukla optužbe zbog pritiska svoje porodice, uključujući i njenog brata koji joj je rekao da treba da sluša svog muža i da ne napušta kuću niti da govori sa drugim muškarcima na ulici. Navodno, otac žrtve podržao je stav da žrtva treba da povuče optužbe i navodno rođak njenog muža joj je pretio.

Dana 3 Decembra 2000 muž je proglašen krivim za »ugrožavanje bezbednosti« i kažnjen od strane opštinskog suda na osam meseci zatvora uz uslovni otpust. U presudi ovog suda ne pominju se ranije optužbe protiv muža kada je bio opomenut.

Okružni sud

U jednom slučaju u okružnom sudu u Pei umešan je brat koji je optužen za pokušaj ubistva svoje sestre pošto joj je sa velike blizine pucao u vrat-rame. Motiv napada, za koji je posvedeo i brat, bila je činjenica što se ona nije udala za njenog verenika, već se udala za drugog mladića. On je tvrdio da je delo koje je preduzeo protiv svoje sestre bilo njegovo pravo po njihovim običajima.

Sestra-žrtva bila je obaveštena da ne mora da svedoči po zakonu, ali se ona složila da svedoči. Međutim, ona nije mogla da govori tako da je sudija pročitao njeno svedočenje iz zapisnika sa istražnog saslušanja. Ona je tvrdila da nije želela da sud kazni njenog brata. U lekarskom izveštaju se tvrdilo da su povrede njenog ramena trajne prirode i da ne može da koristi svoju ruku.

Jedina druga osoba koja je svedočila bio je njen muž, koji je bio žrtva u slučaju koji je povezan sa ovim i koji je sudjen u istom sudu. U ovom posebnom incidentu, navodni verenik devojke i njegova braća bili su optuženi za nanošenje teških telesnih povreda i neovlašćeno posedovanje oružja pošto su teško pretukli mladog muža. Kao posledica ovog incidenta muž je proveo oko meseca dana u bolnici. Tokom ovog postupka, predsedavajući sudija je zatražio od muža otvoreno na sudu da se pomiri sa okrivljenim. Kao posledica toga, okrivljeni su bili osudjeni samo za nanošenje lakih telesnih povreda a neki za neovlašćeno posedovanje oružja, ali su dobili samo uslovne kazne.

Brat koji je upucao svoju sestru u slučaju povezanom sa ovim proglašen je krivim za nanošenje teških telesnih povreda i kažnjen sa šest godina zatvora (uključujući i vreme u istražnom pritvoru). On je bio oslobođen do rešenja žalbe. LSMS je bio obavešten da je predsednik suda izjavio da je ovaj slučaj tako presudjen zato što je to bilo porodično pitanje i da su se tužilac i branilac složili u vezi kazne pre sudjenja.

II. Potreba da se Maloletne Žrtve Zaštite od Porodičnog Nasilja

U veći broj monitorisanih slučajeva u vezi nasilja u porodici uključeno je nasilje protiv dece. UNMIK ima obavezu da preduzme sve odgovarajuće mere da zaštiti decu od svih oblika fizičkog i duševnog nasilja, povrede ili zloupotrebe, nemara, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu.⁵ Nadležni organi kao što je UNMIK imaju obavezu da

najve i prioritet daju dobrobiti porodice i dece.⁶ U slu ajevima gde nema porodi nog gnezda ili gde najbolji interesi deteta pokazuju da dete ne bi trebalo da ostane u toj sredini, nadležni organi treba da obezbede alternativnu negu za decu.

Kao i kod slu ajeva seksualnog nasilja, upadljiv je nedostatak advokata žrtava i zaštite žrtava u slu ajevima porodi nog nasilja koje je monitorisao LSMS. Iako se po ZKP SRJ dozvoljava u eš e Starateljskog organa u okviru Službe za Socijalni Rad (SSR) (u sastavu Odeljenja za zdravstvenu i socijalnu zaštitu) u slu ajevima protiv maloletnika, sudije su polemislali sa LSMS da u slu ajevima porodi nog nasilja nije potrebno da se uklju uje SSR. Ovo uprkos tome što je po *Zakonu o braku i porodi nim odnosima*, Nadzorni organ ustanova koja je odgovorna za zaštitu dece (»da nadzire o inska prava«) i za slu ajeve u vezi pritvora dece.

ini se da ovo nije redovni proces po kome bi sudije i javni tužiocci obaveštavali SSR u vezi ovakvih slu ajeva.

U SSR pod upravom UN nema dovoljno osoblja, stru nog znanja i sredstava da se ispune pravne obaveze u vezi dece. Ve ina budžeta i vremena u kancelarijama SSR potroši se na pružanje programa socijalne pomo i. Uprkos ovome, ove kancelarije zakonski su obavezne da obezbede zaštitu dece. U slu ajevima u kojima je umešana SSR, ona je pokazala nedostatak stru nog znanja što je pokazalo da je potrebno organizovati kurseve obuke ili ak izvršiti znatne reforme. Delotvornost SSR i nedostatak agencija za podršku žrtava još više otežavaju propuste od strane sudova i policije da na adekvatni na in i sa potrebnom hitnoš u rešavaju ove slu ajeve. Jasno je da se slu ajevi zloupotrebe dece retko kada gone. Trenutno, nema administrativnih alternativa za decu koja su bez porodice, ili koja su izložena zloupotrebama od strane svoje porodice.

(a) Neuspeh da se SSR uklju i u ovakve slu ajeve

U Okružnom sudu u Mitrovici saslušan je slu aj protiv optuženika, starog devetnaest godina, zbog nezakonitih seksualnih odnosa sa maloletnicom i pokušaja ubistva. U slu aj je umešana devoj ica od 33,5 godina, koja je navela da ju je okrivljeni primorao da se uda za njega prete i da e ubiti njenu bra u. Iako se porodice dveju strana u po etku nisu slagale sa ovim odnosom, oni su se na kraju pomirili i odnos je priznat kao tradicionalni brak, uprkos injenice da je devoj ica po zakonu bila maloletna da bi dala pristanak. Devoj ica je neko vreme živela sa okrivljenim, ali se više puta vra ala svojoj ku i.

Majka devoj ice je svedo ila da su i ona i ostali lanovi porodice tukli devoj icu da bi je prinudili da se vrati optuženiku jer je ona sada bila »udata«. Okrivljeni je potvrdio da je video porodicu devoj ice kako je tu e i da je pokušao da interveniše da je odbrani. Majka je takodje svedo ila da se devoj ica vratila svojoj porodici zato što ju je okrivljeni tukao i ponekad je zaklju avao u ku u. Sestra optuženika je svedo ila, uprkos tome što je imala pravo da ne svedo i, da je jednom videla kako optuženika udara devoj icu kada je ona izašla iz ku e bez njegove dozvole. Porodica devoj ice kona no je odlu ila da je ne prinudjuje da se vrati optuženiku. Na kraju, svadja izmedju porodica dovela je do toga da optuženika ubode majku devoj ice sedam puta. Okrivljeni je tvrdio da je delo u injeno u samoodbrani pošto ga je majka devoj ice napala sekirom.

Sudu je dostavljen izveštaj sa neuro-psihijatrijske klinike u vezi devoj ice u kome se tvrdi da je ona u depresivnom stanju. Tokom sudskog potupka devojku nije zastupao advokat žrtve. Uprkos injenici da je bilo dokaza, svedo enje njene majke, da je ova trinaestogodišnja devoj ica bila predmet zloupotrebe njene porodice (jednim delom da je prinude da se vrati

njenom nasilnom »mužu«), sud nije pozvao SSR da se uključi u ovaj slučaj. činjenica da je devojica bila žrtva kontinuirane zloupotrebe i da verovatno i njen dom više nije bio odgovarajuće mesto za nju, nije uzeta u obzir ni od jedne strane, uključujući i sud. Okrivljeni je proglašen krivim za oba krivična dela i kažnjen sa dve godine i devet meseci zatvora.

(b) Zakonske obaveze SSR i potreba za obukom i reformom

U jednom slučaju u Gnjilanu umešana su višestruka navodna dela incesta od strane 23-godišnjeg brata sa njegove tri sestre od 33, 34 i 37 godina. Sve tri sestre prijavile su policiji da su bile žrtve incesta uključujući i tu maženje, oralni seks i klasični seksualni odnos 32 Oktobra 2000. Osumnjičeni brat pritvoren je 33 Oktobra 2000 na osam dana, kada je oslobođen iz pritvora i dozvoljeno mu je da se vrati kući i gde su živele navodne žrtve.

Tokom prvog istražnog saslušanja, dve najmladje sestre izmenile su izjave koje su dale policiji. Dve devojice su izjavile pred istražnim sudijom da je brat ranije pokušavao da ih miluje, ali da nije bilo seksualnog odnosa. One su dalje tvrdile da su dale lažne izjave protiv njega zato što ih je tukao i da su zbog toga želele da odu iz kuće. Istražni sudija nije razjasnio razloge njihovih ranijih nedoslednih izjava koje su dale policiji. Najstarija sestra, koja je navodno izjavila pred policijom da je bila izložena incestu od strane svog brata, prvi put nije ni bila pozvana od strane istražnog sudije da svedoči. Ona je kasnije pred sudijom dala sličnu izjavu kao i njene sestre.

Dana 39 Oktobra 2000 tužilac je vratio predmet istražnom sudiji radi dalje istrage, naročito, da se saslušaju radnice KPS koje su intervjuisale devojice i njihovog brata. Jedna radnica KPS svedočila je da su tri devojice izjavile pred njom da ih je brat seksualno napadao i da su imali seksualni odnos. Istražni sudija nije se raspitivao zašto su tri devojice promenile svoje iskaze. Druga radnica KPS, koja je ispitivala optuženika, svedočila je da je brat priznao da je seksualno zloupotrebio sve tri sestre.

U svojoj izjavi pred istražnim sudijom brat je poricao da je imao seksualni odnos sa bilo kojom od svojih sestara i naveo da su one izmislile priču zato što ih je on tukao, što su one izlazile na ulicu da prose novac. Prema izjavama policije otac je u to vreme bio pod policijskom istragom zbog krađe, prinude tri žene da krađu i prose novac (»povreda porodničnih obaveza«).

Uprkos ovim okolnostima, istražni sudija nije službeno uključio Nadzorni Organ SSR, niti je dao nalog za lekarsku ili psihološku ocenu osumnjičenog brata ili navodnih žrtava.

SSR iz Gnjilana obavestila je LSMS da je bila uključena u ovaj slučaj od 23 Oktobra 2000. Oni su izjavili da su nezvanično nadgledali situaciju u kući, ali su tvrdili da im je bio potreban zvanični zahtev od suda ili tužioca da bi preduzeli zvanične mere, uprkos prava i obaveza koja imaju po domaćem zakonu.

Dana 23 Februara 2003 zakazano je sudjenje i na sudu su se pojavili brat, okrivljeni, i najstarija sestra. Slučaj je odložen jer se mladje sestre nisu pojavile. Saslušanje je sazvano u maloj kancelariji sudije. Iako se činilo da sudija preduzima mere da pažljivo radi na slučaju, situacija se najstarijoj sestri činila neprilicom, jer je ona sedela odmah preko puta svog brata, koji ju je navodno seksualno zloupotrebjavao.

U tome vreme vodili su se neki nezvani ni razgovori. Pojavio se otac kao i predstavnicica iz SSR. Otac je tvrdio da nije znao gde su se nalazile mladje erke, pošto su otišle od ku e no ranije i upitao sudiju zašto su ga zvali na sudjenje. Otac je ostao zvani ni zakonski predstavnik ovih dveju devoj ica.

Pošto je otac otišao, predstavnicica iz SSR razmatrala je ovaj slu aj sa sudijom tvrde i da, u stvari, ona misli da se devoj ice ne e pojaviti na sudu osim ako ih na to ne prinudi otac, ili tuku i ih ili prete i da e ih tu i. Predstavnicica je dalje izjavila pred sudijom da ona misli da dve devoj ice nisu bile pouzdane i da se »nisu ponašale pristojno«. Predstavnicica iz kancelarije SSR ranije je rekla LSMS da su oni smatrali da devoj ice »uopšte nisu bile dobre«.⁷

Sudija je onda upitao predstavnicu SSR za njeno mišljenje o ocu devoj ica. Ona je kratko izjavila da je otac insistirao pred njom da devoj ice treba same da se izdržavaju. Ali, ona je takodje izjavila da se otac pristojno ponašao prema njoj, predstavnicici. Proizašlo je da je predstavnicica slabo razumevala svoju ulogu i svoje zakonske obaveze. Uopšte nije bilo znakova da je predstavnicica smatrala da je šema ponašanja devojaka verovatno bila posledica neodgovaraju e ku ne atmosfere.

Tri devoj ice se nisu pojavile na sudu na slede em sudjenju.

(c) Obi ajna zloupotreba i koordinacija izmedju policije, sudova i SSR

U jednom slu aju umešan je otac koji je osumnji en za obi ajnu zloupotrebu njegovo etvoro dece (starosti šest, devet, jedanaest i trinaest godina). Nedavno, erke od šest i devet godina KFOR je pokupio na ulici u 4:00 sata posle pono i na ulici. Devoj ice su morale da lutaju okolo ulicama zato što ih njihov otac nije pustio u ku u (nešto ranije te ve eri). Policijski dosije je pokazao da je otac kontinuirano zloupotrebljavao svoju decu i verovatno seksualno zloupotrebljavao najstariju erku i da je imao jednu prijavu još od 26 Decembra 3999.

Radnice KPS bile su prisutne kada je otac izjavio da je želeo da ubije svoje erke sekirom i da ih nije želeo.⁸ Prema izjavama policije UNMIK-a deca su bila *33 puta* pokupljena na ulici u prošloj godini. Navodno, rodjaci i susedi plaše se od oca da daju informacije policiji ili da uvaju decu. Kao posledica toga, prema re ima policije deca provedu ve inu vremena na ulici i bez ikakve higijene. Uprkos raznim policijskim izveštajima UNMIK policije tokom dužeg vremenskog perioda o zloupotrebi ove dece, policija UNMIK-a je tek nedavno sakupila kompletan predmet o ovom slu aju i predala ga sudu.

Predsednik Opštinskog Suda izjavio je LSMS-u da je sud stupio u kontakt sa SSR, ali da je Služba odbila da radi na ovom slu aju zato što je osumnji eni otac pretio radnicima Službe da ne preduzimaju mere u vezi staranja o njegovoj deci. Postoji beleška u predmetu u kojoj se kaže da je direktor SSR odbio da radi na ovom slu aju pošto se on i njegovi kolege »plaše, jer otac remeti naš rad a mi nismo zašti eni od policije«.

34 Februara 2003 otac je potpisao dokument po kome se složio da prenese odgovornost za decu na SSR. Iako je policija tvrdila da su oni poslali predmet kancelariji javnog tužioca u Opštinskom sudu radi pokretanja postupka pre oko mesec dana, javni tužilac je tvrdio da on još nije primio predmet. U ovom slu aju nije pokrenut krivi ni postupak. UNMIK policija trenutno ispituje oca zbog ubistva majke ove dece pre dve godine tokom njene trudno e.

UNMIK policija je nedavno izjavila da oni nalaze alarmantan broj mrtvih novorodjenih beba. U Mitrovici, policija je izjavila LSMS-u da su našli tri ovakve bebe u roku od samo par nedelja. Iako je nemoguće da se pretpostave razlozi ovakve pojave, jasno je da u ovom trenutku na Kosovu ne radi sistem za staranje o porodici, uključujući i tu stručnu psihosocijalnu pomoć kao i odgovarajuću politiku zapošljavanja-socijalne pomoći i za žene. Narodito, Nema posebnih programa za neudate majke, uključujući i tu i odgovarajuće ustanove za njihov smeštaj. Štaviše, ne postoje alternativna rešenja za smeštaj dece, kao što je sistem usvajanja ili staranja o deci. Ovaj nedostatak ovakvih službi jedan je od razloga za visoki procenat navodnog seksualnog i ostalog nasilja povezanog sa seksom u sudovima.

³ Id. U 34 i 35

² Id. u stavu 36

³ U veini sluajeva, međjutim, krivini zakon inkriminiše podvuna dela nasilja, ali neadekvatno. Na primer, za optužbu lake telesne povrede »prvog stepena« potrebna je privatna tužba. U takvim sluajevima gde postoji laka telesna povreda, neki okrivljeni se gone za teško »ugrožavanje bezbednosti« po KZK što je prekršaj u nadležnosti opštinskog suda. Međjutim, mnogi sluajevi u okviru porodice sude se u opštinskim sudovima za prekršaje, gde nije umešan javni tužilac, uloga kojom se dalje štiti interes žrtve, i gde su predviđene kazne do samo šest meseci zatvora. Pozitivan aspekt postupka u sudu za prekršaje, u svetlu više puta ponovljenog nasilja u porodici, je u tome što nije potrebno sudsko istraživanje, time se omoguava trenutno gonjenje

⁴ U ovom sluaju postoje indicije da je muž okrivljene imao psiholoških problema

⁵ l. 36 *Konvencije o pravima deteta*

⁶ l. 3 *Deklaracije o socijalnim i pravnim principima u vezi zaštite i dobrobiti dece, uz poseban osvrt na smeštaj u starateljskim porodicama i usvajanju na nacionalnom i medjunarodnom nivou*, rezolucija Generalne Skupštine 43-85 (3986)

⁷ OEBS je obavešten da su medjunarodni konsultant sa SSR i policijom redovno poseivali porodicu. Oni su bili obavešteni da se brat oigledno iselio iz kuće

⁸ Postoje indicije da je otac patio od neke duševne bolesti

DEO 8: RATNI I ETNI KI MOTIVISANI ZLO INI NEPRISTRASNOST SUDOVA

Uvod

Dana 2 Septembra 2000 etnaest zatvorenika pobeglo je iz zatvora u Mitrovici.³ Svi zatvorenici bili su Kosovski Srbi i bili su optuženi ili pod istragom za ratne ili etni ki motivisane zlo ine. Ovo je usledilo posle prethodnog bekstva sedmorice zatvorenika, od koji su svi bili optuženi za ratne ili etni ki motivisane zlo ine nad žrtvama Kosovskim Albancima. Septembarsko bekstvo izazvalo je javnu osudu, naro ito od strane predsednika Okružnog suda u Prizrenu koji je pretio da e sazvati štrajk. Petorica begunaca upravo su bili optuženi od strane Okružnog Suda u Prizrenu za ratne zlo ine – a samo dvojica su ostala u pritvoru ekaju i sudjenje. Predsednik suda izjavio je midijima da, »mi (sud) imamo mnogo svedoka i materijalnih dokaza i da bi okrivljeni zato trebalo da prihvate stvari«. Nadležnost nad zatvorom u Mitrovici sada je preneti sa policije UNMIK-a na Zatvorsku upravu UN i razume se da su uspostavljene nove sigurnosne mere. Dana 26 Februara 2003 *Dejan Slavi* , Kosovski Srbin koji je optužen za ratne zlo ine, takodje je pobegao iz pritvora pošto je bio preba en u bolnicu.

Posle izdavanja *UNMIK-ove Uredbe 2003/3 o Zabrani sudjenja u odsustvu za teška kršenja medjunarodnog humanitarnog prava*, sudovi više nisu imali ovlaš enja da vode sudjenja *in absentia* (u odsustvu) za ratne zlo ine i druge srodne prekršaje. Posledica toga na po etku 2003 g. u pritvoru je ostalo samo još šest pritvorenika koji su ekali sudjenja za ratne zlo ine, za jednog od njih sudjenje je ve bilo po elo. Bilo je još dva optuženika za genocid. Uprkos ovako ograni enom broju, problemi sa ograni enim sredstvima i zabrinutost u vezi bezbednosti još više su pove ani usled neuspeha da se ova osetljiva sudjenja vode na odgovaraju i na in. Januara i Februara 2003 približno devet slu ajeva ratnih i etni ki motivisanih zlo ina trebalo je da ide na sudjenje. Mnoge od ovih slu ajeva brane isti branioci, Kosovski Srbi, a medjunarodni sudije i tužioc i ve imaju obaveza da sude druge predmete.

U ovom trenutku ima oko 20 pojedinaca koji su optuženi ili pod istragom za ratne zlo ine i srodne prekršaje (videti Aneks i Tabelu ratnih i etni ki motivisanih zlo ina). Prema raspoloživim informacijama, etvorica od ovih pojedinaca trenutno su u pritvoru. Pored toga, ima još oko 30 pojedinaca koji su optuženi za etni ki motivisana ubistva-pokušaje ubistva. U ranijem izveštaju LSMS istaknuta je injenica da vodjenje sudjenja za ratne i etni ki motivisane zlo ine nije vršeno uz adekvatno uzimanje u obzir postoje ih stru njih sposobnosti i nadležnosti suda.

I. Uredba UNMIK-a 2000/64

U ranijem izveštaju LSMS priznato je kako važnu ulogu igraju medjunarodni sudije i tužioc i, olakšavaju i neke brige u vezi nepristrasnosti sudova. U vreme pisanja ovog izveštaja broj medjunarodnih tužilaca pove ao se sa dva na etiri – jedan u Mitrovici, jedan u Prištini, jedan u Prizrenu i jedan u Pe i. Broj medjunarodnih sudija takodje se pove ao sa šest na jedanaest – po dvoje za svaki od pet Okružnih Sudova i jedan u Vrhovnom Sudu Kosova.²

Dva kriti na pitanja pokrenuta su u vezi medjunarodnih sudija i tužilaca:

Prvo, njihov ograni eni broj i sporadi no rasporedjivanje za neke predmete dovelo je do nejednakog tretmana optuženika. Slu ajevi sli ne prirode i težine, u koje su umešani

okrivljeni ili žrtve iz etni ki manjinskih grupa, sudjeni su pred sudskim ve ima razli itog sastava – neki sa a neki bez medjunarodnog u eš a.

Drugo, uloga koju su igrali, i uticaj, medjunarodnih sudija bio je izuzetno ograni en. Prema ZKP SRJ presude se donose ve inom glasova, a svaki sudija nosi jedan glas.³ Imaju i u vidu da se sudska ve a obi no sastoje od dvoje profesionalnih sudija i tri porotnika, u izveštaju je istaknuto da »ujedna ena raspodela glasova svim sudijama veoma umanjuje svaki stvarni uticaj koji bi medjunarodni sudija mogao da ima na potencijalnu presudu koja je motivisana etni kom pristrasnoš u«. ⁴

UNMIK-ova Uredba 2000/64 O Odredjivanju Medjunarodnih Sudija/Tužilaca i/ili Promeni Mesta Sudjenja stupila je na snagu 35 Decembra 2000 i imala je za cilj da reši ove probleme. Obrazloženje za ovu Uredbu bilo je da se obezbedi sistem radi pravilnog odredjivanja medjunarodnog osoblja za date predmete i da se obezbedi da ovlaš enja koja su data medjunarodnim sudijama budu dovoljna da bi se efektivno isklju ila barem *vidljiva* pristrasnost.

U lanu 3 Uredbe daje se pravo nadležnom tužiocu, optuženom ili braniocu da dostave UN DJA molbu za odredjivanje medjunarodnih sudija i tužilaca tamo gde je to »neophodno da se obezbedi nezavisnost i nepristrasnost sudstva ili pravilno sprovođenje pravde«. U nedostatku ove molbe, UN DJA može takodje da deluje na svoju inicijativu.⁵ Posle dostavljanja molbe UN DJA ima ovlaš enja da pregleda molbu i da da preporuke SIGS-u radi kona nog usvajanja ili odbijanja.

Kada se molba usvoji može se sazvati sudsko ve e koje se sastoji od medjunarodnog tužioca, medjunarodnog istražnog sudije i/ili sudskog ve a koje se sastoji od tri sudije, uklju uju i najmanje dvoje medjunarodnih sudija (*»Uredba 64 – o sudskom ve u«*).

Iako je proglašavanje Uredbe pohvaljeno, postoje dve kriti ne brige: prvo, nisu ustanovljeni kriterijumi po kojima bi se obezbedilo da se predmeti sli ne prirode i težine jednako tretiraju, i drugo, Uredba zabranjuje premeštanje predmeta pošto je po elo sudjenje ili je uložena žalba.

Nejednako tretiranje optuženika

U odgovoru na raniji izveštaj LSMS, UN DJA je tvrdio da je » postavljenje medjunarodnih sudija i tužilaca dramati no smanjilo šanse za bilo kakvu pristrasnost u sistemu krivi nog pravosudja na Kosovu«. Oni su nastavili da govore da su medjunarodni sudije i tužioci *»odredjeni da saslušaju najosetljivije predmete, sa etni kom pozadinom«*, što je ve dramati no smanjilo bilo kakve šanse za pristrasnost kako je re eno u izveštaju OEBS-a...⁶

Medjutim, UN DJA je nedavno potvrdio da, pošto oni nemaju postoje u politiku niti detaljne kriterijume za odbijanje ili usvajanje molbi za primenu *Uredbe 2000/64*, to se onda takvi kriterijumi izradjuju u konsultaciji sa OEBS-om. Nedostatak bilo kakvih jasnih kriterijuma na osnovu kojih e se prihvatati ili odbijati molbe zna ilo je da branioci i/ili ostali molioci nisu mogli da na pravi na in pripreme i predstave razloge za svoje molbe. Neki slu ajevi sli ni onima koje su primila sudska ve a po Uredbi 64, nisu uzeti u obzir niti odbijeni po Uredbi uprkos injenici da su u njima bili umešani okrivljeni kosovski Srbi za koje je navedeno da su izvršili teške krivi ne prekršaje.

32. januara 2003. branilac *Radovana Apostolovi a*, Kosovskog Srbina optuženog za ratne zločine, podneo je molbu u skladu sa *Uredbom 2000/64. Za Apostolovi a*, zajedno sa etvoricom ostalih Kosovskih Srba, navedeno je da su pljačkali i palili imovinu u selu Suvi Do, što je dovelo do raseljavanja stanovništva Kosovskih Albanaca iz sela. Molba je, između ostalih stvari, izrazila zabrinutost u vezi nepristrasnosti sudova, što je jednim delom dokazano prevelikim produženjem istražnog pritvora.⁷ LSMS je bio obavešten da je traženo mišljenje međunarodnog sudije. Sudija je smatrala da nije bilo potrebe da se uspostavi sudsko veće po Uredbi 64 zato što je mogla da ubedi lokalne sudije da prihvate njenu odluku u vezi dokaza. UN DJA je odbio ovu molbu 23. januara 2003. LSMS je rekao da je UN DJA sada podneo molbu na svoju inicijativu koja je usvojena.

Dejan Slavić je Kosovski Srbin koji je optužen za ratne zločine u vezi sa njegovom navodnom umešanošću u ubistvo 23. Kosovska Albanca u proleće 1999. Dana 37. januara 2000. branilac je podneo molbu za primenu *Uredbe 2000-64*. Razlozi za to obuhvatali su prirodu krivih delova i verovatno da će biti pristrasnosti. Kao i u napred navedenom slučaju *Apostolovi a*, stupili smo u kontakt sa međunarodnim sudijom u ovom slučaju koji je tvrdio da "može da se nosi sa lokalnim sudijama" i da nije bilo potrebe za ustanovljenjem sudskog veća po Uredbi 64. Prema informacijama koje su trenutno dostupne LSMS-u molba *Slavić a* je odbijena i sudjenje je trebalo da se održi pred sudskim većem od četiri Kosovska Albanca i jednim međunarodnim sudijom. *Dejan Slavić* je pobegeo iz pritvora 26. februara 2003. i još uvek je na slobodi.

Branilac *Stojana Jovanović a* i *Bogoljuba Mišić a* podneo je molbu shodno Uredbi 2000/64 dana 30. januara 2003. *Jovanović i Mišić* su u početku bili pod istragom za ratne zločine, iako su 3. februara 2003. *Jovanović*, i 5. februara 2003. *Mišić* bili optuženi u vezi sa navodnim teškim napadom na grupu Kosovskih Albanaca 1999. Još uvek nije doneta nikakva odluka u vezi sa ovom molbom.

31. januara 2003. sudjenje *Igoru Simić u* ponovo je počelo pred sudskim većem Okružnog Suda u Mitrovici. *Simić* je optužen za genocid, na osnovu, između ostalih stvari, njegovog navodnog učestvovanja u masakru 26. Kosovska Albanca u Mitrovici. Slučaj je tužio međunarodni tužilac, pred sudskim većem koje se sastojalo od jednog međunarodnog sudije i četvoro sudija Kosovskih Albanaca. U skladu sa ZKP SRJ posle odlaganja od 30. dana sudjenje je ponovo počelo. Međunarodni tužilac i sudija podsetili su branioca da ima pravo da uloži molbu po Uredbi 2000/64 u cilju izmene sastava sudskog veća tako da se obezbedi većina međunarodnih sudija. Uprkos prirodi i sadržini optužnice branilac je odbio da podnese molbu i predmet je nastavljen pred istim sudskim većem. Molbu nisu podneli ni međunarodni sudija, ni međunarodni tužilac niti UN DJA.

Ograničenje opsega Uredbe

U članu 2(4) Uredbe sprečava se da se sudsko veće po Uredbi 2000/64 ustanovi na sudjenju – t. j. kada je sudjenje već pošlo; ili na uloženu žalbu – kada je već pošlo veće anje suda za žalbe. Obrazloženje za ove odredbe je da ako postoje nedostaci u postupku oni se mogu otkloniti žalbom ili vanrednim pravnim merama.

Ovo ograničenje opsega *Uredbe 2000/64* može da umanjí njenu efektivnost i da utiće na neke predmete. Dokazi o pristrasnosti ili neprofesionalnom ponašanju sudija često se pojaviti tokom sudskih postupaka, na primer, posle odluka o prihvatljivosti dokaza, naloga za produženi pritvor ili oslobađanje, ili neodgovarajućeg tretmana.

Štaviše, odlaganje intervencije međunarodnog osoblja, do žalbe ili drugih vanrednih mera, može da dovede do velikog i nepotrebnog produženja istražnog pritvora.

Slučaj *Momila Trajkovića* daje dobar primer za ovu zabrinutost u vezi UNMIK-ove Uredbe 2000/64. *Trajković* je bio uhapšen i pritvoren 7. Septembra 1999 i ostao je u pritvoru od tog datuma. Dana 23. Septembra 2000 on je optužen za ratne zločine u Okružnom Sudu u Gnjilanu.

Trajković se suočio sa dve optužnice; jedna je bila za pokušaj ubistva i neovlašeno posedovanje oružja, a druga za ratne zločine. U prvoj optužnici navedeno je da je *Trajković* ispalio hite iz AK 47 na grupu Kosovskih Albanaca koji su dizali albansku zastavu i povredio jedno lice. Više od dva meseca kasnije posle pretresa koji je izvršio KFOR u kući i *Trajković* a nadjeno je oružje i municija.

U optužnici za ratne zločine navedeno je da je, između 24. Maja 1999 i dolaska KFOR-a *Trajković* zloupotrebio svoj položaj šefa policije u Kamenici tako što je naredio, planirao i izvršio, na sistematski način, ubistva, raseljavanje, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje i pljačkanje i uništavanje imovine. Za *Trajkovića* je navedeno da je sastavio spisak istaknutih ličnosti i naredio njihovo pogubljenje. U optužnici se dalje navodi tačan broj ubistava, pljačkanja i paljevina koje su obavljene po nalogu *Trajkovića*.

Sudjenje *Trajkoviću* počelo je 23. Novembra 2000 pred sudskim većem koje se sastojalo od četvoro sudija Kosovskih Albanaca i jednim međunarodnim sudijom. Predmet je gonio javni tužilac Kosovski Albanac. Tokom sudjenja javni tužilac je nastojao, bar jednim delom, da razradi svoj stav u vezi optužbi za ratne zločine i prenese ga na mišljenje svedoka. Uprkos prigovora branioca, posle izlaganja dokaza znatnog broja svedoka predsedavajući i međunarodni sudija, dozvolio je javnom tužiocu da upita svedoka »po vašem mišljenju (u jednom slučaju on je izjavio »i po mišljenju naroda Kosova«) kakva je veza između optuženika i žrtve i njegove smrti«. Svedoci su obično odgovarali, »okrivljeni je izdao naredbu da se žrtva ubije, jer ništa nije moglo da se uradi bez njegove naredbe i obaveštenja«. Predsedavajući i sudija je objasnio da će sudsko veće uzeti u obzir sve dokaze i izjave, ali da će mnogo manje težine biti dato izjavama mišljenja. Tokom ispitivanja o igledno da je malo napora ulinjeno da se objasni osnova za mišljenje svedoka. Uprkos injenicima da ovakvi dokazi imaju sumnjivu vrednost i mogu pristrasno da utiču na članove sudskog veća, naročito porotnika, nije bilo mogućiosti da se tokom sudjenja od sudskog veća zahteva primena Uredbe 64.

Dana 6. Marta 2003 *Trajković* je oslobođen nekih optužbi i osuđen za druge po optužnici za ratne zločine. On je takodje bio osuđen za nezakonito posedovanje oružja i pokušaj ubistva i kažnjen sa 20 godina zatvora. U vezi osuda za prekršaje srodne ratnim zločinima (koji se u presudi kvalifikuju kao zločini protiv čovečnosti), u opisu presude identifikuju se razni prekršaji za koje je on osuđen i, sa jednim izuzetkom, zaključuje se da su oni izvršeni od strane »policajaca« ili »policijskih snaga«. Nema dokaza koji povezuju okrivljenog sa bilo kojim od ovih specifičnih zločina. Jedini prekršaj kojim je potkrepljen »direktni dokaz« *Trajković* eve umešanosti je pucanje na muškarca. U tom primeru, žrtva je u početku svedočila da je on mislio da je okrivljeni naredio da se puca na njega. Kasnije, on je izmenio svoje svedočenje, tvrdeći da mu je dotični strelac rekao kako je on postupao po naredbama optuženika.

II. Slu aj Ljulzima, Bajrama i Agima Gašija

Kosovske Rome bra u *Ljulzima, Bajrama i Agima Gašija* (»*Gašijevi*«) KFOR je uhapsio i privorio 7 Oktobra 3999. Dana 20 Oktobra 3999 izdat je prvi nalog o pritvoru kojim je njihov pritvor produžen za mesec dana. Prema spisima Vrhovnog suda Kosova, 8 Januara 2000 Vrhovni Sud je produžio *Gašijevima* pritvor do 8 Marta 2000 odnosno 8 Jula 2000. Dana 8 Jula 2000, postupaju i po *Uredbi UNMIK-a 3999/26*, Vrhovni sud je produžio pritvor do 8 Oktobra 2000 – što je ozna ilo kraj 32-mese nog istražnog pritvora za *Gašijeve*.

33 Oktobra 3999 KFOR je poslao spise predmeta *Gašijevih* javnom tužiocu u Okružnom sudu u Prizrenu. Dana 38 Oktobra 3999 javni tužilac je zahtevao pokretanje istrage u vezi optužbi za ratne zlo ine za *Gašijeve*. *Agim Gaši* je izneo dokaze pred istražnim sudijom 39 Oktobra 3999. *Ljulzim i Bajram Gaši* dali su izjave pred drugim istražnim sudijom 20 Oktobra 3999.⁸ Dalja istražna saslušanja, u koja su bila uklju ena osam svedoka, održana su 8, 9 i 23 Novembra 3999.

Nepotrebna odlaganja u sprovođenju istraga

Prema spisima predmeta, poslednje istražno saslušanje u slu aju *Gašijevih* održano je 23 Novembra 3999. Posle skoro 11 meseci neaktivnost, dana 6. Oktobra 2000, istražni sudija je dostavio spise predmeta javnom tužiocu u Prizrenu.⁹ Javni tužilac je zatim, shodno lanu 374 (2) ZKP SRJ, zatražio produženje vremenske granice za pritvor *Gašijevima* radi pokretanja optužnice. lan 374 (2) ZKP SRJ odnosi se na produženje vremenskog perioda radi pripreme optužnice i ne daje osnove za produženje pritvora.

Javni tužilac citira »*obim spisa predmeta i kratko vreme za pripremu optužnice*« kao osnovu svog zahteva. Zahtev za produženje vremenskog perioda za pripremu optužnice i pritvor odobren je, istog dana, od strane sudskog ve a Okružnog Suda u Prizrenu.

Istražni sudija u ovom slu aju naveo je da kašnjenje poti e, bar delimi no, od neuspeha ICTY da odgovori na zahtev za otkrivanje dokaza. On je takodje izjavio da UNMIK policija nije odgovorila na zahtev da da informacije u vezi »deportacije Albanaca i plja kanje njihovih domova«.

ICTY je ustanovio posebne smernice po kojima Kancelarija tužioca može nadležnim organima na Kosovu, na bazi svakog pojedina nog slu aja, obezbediti materijal koji je relevantan za istragu i krivi ne predmete koji se pripremaju za tuženje. U smernicama se jasno kaže da svaki zahtev mora biti u pismenoj formi i da se specifikuje priroda materijala koji se traži, predmetna stvar i geografska oblast na koju se to odnosi. U ICTY tvrde da nisu nikada dobili zahtev za dokaze, bilo u pismenoj ili usmenoj formi, u vezi slu aja *Gaši*.

Policija UNMIK-a obavestila je LSMS da se oni ne mešaju u slu ajeve koji se odnose na ratne zlo ine i da nemaju nikakvih informacija o ovom slu aju.

Doma i zakon

U ZKP SRJ nisu sadržane posebne vremenske granice za završetak istrage. Uprkos injenici što nema posebnih vremenskih granica na osnovu lana 390 (2) ZKP SRJ jasno je da u slu ajevima kada se optuženi nalazi u pritvoru, onda »pritvor mora da traje najkra e mogu e vreme. Svi organi i organizacije koji u estvuju u krivi nim postupcima kao i organizacije koje

im pružaju pravnu pomoć dužni su da postupaju sa posebnom hitnošću kada je optuženi u pritvoru«.

Medjunarodni zakon o ljudskim pravima

Pravo na sudjenje u okviru racionalnog vremena garantovano je u članu 5 (3) ECHR. Ono se preklapa sa uopštenijim pravom koje je dato u članu 6 (3) ECHR. Evropski Sud za Ljudska Prava našao je da postoji kršenje člana 5 (3) ECHR u slučajevima gde je postojala duža neaktivnost od strane nadležnih organa. U *Toth protiv Austrije*, slučaj koji ima sličan vremenski okvir kao i slučaj *Gašijevih*, sud je ustanovio da je zbirni period neaktivnosti od jedanaest meseci doveo do kršenja zahteva o propisnoj brzini rada po članu 5 (3) ECHR.³⁰

Imajući u vidu odgovor ICTY i odsustvo dodatnih prinudnih i valjano osnovanih razloga, period od skoro 33 meseci neaktivnosti koji je, 6 Oktobra 2000 doveo do dostavljanja spisa predmeta *Gašijevih* javnom tužiocu u Prizrenu jasno je da nije opravdan. Tvrdnje koje je izneo javni tužilac u vezi obima spisa predmeta i nedostatka vremena da pripremi optužnicu potpuno su neodgovarajuće da bi se izbeglo potpuno odsustvo propisne brzine u podizanju optužnice ili odbacivanju optužbi pre 24 Oktobra 2000. Ova zabrinutost dobila je jaku potvrdu i još više je pojačana usled činjenice da je predmet konačno odbačen zbog nedostatka dokaza. LSMS nije upoznat s tim da li su *Gašijevi* dobili ikakvu nadoknadu zbog svog nezakonitog pritvora, ili u vezi ikakve istrage o dužini vremena koje je utrošeno na istragu.

III. Sudjenja za ratne zločine i etnički motivisane zločine

Šaban Be iri i Džemajl Sejdiju

Sudjenje *Šabanu Be iriju i Džemajlu Sejdiju* počelo je 25 Jula 2000. Optuženici, obojica Kosovski Albanci, bili su optuženi za ubistvo dva Kosovska Srbina Jula meseca 1999. Predmet je gonio javni tužilac Kosovski Albanac, pred sudskim veštom od četvoro sudija Kosovskih Albanaca i jednog medjunarodnog sudije.

Udovica jednog od žrtava bila je oševidac i dala je svedočenje u vezi ubistva svoga muža i druge žrtve. Ona je pozitivno identifikovala optuženike da su bili umešani u ubistvo, zajedno sa ostala dva neidentifikovana muškarca. U izjavama US KFOR-u, ona je takodje izjavila da je *Be iri* nosio žutu majicu, dok su drugi nosili crne majice. Ona je takodje dala US KFOR pismo, koje je potpisao *Be iri* (kao kapetan OVK), u kome je stajalo da oni moraju da predaju svo oružje kojim raspolažu, pod pretnjom sile. Izveštaj US KFOR-a uključio je deo sudskog predmeta. Šerka druge žrtve takodje je dala svedočenje na sudjenju u vezi ubistva, koje se slagalo sa prvim svedokom. Iako je branilac postavio pitanja u vezi pisma, sudsko veštom nije uradilo. U ovom slučaju nisu bili predstavljeni forenzički dokazi.

Okrivljeni su oslobođeni 24 Oktobra 2000. Javni tužilac i/ili sudsko veštom nisu ispitali okolnosti u vezi važnosti žute majice za koju su svedoci rekli da je *Be iri* nosio u vreme ubistva. Prema izveštaju US KFOR *Be iri* je u stvari nosio žutu majicu u vreme njegovog hapšenja nekoliko sati posle pucnjave. Javni tužilac i/ili sudsko veštom takodje su propustili da ispituju verodostojnost i poreklo pisma koje je navodno pisao *Be iri* preteći žrtvama. Ovi dokazi mogli su znatno potkrepiti svedočenje o evidacii trebalo je da čine važan deo pri sudskom veštom anju.

Sava Mati

Sava Mati je bio uhapšen i pritvoren 27 Decembra 1999 pod sumnjom za ratne zločine.

Osmoro svedoka bilo je ispitano tokom istražnog postupka. Tri svedoka nisu mogli da daju direktne dokaze o bilo kakvim krivim delima koja je izvršio *Mati*. Jedan svedok je izjavio da je video *Mati* a 27. Marta 1999 u selu Velika Kruša, zajedno sa tri druga policajca. Ovo je bio datum kada je navodno ubijeno 42 lica. Svedok je nastavio da tvrdi da su stvorili pojedinačno preživeli pucnjavu. Nijedno od ovih lica nije pozvano da da dokaze i nije dato objašnjenje zbog čega to nije urađeno. Drugi svedok svedoči da je bio napadnut od strane srpske policije Septembra 1998. On je prepoznao *Mati* a da je i on bio prisutan tokom napada. Ovaj svedok je nastavio da svedoči u smislu da je čuo od ljudi kako se *Mati* hvalio da je ubio 60 lica.

Jedan Kosovski Albanac svedoči da je čuo da je *Mati* napao dva Kosovska Albanca Maja meseca 1999. Svedok je obavešten o napadu od strane poznanika iz sela i žrtava, a da nijedan od njih nije pozvan da da dokaze.

Drugi svedok protiv *Mati* a je izjavio da je *Mati* dolazio sa drugim policajcima u njegovo selo da maltretira ljude a jednom je ukrao 300 DM od njega. Treći svedok je tvrdio da je, neodređenog datuma 1999. *Mati* pretukao njega i još dvojicu. Opet, svedočenje nije uzeto od tih drugih pojedinaca.

Dana 26. Maja 2000 istražni sudija u ovom slučaju poverio je istražne radnje UNMIK policiji. 24. Jula 2000 šef Centralne jedinice za krivične istrage UNMIK policije poslao je dopis istražnom sudiji u kome je izjavio da je samo jedan svedok prepoznao *Mati* a tokom identifikacije slika i da i to prepoznavanje nije bilo pouzdano.

Mati je optužen za ratne zločine 33. Septembra 2000. Sudjenje je počelo 22. Januara 2003 pred sudskim većem koje se sastojalo od dvoje međunarodnih sudija i jednog sudije Kosovskog Albanca. Predmet je gonio javni tužilac Kosovski Albanac. Optužnica sadrži opšte navode o velikoj krivnoj aktivnosti uključujući, između ostalih stvari, da je *Mati* »slušao naredjenja da napada nezaštićene civile, izvršio dela mučenja i nehumanog ponašanja, uzimao taoce, nezakonito pritvarao ljude i slao ih na prinudni rad, nezakonito uništavao i krao imovinu na veliko bez vojnog opravdanja...«. Optužnica je išla dalje i tvrdila da je *Mati*, kao podređeni, učestvovao u masakru 42 civila u selu Velika Kruša 26. Marta 1999, kao i u batinanju, fizičkom i psihičkom mučenju seljana sela Donje Potokane.

Za predmet optužnice bila su uključena tri preživela (»X, Y i Z«) u navodnom masakru u selu Velika Kruša. Svedok X u početku je tvrdio da nije bio siguran da je *Mati* bio umešan u masakr. Međutim, u nekoliko prilika, X je pokazana slika *Mati* a i posle konsultacija sa nekoliko drugih preživelih u napadu – svi su se složili da je *Mati* bio vođa policijskog tima koji je izvršio ubijanja. Međunarodni predsedavajući i sudija izvršio je pritisak na X da odgovori sa »da« ili »ne« u vezi *Mati* eve umešanosti i, kada je X nastavio da nije siguran, tražio da se stavi u zapisnik da je svedok odbio da odgovori na pitanje.³³

Svedoke Y i Z tužilac je pozvao da potkrepe svedočenje X. Svedočenje koje je dao svedok Y znatno se razlikovalo od njegovih izjava datih tokom istrage policije i KFOR-a. Tokom tih ispitivanja Y je identifikovao drugo lice kao komandira policije koji su izvršili masakr. Na sudjenju Y je tvrdio da je sada bio siguran da je vođa bio *Mati*. Svedok nije bio ispitivan u

vezi ovog kritičnog odstupanja. U stvari, međunarodni sudija u ve u usprotivio se sledećem svedoku, Z, zbog nedoslednosti tvrdeći, »šta bi rekao ako bih ti ja kazao da je svedok u ovom slučaju rekao da je drugo lice bilo vodja ove policijske grupe?« Odgovor, «Ja ne znam za to». Svedok Z je takodje tvrdio da je *Mati* bio odgovorni policajac za masakr. Tokom policijske istrage, Z nije bio siguran da je *Mati* uopšte bio umešan u masakr. Međutim, na sudjenju, Z je tvrdio da je postao siguran kada je video *Mati* a na sudu.

Jedan svedok je tvrdio da je *Mati* uperio pištolj na njega i da je čuo da je *Mati* bio umešan u ubistvo tri 37-godišnja mladića, ali da nikada stvarno nije video *Mati* a da je nekog ubio. Drugi svedok nije imao nikakvih informacija u vezi *Mati* a i izgledalo je da je bio pozvan u vezi sa sasvim drugim slučajem.

Tri ostala svedoka dala su svedočenje o napadu koji je izvršio *Mati* i drugi policajac u vinogradu 3999 g. Jedan svedok je rekao da je bio očevidac i navodna žrtva napada. Nijedan od preostala dva svedoka u stvari nije ni video *Mati* a da je izvršio napad, ali su svedočili u smislu da su im rekli da je on bio umešan u taj incident.

Na završetku sudjenja izjave dva svedoka protivitane su za zapisnik. U jednoj se tvrdilo da je *Mati* došao u selo Donje Potošane neodređenog datuma i maltretirao ljude. Svedok je tvrdio da ga je jednom prilikom *Mati* oplja kao. Drugi svedok nije dao nikakve dokaze u vezi *Mati* a, već je dao opšte komentare kako je selo Donje Potošane bilo spaljeno i opljačkano od strane Srba.

Tokom završne reči javni tužilac je uručio govor sudskom veću u otkucan na tri strane a samo je ponovio nekoliko detalja. Braniocima nije data kopija govora tako da nisu mogli da provere da li je govor sadržavao tačan izvod prihvatljivih i relevantnih dokaza.

Ustanovljeno je većinom glasova da *Mati* nije bio kriv za ratne zločine, ali je proglašen krivim za nanošenje lakih telesnih povreda tokom navodnog napada koji se desio 23. Aprila 1999 u vinogradu. *Mati* je bio osuđen na dve godine zatvora. Tokom čitanja presude sudija u sudskom veću, Kosovski Albanac, nije bio prisutan, što je povreda ZKP SRJ.³²

Posle izricanja presude, u linku –Agence French Presse-(Francuske novinske agencije) citiran je Albanski sudija koji je bio u sudskom veću i koji je tvrdio da je odluka da se ne osudi Srbin koji je optužen za učestvovanje u pogubljenju 42 etničkih Albanaca na Kosovu bila »apsurdna presuda, maskarada«. On je nastavio dalje i rekao da je »Kosovsko pravosuđe doživelo neuspeh... da je bilo dovoljno dokaza da se on osudi za ratne zločine«. On je bio »razočaran odlukama dvoje međunarodnih sudija koji su zasedali sa njim i koji su odlučili da ne insistiraju na osudi za ratne zločine...«.³³

Afrim Dželjadini

23. Januara 2003. godine je sudjenje *Afrimu Dželjadiniju* u Okružnom Sudu u Gnjilanu. Istragu u vezi optužbi sproveo je međunarodni sudija, pre donošenja Uredbe 2000/64. Prema informacijama kojima je raspolagao LSMS, u skladu sa Uredbom 2000/64, međunarodni sudija je obavestio UN DžAJ o ovom slučaju, ali je rekao da slučaj nije tako ozbiljan da bi se ustanovilo sudsko veće po Uredbi 2000/64. Kao posledica toga, sudsko veće se sastojalo od predsedavajućeg sudije Kosovskog Albanca i dvoje porotnika, isto Kosovskih Albanaca. Predmet je gonio javni tužilac Kosovski Albanac.

Dželjadini je optužen 30 Decembra 2000 shodno članu 357 Kosovskog Krivičnog Zakona za "Izazivanje opšte opasnosti". U optužnici je navedeno da je, dana 20. Oktobra 2000, *Dželjadini* bacio dve ručne granate u prodavnicu u Vitini koju drži Kosovski Srbin. Tri Kosovske Srbinje bila su povredjena i oštećena imovina u vrednosti od oko 30,000 DM. Vojnici iz obližnje patrole US KFOR bili su svedoci ovog incidenta i uhapsili su *Dželjadinija* blizu mesta događaja. Posle hapšenja pretražena je kuća *Dželjadinija* i nadjeno je 9 granata, znatan broj fitilja i metaka, zajedno sa 400 gr. TNT eksploziva. *Dželjadini* je poricao prekršaj tvrdeći da se nedužno našao u blizini prodavnice kada se desila eksplozija.

Dželjadini, koji je bio pritvoren 20 Oktobra 2000, ostao je u pritvoru u Gnjilanu do svog oslobađanja po nalogu predsedavajućeg sudije 24 Januara 2003.

Ispitivanje optuženika

Tokom ispitivanja optuženika, predsedavajući i sudija ispitivao je optuženika na način koji je bio pogodan za njegovu odbranu. Sudija ga nije pitao u vezi nedoslednosti između njegovog svedoženja na sudu i izjava pred istražnim sudijom.

Pozivanje svedoka, Kosovskih Srba

Dana 23 Januara 2003 sudjenje je odloženo zbog neprisustva svedoka Kosovskih Srba. U sudski zapisnik unet je zahtev za njihovim prisustvom. Sa jednim od ovih svedoka stupili smo u kontakt u Vitini. On je obavestio OEBS da je odbio da prisustvuje sudjenju zato što se ono odvijalo pred sudskim veštem Kosovskih Albanaca. Ostali svedoci su u Srbiji.

Neuspeh da se obaveste svedoci US KFOR

Devet svedoka US KFOR trebalo je da prisustvuje sudjenju 24 Januara 2003. Ovi svedoci su od kritičnog značaja za gonjenje predmeta pošto su oni bili oševici napada granatama i uhapsili su optuženika blizu mesta događaja. Sporno je da li je sud uopšte zahtevao njihovo prisustvo.

Zainteresovani da saznamo da li je US KFOR uopšte obavešten s tim u vezi stupili smo u kontakt s njima 23 Januara 2003. Pravni savetnici US KFOR izjavili su da nisu primili nikakvo obaveštenje u vezi datuma sudjenja. Dana 24 Januara 2003 osam svedoka US KFOR prisustvovalo je sudjenju.

Postupanje sa svedocima KFOR-a i sudski zapisnik

Uprkos odlaganja postupka 23 Januara 2003 da bi saslušao svedoke KFOR-a dana 24 Januara 2003, predsedavajući i sudija nije izvršio pripreme radi prevodjenja njihovih svedoženja. Pomoćnik predsednika Okružnog Suda zamoljen je da prevodi. Predsedavajući i sudija vodio je agresivno unakrsno ispitivanje US KFOR svedoka i izgledalo je da su ga izjave uznemirile.

U nekoliko prilika predsedavajući i sudija parafrazirao je delove svedoženja svedoka US KFOR na način povoljan za optuženika. Predsedavajući i sudija nije preveo svoj komentar svedoženja opet na engleski da bi svedoci to potvrdili. Parafraziranje je bilo takvo da su delovi svedoženja netačno unošeni u sudski zapisnik, što je kao posledicu moglo da ima podiranje svake naknadne revizije u slučaju žalbe.

Oslobađanje optuženika iz pritvora

Javni tužilac je 23 Januara 2003 postavljen na dan sudjenja i nije imao najnoviju kopiju spisa predmeta. Tokom postupka on nije ispitao optuženika u vezi odstupanja u izjavama koje je

dao pred istražnog sudiju (u vezi mesta oružja i imena žrtava) i na sudjenju. Na završetku postupka javni tužilac je tražio produženje pritvora za optuženika.

Dana 24 Januara 2003 javni tužilac koji je sastavio optužnicu preuzeo je slučaj. Na završetku postupka branilac je zahtevao da se okrivljeni oslobodi do okončanja sudjenja. Javni tužilac je prihvatio ovaj zahtev i predsedavajući sudija je pripremio nalog za oslobađanje. Sudjenje je odloženo na neodređeno vreme.

Zoran Stanojevi

Zoran Stanojevi je uhapšen i pritvoren 31 Avgusta 1999. Dana 9 Septembra 1999 pokrenuta je istraga u vezi navoda za ubistvo i pokušaj ubistva. Samo dva svedoka su pozvana tokom istrage. Ovi svedoci su izjavili da je *Stanojevi* bio jedan od policajaca koji su napali selo Račak 35 Januara 1999. Oba svedoka su izjavila da je *Stanojevi* ispalio huce iz oružja na njih, te da su pretrpeli povrede. Oni su dalje tvrdili kako je *Stanojevi* pucao i ubio jednog Kosovskog Albanca.

Prvo sudjenje, dana 25 Jula 2000, bilo je odloženo zbog nedolaska svedoka.

Sledeće sudjenje zakazano je za 24 Januar 2003. Pošto je uložena i usvojena molba u skladu sa Uredbom 2000/64, predmet je ustupljen meunarodnom tužiocu i sudjenje je pred sudskim vešćem koje se sastojalo od dvojice meunarodnih sudija i jednog sudije Kosovskog Albanca. Toga dana optuženi je svedeo i porekao navode, pozivajući se na alibi. Sin žrtve je takodje pozvan da pruži dokaze. On je tvrdio da je, 36 Januara 1999 našao telo svog oca u bašti jedne prazne kuće. On je sreo dva svedoka koji su mu rekli da su videli policajca po imenu "Zoran" kako ubija njegovog oca. On je tvrdio da su svedoci imali povrede na nogama i ramenima. Svedok nije pružio nijedan direktan dokaz o umešanosti *Stanojevi* a u ubistvo.

24 Januara 2003 sudsko vešće je zahtevalo forenzičke dokaze, izjave svedoka i ostalu dokumentaciju od ICTY u vezi optužbe. Predmet je odložen da bi se sačekao odgovor od ICTY, i zbog činjenice da je tokom sudjenja došlo do dugog nestanka struje. Uprkos činjenici da je *Stanojevi* proveo više od sedamnaest meseci u istražnom pritvoru i da je prošlo više od osam meseci od datuma podizanja optužnice – do tada nije bio upućen na zahtev ICTY u vezi ovih dokaza.

Dana 6 Februara 2003 pravni zastupnik ova dva svedoka predložio je da se pokrene privatna tužba protiv optuženika za pokušaj ubistva, koja bi se pripojila na glavnom pretresu. U vreme pokretanja optužnice, javni tužilac nije izdao potrebnu izjavu o povlačenju optužbi za pokušaj ubistva, ime je povređen ZKP SRJ.

Dana 20 Februara 2003 pravni zastupnik ova dva svedoka izneo je novu optužnicu u ime svedoka kao oštećenih stranaka. U ovoj optužnici navedeno je da je *Stanojevi*, u svojstvu policajca, ubio Kosovskog Albanca i pokušao da ubije dva svedoka. Sudjenje se nastavlja.

Stojan Jovanovi i Bogoljub Miši

Stojan Jovanovi i Bogoljub Miši uhapšeni su i pritvoreni 31 Januara 2000 pod sumnjom da su izvršili ratne zločine.

Od 3 Februara 2000 do 32 Decembra 2000 jedanaest svedoka je ispitano u vezi sa optužbama. *Jovanovi i Miši* ostali su u pritvoru tokom istrage.

Dana 24 Maja 2000 od UNMIK policije je zatraženo da izvrše istražne radnje. 27 Maja 2000 istražitelj UNMIK policije napisao je dopis u kome se tvrdi da je, od devet ispitanih svedoka samo jedan mogao da identifikuje *Jovanovi a* da je bio umešan u napad na grupu Kosovskih Albanaca 3998. *Miši* je takodje navodno bio prisutan tokom ovog napada. U dopisu istražnom sudiji od 38 Juna 2000 zamenik komandira Centralne jedinice za krivi ne istrage UNMIK policije, koji je vodio ovu istragu, zaključio je da “nema dokaza koji pokazuju da je *Jovanovi Stojan* bio umešan u zločin za koje se tereti i optužuje.” On je dalje tvrdio “Ja bih zahtevao da sud odmah naloži da *Jovanovi Stojan* bude oslobođen iz pritvora i da se ove optužbe protiv njega odbace”. Medjunarodni javni tužilac zvanično je odustao od optužbi za ratne zločine 32 Februara 2003.

Medjutim, Februara 2003 *Jovanovi i Miši* su optuženi za učestvovanje u okupljanju radi vršenja nasilja, nezakoniti pritvor i teške telesne povrede. Uprkos činjenici da je u istrazi premašen period od 32 meseci, medjunarodni tužilac je u optužnici izjavio da će biti predloženi drugi svedoci, kada pregledamo kompletne spise predmeta, uključujući i sve policijske izveštaje i ceo sudski predmet. Mi u ovom trenutku nemamo sve izveštaje, verovatno nemamo sva istražna svedočenja i nemamo kopiju kompletnog sudskog predmeta. Ova optužnica potrebna je odmah, pošto imamo rok za istragu od godinu dana, i tako optužnica je uradjena na bazi ograničenih informacija koje su nam bile dostupne.”

TMK komandir “X”

20 Avgusta 2000, komandir TMK (“X”) i njegov telohranitelj navodno su bili umešani u napad koji je doveo do preloma lobanje žrtve. Prema informacijama koje je dobio LSMS, bilo je nekoliko obojica ovog incidenta.

Telohranitelju je sudjeno i on je za napad osuđen i kažnjen sa trideset dana zatvora. Slučaj X je najpre dostavljen u sud za prekršaje i pozivi su izdati da se X pojavi na sudu 4 Septembra 2000. X se stvarno pojavio na sudu toga dana. Imaju i u vidu težinu pretrpljenih povreda, slučaj je prebačen u kancelariju javnog tužioca u Opštinskom Sudu u Mitrovici. Predmet je trenutno kod medjunarodnog tužioca.

Uprkos činjenici da je navodni saučesnik u napadu osuđen i da je bio znatan broj obojica incidenta, još nije pokrenuta istraga protiv X i nije zakazan datum sudjenja. Službenik UN je potvrdio da je UNMIK sprečio organe za sprovođenje zakona da izvrše hapšenje uprkos zahtevima koje je uputio medjunarodni tužilac. Medjutim, u svetlu činjenice da se X pojavio na poslednjem saslušanju 4 Septembra 2000 nije jasno zbog čega se zahteva nalog za hapšenje. Trenutno nema očitog razloga da se sumnja da on neće doći na sud ako bude pozvan.

IV. Nepravde u prošlosti: Status žalbe/revizije

Slučaj Mom ilovi a

8 Avgusta 2000 Okružni Sud u Gnjilanu oslobodio je tri Kosovska Srbina, *Miroljuba, Bobana i Jugoslava Mom ilovi a* optužbe za ubistvo i pokušaj ubistva, a navodne žrtve bili su obojica

Kosovski Albanci. Oni su bili osudjeni za nezakonito posedovanje oružja i kažnjeni sa dvanaest meseci zatvora.

Centralna stvar u ovom slučaju bila je video traka sa mesta zločina na kojoj su se videli naoružani ljudi kako prilaze kući i *Mom ilovića* ime je potkrepljena tvrdnja branioca o samoodbrani. Ovo je kasnije potvrđeno i svedočenjem vojnika KFOR-a koji su stigli na mesto događaja i priznali da su ubili oveka za koga su *Mom ilović* bili optuženi da su ga navodno ubili. Međutim, ovaj dokaz izašao je na svetlost dana tek na drugom sudjenju Jula meseca 2000.

36 Avgusta 2000 LSMS je sastavio izveštaj "Pravda na ispitu: Slučaj Mom ilović", u kome je izložen spisak povreda međunarodnog zakona o ljudskim pravima, uključujući i nepristrasnost suda. Tu su dati ozbiljni navodi o prekomernom trajanju istražnog pritvora i malicioznom ponašanju tužioca. Ovi problemi ponovljeni su i u Pregledu Sistema krivi nepravde koji je LSMS uradio Oktobra 2000.³⁴

Do danas, nije pokrenuta istraga u navodne krivi ne prekršaje koje su učinili svedoci tužbe, uključujući i zaveru u cilju kidnapovanja, pokušaja ubistva, nezakonitog posedovanja oružja ili krivokletstva. A ni UNMIK nije preduzeo nikakvu istragu u vezi navoda o nepropisnom postupanju sudskih službenika.

Pitanja u vezi s tim zašto dokazi vojnika KFOR-a nisu stigli na svetlost dana ranije u toku postupka takodje ostaje bez odgovora, mada je LSMS obavešten da je Odeljenje odbrane SAD završilo internu istragu o ovom predmetu.

Žalbu protiv oslobadjanja uložio je javni tužilac u ovom predmetu. Ova žalba trenutno se nalazi u Vrhovnom Sudu Kosova.

Besim Beriša

20 Marta 2000, *Besim Beriša* je oslobodjen optužbe za ubistvo Kosovskog Srbina, od strane svih sudija Kosovskih Albanaca u sudskom veštanju.

Okrivljenog su u redu za raspoznavanje prepoznala dva člana žrtvine porodice. Oni su bili prisutni u vreme ubistva. *Beriša* je takodje priznao ubistvo svom drugu u zatvorskoj ćeliji. Na sudjenju *Beriša* se branio da ima alibi i označio svog druga iz ćelije kao svedoka za njegov alibi. On je tvrdio da je, u to vreme, bio u pritvoru kod italijanskog KFOR-a u Pećini. Javni tužilac i sud nisu efektivno istražili slučaj i nisu uspeli da otkriju da je alibi u stvari bio netačan. KFOR je obavestio LSMS da su spisi o pritvoru dostavljeni javnom tužiocu pre sudjenja i jasno označio da *Beriša* nije bio u pritvoru u vreme ubistva.

U opisu presude sudska odluka se jasno bazira na alibiju, da je *Beriša* bio u pritvoru u vreme ubistva, nedolasku dva odevica na sudjenje i činjenici da se otisci prstiju koji su uzeti u kući i žrtve nisu podudarali sa *Beriš*inim otiscima. Aprila 2000. LSMS je dostavio izveštaj o ovom slučaju UN DJA sa preporukom da se pokrene istraga u vezi vodjenja ovog sudjenja. Sve do danas nije preduzeta nikakva istraga.

Posle upita koje je postavio LSMS 26 Aprila 2000 javni tužilac je uložio žalbu na presudu. Žalba se oslanjala na odvajanje izjava ovedaca i izjava druga dva svedoka

iz spisa predmeta, odbijanju da se ispituju spisi iz centra za pritvor u Pe i i neuspehu da se ispituju svedoci na sudjenju. Usled injenice da Okružni Sud nije propisno dostavio presudu i žalbu *Beriši*, u skladu sa članom 323 ZKP SRJ, Vrhovni Sud je vratio spise predmeta radi propisne dostave. Međutim, posle oslobadjaju e presude, *Beriša* nije mogao da se pronadje za potrebe službe. 36 Decembra 2000, posle roka od osam dana od javnog objavljivanja, smatralo se da su i presuda i žalba dostavljene.³⁵ Dana 3 Marta 2003, LSMS je saznao da je obaveštavanje bilo neodgovaraju e i da je trebalo ponovo da se izvrši. 35 Marta 2003 žalba je zvani no uložena kod Vrhovnog Suda.

Zvezdan Simi

8 Avgusta 2000, *Zvezdan Simi* je bio osudjen za ubistvo dva Kosovska Albanca i kažnjen sa osam godina i šest meseci zatvora. U ranijem izveštaju LSMS izražena je zabrinutost u vezi uskladenosti dokaza sa presudom. Ovo je naro ito poticalo od injenice da su glavni svedoci u nekom predmetu davali konfuzna i špekulativna svedo enja u vezi *Simi evog* prisustva na mestu ubistva. Braniooci su uložili žalbu na presudu kod Vrhovnog Suda Kosova. Izmedju ostalih stvari, oni su naveli pristrasnost na strani sudskog ve a.

³ Jedan pritvorenik kasnije je opet uhva en

² Jedan medjunarodni sudija najavio je svoj odlazak, od 34 Aprila 2003

³ član 336 ZKP SRJ

⁴ *Pregled sistema krivi nog pravosudja LSMS-a* na str. 70

⁵ član 3(2) UNMIK-ove Uredbe 2000-64

⁶ Videti UNMIK-ovu štampu od 20 Oktobra 2000, Medjunarodni sudije su “dramati no umanjili” šanse za pristrasnost u Kosovskim sudovima: UNMIK

⁷ *Apostolovi* je proveo skoro 33 meseci u istražnom pritvoru

⁸ Drugi sudija je o igledno uo neke svedoke u vezi slu aja Gaši da bi “pomogao” postavljenom istražnom sudiji

⁹ Medjunarodni sudija koji je gonio slu aj Gašijevih dobio je spise predmeta oko 32 Oktobra 2000

³⁰ l. 224 (3993) stav 76

³³ Prema informacijama koje je LSMS dobio prevodilac ovo u stvari nije preveo za zapisnik

³² Videti član 293(3) i član 352 ZKP SRJ

³³ *Odluka da se oslobodi kosovski Srbin za ratne zlo ine bila je apsurdna*, 30 Januar 2003, AFP

³⁴ Strana 65 i dalje

³⁵ Videti član 323(4) ZKP SRJ

ANEKS 3

Ratni zlo ini i etni ki motivisani zlo ini				
<ul style="list-style-type: none"> • Na bazi statistike dostupne LSMS-u do 28 Februara 2003 • Ks/Ka – etni ka pripadnost optuženika/žrtve • Ka: Kosovski Albanac; Ks: Kosovski Srbin; Kr: Kosovski Rom; 				
Status	Genocid ³	Ratni zlo ini ²	Ubistvo ³	Silovanje ⁴
Optuženi	7 Ks/Ka – 7	39 Ks/Ka - 39	30 Ka/Ks – 4 Ks/Ka - 6	0
Neoptuženi	0	3	0	0
U pritvoru	3 Ks/Ka – 3	5 Ks/Ka - 5	5 Ks/Ka – 2 Ka/Ks – 3	0
Pobegli	5 Ks/Ka – 5	33 Ks/Ka - 33	3 Ks/Ka - 3	0
U bekstvu	3 Ks/Ka – 5	3 Ks/Ka - 3	2 Ks/Ka - 2	0
Završena sudjenja	3	2 Ka/Ka – 3 Ks/Ka - 3	35 Ka/Ks – 4 Ks/Ka – 30 Kr/Ka – 3	2 Ka/Kr - 2
Krivi	3	3 Ka/Ka - 3	6 Ks/Ka – 5 Kr/Ka - 3	2 Ka/kr - 2
Nevini	2**	3***	9 Ka/Ks – 4 Ks/Ka – 5	0
Povu ene optužnice	0	4 Ks/Ka – 3 Kr/Ka - 3	2 Ka/Ks - 2	0
Ukupan broj preostalih optuženika u pritvoru	3	4	9	0

³ lan 343 ZKP SRJ

² lan 342 ZKP SRJ

³ Uklj. teško ubistvo, ubistvo i pokušaj ubistva

⁴ Uključuju i silovanje i teško silovanje

** Videti analizu u slu ajevima Miloša Joki a i Maloletnika “X” u Delu 7: Optužbe za genocid.

*** Za Savu Mati a je ustanovljeno da je kriv za ratne zlo ine, ali je osuđen za napad.

DEO 9: OPTUŽBE ZA GENOCID

Uvod

Genocid se obično smatra najtežim postojećim zločinom po međunarodnim standardima. U skladu sa njegovom težinom teret obezbeđenja dokaza za genocid izuzetno je velik. Da bi se ustanovila osuda za genocid tužilaštvo mora da dokaže da je, uz neophodnost namere da uništi grupu u celini ili delimično, okrivljeni izvršio znatan broj posebno nabrojanih dela, protiv ciljnih pojedinaca, zbog njihove pripadnosti specifičnoj grupi.

Krajnje restriktivni prag dokaza za genocid pojava je u slučaju *Tužilac protiv Gorana Jelisića*.³ Za Jelisića je ustanovljeno da je kriv za 36 dela kršenja zakona i ratnih običaja i 35 dela zločina protiv čovečnosti – ali je oslobođen jednog dela genocida. Iako je Sudsko veće ICTY bilo zadovoljno što je zahtev *actus reus* za genocid bio dovoljno ustanovljen – ubistvo članova zaštićene grupe – **tužilac nije uspeo da dokaže da su ubistva izvršena sa posebno izraženom genocidnom namerom.**

Prema statističkim podacima koji su dostupni LSMS postoje 7 pojedinaca koji su trenutno osumnjičeni da su izvršili ili su bili umešani u izvršenje genocida. Samo jedan je ostao u pritvoru. Takođe, 3 sudjenja u vezi optužbi za genocid su završena. U dva od ovih sudjenja optužbe su umanjene i okrivljenici su osudjeni za ratne zločine i prouzrokovanje opšte opasnosti. Međutim, *Miroslav Vučković* je osudjen za genocid 30. Januara 2003 pred većinskim sudskim većem Kosovskih Albanaca i jednim međunarodnim sudijom i kažnjen sa 34 godina zatvora.

I. Genocid po Domaćem Zakonu

Bivša Jugoslavija postala je potpisnica Konvencije o Genocidu 30. Decembra 1948 i ratifikovala je Konvenciju 29. Avgusta 1950. U članu 343 KZ SRJ sadržana je definicija genocida u domaćem zakonu. Definicija u domaćem zakonu obuhvata »prisilno raseljavanje stanovništva« kao delo koje može biti *actus reus* za genocid. **Medjutim, od suštinskog je značaja da se napomene da je malo verovatno da je prisilno raseljavanje lica iz njihovih kuća samo po sebi zadovoljiti neophodno postojanje namere da se uništi grupa kao takva. Tužilac mora dokazati da je prisilno raseljavanje bilo jedno od sredstava za »pogoršavanje uslova života da bi se prouzrokovalo fizičko uništenje grupe u celini ili delimično«, delo koje je nabrojano u članu 343 ZKP SRJ.**

II. Optužnice/Sudjenja

Miloš Joki

Miloš Joki je optužen za genocid 25. Februara 2000 u Okružnom Sudu u Gnjilanu. U optužnici se navodi da je »sa namerom da uništi Albansku naciju« dana 8. Maja 1999, *Joki*, zajedno sa devet paramilitaraca, ispalio hite iz automatskog oružja u vazduh, prouzrokujući i paniku koja je konačno dovela do progona 2000 stanovnika sela Verban. U optužnici se dalje tvrdi da je, u dva navrata tokom Aprila i Maja 1999, *Joki* bio odgovoran za ubistvo jednog Kosovskog Albanca i naredio da se pogubi jedan Rom.

Sudjenje *Joki* u odvijalo se u Okružnom Sudu u Gnjilanu, u različitim danima od 30. Maja do 20. Septembra 2000. Sudjenje je vodjeno pred većinskim sudskim većem Kosovskih Albanaca,

ukljuju i jednog međunarodnog sudiju, a predmet je tužio javni tužilac kosovski Albanac. Prvog dana sudjenja uz prvu optužnicu priložena je druga optužnica, koja je sadržavala jedno delo silovanja Kosovske Albanke.

Uprkos činjenici što se javni tužilac držao optužbi za genocid tokom celog toka sudjenja, kako je izneto u optužnici, sud je osudio *Jokića* za ratne zločine i kaznio ga sa 20 godina zatvora.

Igor Simi

Dragan Jovanović, Igor Simi, Srdjan Aleksi, Vlastimir Aleksi, Branislav Popović i Tomislav Vučković bili su optuženi za genocid 20. Juna 2000. U optužnici se navodi da su okrivljenici, deluju i zajedno, ubili 26 Kosovskih Albanaca 30. Aprila 1999. U optužnici se dalje navodi da su, između Marta i Maja meseca 1999, Dragan Jovanović i Tomislav Vučković ušli u više od 300 kuća i poslovnih prostorija koje su pripadale Kosovskim Albancima u Mitrovici, naredili stanovnicima da odu i beže u Albaniju i zatim opljačkali i spalili njihovu imovinu. Za Dragana Jovanovića se takodje navodi da je ukrao novac i nakit od Kosovskih Albanaca u Mitrovici i da je bio saesnik u ubistvu dva Kosovska Albanca u Mitrovici.

U optužnici se nastavlja » na osnovu dokaza koji su nadjeni tokom istrage nesumnjivo je ustanovljeno da su okrivljenici izvršili krivična dela za koja su optuženi po ovoj optužnici (genocid shodno članu 343 ZKP SRJ) i po vremenu, mestu, načinu i motivu kako je tačno izneto u obrazloženju«. Štaviše, okrivljenici su se »pripremali i sa predumišljajem i planski izvršavali izvesna krivična dela protiv Albanaca u Mitrovici«. Njihova dela izvršena su »sa glavnim ciljem: da se unište, to jest, prognaju Albanci iz Mitrovice, to jest, sa Kosova i da se stvori etnički čista država Srba«. (naglasak autora).

Sudjenje *Igoru Simi* u početku je 5. Decembra 2000 pred sudskim veštom Okružnog Suda u Mitrovici. Sudjenje se u ovom trenutku odvija pred veštom inskim sudskim veštom Kosovskih Albanaca, uključujući i jednog međunarodnog (predsedavajućeg) sudiju. Službeni tužilac međunarodni tužilac. Postupak protiv ostalih optuženih je obustavljen zbog njihovog bekstva iz zatvora u Mitrovici Avgusta i Septembra 2000.g. kao i sprovođenja *Uredbe 2003/3*, koja zabranjuje da se sudi u odsustvu u slučajevima teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Na sudjenju, *Simi* je poricao optužbe i u svoju odbranu naveo alibi. Uprkos forenzičkim nalazima i/ili direktnim svedočenjima svedoka, nisu nadjeni dokazi koji bi povezali *Simi* sa stvarnim ubistvima. Štaviše, nije predstavljen nijedan dokaz kojim bi se pokazalo da je *Simi* delovao kao deo opšteg plana da uništi etničku grupu Kosovskih Albanaca kao takvu, niti da su se njegova dela odvijala kao deo sveopšteg i sistematskog procesa uništenja te grupe.

Jedna svedokinja Kosovska Albanka tvrdila je da je *Simi* bio jedan od paramilitaraca koji su nosili maske u dato vreme. Ona ga je poznala po gradnji tela. Međutim, kasnije ova svedokinja je tvrdila da paramilitarci mora da su bili susedi pošto su nosili maske i da, prema tome, *Simi* mora da je bio jedan od njih.

Jedna svedokinja tužbe Kosovska Albanica svedočila je na sudjenju da je *Simi* bio njen sused od 1993 i da je ona prepoznala njegov glas po načinu na koji valja glas »R«. Ona je najpre pred istražnim sudijom tvrdila da je prepoznala *Simi* zato što je na trenutak skinuo masku. Branilac je predstavio dokument na kome se videlo da je ova svedokinja primala humanitarnu

pomoć od Crvenog Krsta u Novom Pazaru u to vreme i da zbog toga nije mogla da svedoči u vezi događaja u koje je umešana *Simi*. Autentičnost ovog dokumenta trenutno se ispituje.

Jedan Kosovski Albanac je svedeo i da je video 4-5 osoba u crnim maskama i crnim uniformama da nose mašinke. On je mogao da prepozna *Simi* po govornoj mani, iako ovaj svedok nije mogao da imitira ovu manu. Svedok je nastavio da tvrdi da kada *Simi* ne bi bio umešan u masakr onda bi on bio proglašen za neprijatelja srpskog naroda. Prema ovom svedoku, - *injenica da takav proglas nije izdat dokaz je za njegovu umešanost*-. Svedok je isto davao svedočenje da je on čuo od ostalih ljudi i čak priznao da je veđao tri lažne izjave pre ovog svedočenja a svaka izjava razlikovala se u kritičnim aspektima u vezi dokaza koje je dao na sudjenju.

32 Februara 2003, svedok (»X«) na strani tužbe, koji je navodno izbegao masakr, dao je dokaze. X je svedeo i, između ostalih stvari, da je *Simi* bio umešan u razdvajanje muškaraca od žena i dece. I zaista, X je zaključio da je *Simi* komandovao koje biti ubijen. Posle unakrsnog ispitivanja od strane branioca X je izjavio da je gledao video-kasetu Francuske žandarmerije kako ispituje *Simi* a. Traka je mogla lako da se nabavi i, o igledno, i ostali svedoci su mogli da je vide. X je nastavio da tvrdi da bi on mogao da izmeni svoju izjavu ako bi dobio nove informacije i da je video-traka sa ispitivanja verovatno uticala na njegovo svedočenje. Slike optuženika koje su ga prikazivale kao ratnog zločinca ubrzo posle završetka sukoba o igledno da su uticale na ovakve reakcije. Posle ispitivanja, pokazalo se da video-traka zaista postoji, ali da ne sadrži detalje koje je naveo svedok. Video-traka je dokumentarni film o Francuskoj žandarmeriji, u kome ima kadrova sa *Simi* em i drugim pritvorenicima, ali se ne odnose na ispitivanje.

Dana 34 Februara 2003, međunarodni predsedavajući i sudija izjavio je da se sudjenje mora odložiti zbog lošeg prevoda zapisnika sa istražnog saslušanja. Branilac je prigovorio na nastavak sudjenja, tvrdeći i da je netačnost kritičnih zapisnika morala da se pomene pre sudjenja. Po etkom Marta 2003 oprema za prevodjenje je otkazala. 39 Marta 2003 predsedavajući i sudija i međunarodni tužilac su se javno na sudu žalili da nisu na injeni pokušaji da se oprema popravi.

Istraga i optužnica

Simi je uhapšen i pritvoren 33 Avgusta 1999, i ostao je u pritvoru do oslobođenja koje se desilo Aprila 2003 godine. Uprkos ovako dugog istražnog pritvora, dokazi koji su predstavljeni na sudjenju nisu bili dovoljni da potkrepe nastavak optužbi za genocid. Nije se postupalo u skladu sa odredbama ZKP FRJ o prestanku gonjenja.

Prema zakonu koji je na snazi, istražni sudija će okončati preliminarnu istragu kada utvrdi da je "injeni no stanje u potpunosti razjašnjeno," te da se može podići optužnica.² Služaj se onda prosleđuje javnom tužiocu koji mora postupiti na jedan od tri navedena načina: da zahteva od suda dopunsku istragu, sa in optužnicu ili odustane od služaja.³

Dokazi iznešeni pred istražnog sudiju nisu, prema mišljenju SPPS-a, ispunili standarde za podizanje optužnice, obzirom da "isti nisu bili dovoljni za potkrepljivanje opravdane sumnje" da je okrivljeni po inio krivno delo genocida; naravno, zadatak je istražnog sudije da utvrdi da li su ispunjeni standardi o "osnovanoj sumnji." Iako javni tužilac ima ovlašćenje da zatraži dopunsku istragu, lokalni javni tužilac nije imao to ovlašćenje. Ni branilac okrivljenog nije pokušao da obori predloženu optužnicu. Optužnica postaje konačna na onda kada ne postoje

uslovi za njeno obaranje, kada se argumenti za njeno obaranje odbace kao neprihvatljivi ili kada u pisanoj formi optužnice predsedavaju i sudija od žalbenog ve a zahteva da preispita optužnicu, a ono donese odluku o njenoj ispravnosti.

ZKP FRJ propisuje da optužnica ima sadržati, izme u ostalog, “ predloge u vezi sa dokazima koji se imaju prikazati na su enju, [i] potvrdu da je iznešeno injeni no stanje u skladu sa rezultatima ispitivanja, [i] te da e se na osnovu tako dobijenih dokaza utvrditi odlu uju e injenice.”⁴

U ovom slu aju, optužnica tereti Simi a da je navodno, zajedno sa ostalima, “oduzeo živote 26-orici Albanaca...a shodno prethodno navedenom [sporazumu]”. U obrazloženju optužnice se navodi da “su svedoci na veoma ubedljiv na in opisali radnje i aktivnosti koje su preduzela okrivljena lica [i] potvrdili da su ista po inila krivi no delo ubistva 26 lica...okrivljeni su vodili akciju (navodnog) ubistva mladi a.”

Me utim, optužnica ne sadrži niti jednu injenicu koja bi navode “potkrepila” te na inila “odlu uju im” injenicama. Ovo je stoga što rezultati istrage nisu ukazivali na Simi a kao u esnika u ubistvu 26 lica, bilo u funkciji glavnog po initelja ili sau esnika, te standardi koji se moraju ispuniti da bi se optužnica podigla prema važe em zakonu (odnosno “osnovana sumnja da je okrivljeni po inio krivi no delo”) ne postoje. Ništa manje od “osnovane sumnje” ne može zadovoljiti kriterijume. Komentar na ZKP FRJ navodi da “*prema sudskoj praksi...stoji da, je samo sumnja nedovoljna...ona mora biti osnovana, zasnovana na konkretnim podacima odre enog kvaliteta, te da mora biti dovoljno jaka da bi opravdala osnovanu sumnju.*”⁵

Uprkos injenici da branilac nije pokušao da obori optužnicu, ZKP FRJ dozvoljava predsedavaju em sudiji da da predlog za preispitivanje optužbe žalbenom ve u radi njene zasnovanosti tj. nezasnovanosti, a u skladu sa odredbama o “obaranju” optužnice.⁶ One podrazumevaju i ovlaš enje da se optužnica odbaci onda kada nema dovoljno dokaza koji bi potkrepili osnovanu sumnju da je okrivljeni po inio krivi no delo.⁷ Do ovakvog predloga nije došlo u navedenom slu aju.

ZKP FRJ obavezuje javnog tužioca da pred sudom odbrani optužnicu⁸. To dalje dozvoljava opciju odbacivanja optužnice od strane javnog tužioca pre su enja.⁹ Kada se jednom odustane od optužnice, po ZKP SRJ ne postoji ništa što bi javnog ili privatnog tužioca spre ilo da podigne novu optužnicu zasnovanu na novim optužbama. U slu aju “Simi ” ova opcija nije upotrebljena. 9 Aprila 2003 godine, nakon što su saslušani svedoci i posle 5 meseci odugovla enja sa su enjem, me unarodni tužilac, koji je zamenio lokalnog tužioca u periodu pre su enja, odbacio je optužnicu i Simi je oslobo en.

Miroslav Vu kovi

Miroslav Vu kovi i Božur Biševac optuženi su za genocid od strane Okružnog Suda u Mitrovici 29 Novembra 3999. U optužnici se tvrdi da su optuženici, od 22 Marta 3999 do Maja 3999, zajedno sa ostalim neimenovanim pojedincima, ušli u dva sela u okolini Mitrovice. Za optužene se navodi da su ispalili hice iz oružja i pretili da e izvršiti ubistvo kako bi prinudili stanovnike da pobegnu iz sela u šume i susedna sela. Znatan broj ku a je zatim oplja kan i spaljen, što je prouzrokovalo smrt jedne starije Kosovske Albanke.

U optužnici se navodi da su ova dela izvršena “*sa namerom da se raseli albansko stanovništvo uz prinudu, i sa namerom da se potpuno ili delimi no uništi albanska zajednica*”. U prpratnom objašnjenju optužnice tužilac je naveo da su dela takodje bila izvršena sa namerom da se “*prinudno raseli Albansko stanovništvo*”. Dalje se tvrdi da su dela optuženika izvršena sa ciljem da se nateraju “*stanovnici albanske zajednice*” da pobegnu iz svojih kuća i da se sprema njihov povratak.

Sudjenje *Miroslavu Vučkoviću* počelo je u Okružnom Sudu u Mitrovici 30 Oktobra 2000. Sudsko veće se sastojalo od jednog međunarodnog sudije i četiri sudija Kosovskih Albanaca, uključujući i tužilačkog sudiju. Predmet je tužio javni tužilac Kosovski Albanac. Na početku sudjenja, *Vučković* je veće proveo skoro 34 meseci u istražnom pritvoru, dok je *Biševac* bio u bekstvu (sudjenje *Biševcu* prekinuto je shodno *Uredbi 2000/l*).

Mnogi svedoci koje je javni tužilac pozvao dali su svedočenja koja nisu bila u skladu sa njihovim prvim izjavama pred istražnim sudijom. Svedoci su često davali svedočenja koja su bila špekulativna i nije priložen forenzički dokaz kojim bi se potkrepili navodi iz optužnice. Što se tiče dva navodna ubistva, nisu nadjena tela i nije dostavljen ni lekarski niti forenzički nalaz.

Jedan broj svedoka dao je nepotkrepljene dokaze u vezi krivinih dela ubistva i pokušaja ubistva koja nisu sačinjavala deo optužnice protiv *Vučkovića*. U osvrtu na ubistvo dva Kosovska Albanca jedan svedok je tvrdio da nije video kako su se ubistva desila, ali da je siguran da ih je ubio *Vučković*. Drugi svedok je tvrdio da je *Vučković* bio dobro poznat i pre sukoba i da je u prošlosti tukao Kosovske Albance. Ovaj dokaz bio je nerelevantan i jako pristrasan.

Dokazi koji su predstavljeni u ime tužbe nisu pokazali da je *Vučković* bio umešan u plan da uništi Kosovske Albance kao grupu ili da ih raseli i smesti u uslove u kojima bi došlo do njihovog uništenja. Jedan svedok je opisao kako je *Vučković* izbacio jednog Kosovskog Albanca iz susedne kuće i tvrdio da je ovo “srpska zemlja” i da je sused mogao da ode kudgod je želeo. Drugi svedok, kada ga je javni tužilac ispitivao, opisao je kako su oni ljudi koji su bili u izbegištvu u Vinarcu bili izloženi daljim napadima i prinudjeni da se pridruže konvoju ljudi koji su se kretali ka Albaniji. Ovaj svedok je nastavio da tvrdi da su od 3. Marta 1999 do 30. Aprila 1999 napadi planirani da se zastraše ljudi da bi napustili selo, ali da niko nije bio ubijen.

Dokazi su, u najgorem slučaju, pokazivali da je *Vučković* možda bio umešan kao glavni, ili kao pomoćnik i doglavnik, u raseljavanje neodređenog broja Kosovskih Albanaca iz njihovih kuća u selima Gusavce i Vinarce, spaljivanje izvesnog broja kuća i kradju stoke i druge imovine. Tokom ovih dela *Vučković* je vidjen na različite načine kako nosi civilnu odeću, paramilitarne i/ili policijske uniforme.

Međutim, dokazi su bili **nedovoljni da dokažu neophodnost genocidne namere da se uništi grupa Kosovskih Albanaca kao takva u celini ili delimično**. Definicija genocida u domaćem zakonu zahteva dokaze “o nameri da se uništi nacionalna, etnička, rasna ili religiozna grupa u celini ili delimično...”. Tužilaštvo je moralo da pokaže da je *Vučković* nameravao da uništi etničku grupu Kosovskih Albanaca kao takvu – a ne samo da su njegova dela bila isplanirana da se unište *zajednice* u selima koja su pomenuta u optužnici.

U suštini, javni tužilac je povezao dokaze o raseljavanju kao da su oni dovoljni da se pokaže namera da se uništi grupa Kosovskih Albanaca. Da bi se ispunili zahtevi ovakvog pristupa on

bi morao da dokaže da je pri raseljavanju ljudi iz njihovih kuća a on nameravao da uništi tu etničku grupu, barem delimično. Uopšte nije bilo dokaza koji bi potkrepili ovu tvrdnju.

U stvari, nakon *Vukovićevog* oslobađanja za dva dela ubistva iz optužnice, nije više bilo dokaza da se *Vuković* okrivio za dela koja su vodila, ili su planirana da dovedu do, *uništenja* Kosovskih Albanaca. Čini se da su dela bila ograničena po opsegu na određena sela, Gusavce i Gornji Suvi Do u opštini Mitrovica. Javni tužilac nije izneo dokaze kojima bi dokazao da je *Vuković* delovao kao deo šireg sistematskog plana za uništenje stanovništva Kosovskih Albanaca. A nije bilo ni dokaza koji bi pokazali da je *Vuković* raseljavao Kosovske Albance, stanovnike ovih sela u takve uslove koji bi doveli do njihovog uništenja.

Uprkos ovim kritičnim nedostacima u predmetu protiv *Vukovića*, on je bio osuđen za genocid i kažnjen sa 34 godina zatvora. Jedan član sudskog veća nije se slagao sa osudom.³⁰ Sve do danas pismena presuda nije dostavljena što je povreda važećeg zakona.³³

Upravo na toj osnovi OEBS je izdao novinski tisak, 38. januara 2003 u kome je izražena zabrinutost što presuda nije bila “u skladu” sa dokazima i zahtevalo se ulaganje žalbe na bazi “Uredbe 64” sa sudskim većem sastavljenim od većinom međunarodnih sudija. Trenutno se ne zna da li će takvo veće biti sastavljeno. Predsedavajući i sudija u ovom predmetu dao je odgovore u medijima tvrdeći da je presuda bila dobro zasnovana u svetlu “viktimizacije stanovništva iz njihove domovine i njihove deportacije u užasnim životnim uslovima, pljačkama i njihovim dragocenosti, spaljujući kuće i ostale objekte...”

III. Kurs Obuke o Međunarodnom humanitarnom pravu

Septembra 2000, Kosovski Institut za Pravosuđe (KIP), zajedno sa UN DPA i ICTY, organizovao je seminar o međunarodnom humanitarnom pravu za domaće i međunarodne sudije, javne tužioce i ključnu grupu branilaca.³² U početku namera je bila da se izvrši deo priprema za Kosovski Sud za Ratne i Etničke Zločine (KSREZ), projekat od koga se odustalo. Iako je izražena dobrodošlica za ove inicijative, sadašnje ponašanje na sudjenjima za genocid, kao i u tužbama za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava pojačali su potrebu da se obezbedi da sve takve slučajeve tuži međunarodni tužilac, sa odgovarajućim iskustvom u međunarodnom krivičnom i humanitarnom pravu, i pred većinskim sudskim većem međunarodnih sudija.

³ *Tužilac protiv Gorana Jelisića*, 34. Decembar 1999 na <http://www.icty.org>

² I. 374 (3) ZKP FRJ

³ I. 374 (2) ZKP FRJ

⁴ I. 262 (3) 5 i 6 ZKP FRJ

⁵ Autori Vasiljević i Gruba u *Komentarima na Zakon o krivičnom postupku*

⁶ I. 277 (3) ZKP FRJ

⁷ I. 270 (4) ZKP FRJ

⁸ I. 45 (2) 3 ZKP FRJ

⁹ I. 53 i 286 ZKP FRJ

³⁰ Zajednička konferencija za štampu UN OEBS, UNHCR i EU, 30. januar 2003

³³ I. 356 (3) ZKP SRJ

³² Na seminaru je učestvovalo oko 34 sudija i tužilaca i 6 branioca. Od 40 učesnika, samo 3 su bili iz grupa etničkih manjina. Predstavnik KIP-a izjavio je da je ovo, između ostalih stvari, zbog bezbednosnih pitanja, koja su potencirali, na primer, sudije pripadnici manjina